

7. Forradalom

Lássuk, hogy az 1956-os év politikai eseményei milyen szerepet játszottak az életemben. Közismert, hogy az 1949-53 közötti évek a dühöngő kommunista diktatúra évei voltak. Ebben a félelemmel és gyanakvással terhes légkörben kialakult az emberekben egy automatikus védekező mechanizmus, ami beépült mindannyiunk tudatába. Meghatározta cselekvéseinket és így egy feltételezett védettségérzés biztosította az élhető életet. Már 1954-től kezdődően érződött egyfajta megenyhült politikai légkör. Ezt úgy éltük meg, hogy kényesebb kritikai megjegyzéseinket kevésbé óvatosan kezdtük közölni egymással. Ilyesmiket addig magunk között óvatosan, előbb körülnézve és csak suttogva mertünk megtenni. Ám azért vigyázni kellett, mert a megrögzött reflexek a gyakorlatban csak lassan oldódtak, és a párt által irányított elnyomó apparátus, ha kissé toleránsabban is, de változatlanul működött.

Ennek a folyamatnak a háttérében jól meghatározható történelmi események álltak. Sztálin 1953 tavaszán bekövetkezett halála után változások kezdődtek a Szovjetunióban, amelynek hatására, moszkvai intenciók alapján, hazánk felső vezetésében is megváltoztak a viszonyok. 1953 derekán Nagy Imre vette át a miniszterelnökségi hivatal vezetését, ezzel együtt Rákosi Mátyás Moszkva szándéka szerint „rossz fiú” lett, és háttérbe szorult. Nagy Imre számos rendeletével „új szakaszt” hirdetett meg, amelynek során többek között a politikai amnesztiát, internálótáborok bezárását, kitelepítések megszüntetését és a parasztság életének megkönnyítését tűzte zászlájára. Kormányfői hivatala nem volt hosszú életű. 1955 tavaszán jobboldali elhajlással vádolták, és ennek következtében leváltották. Ismét visszatértek a radikálisabb kommunista erők, látszott azonban, hogy a szellemet, amit egyszer már kiengedtek a palackból, nem tudták visszagyömöszölni. A legkülönbözőbb szakterületek értelmiségi körei kritikus hangokat kezdtek pengetni, amelyekkel szemben a hatalmi politika egyre nagyobb toleranciát mutatott. Ez további bátorítást nyújtott azoknak az értelmiségi köröknek, amelyek a politikai rendszer direkt bírálatát kerülték ugyan, ám azzal, hogy az egyes szakterületek rossz működését jobbitó szándékkal kritizálták, közvetve mégis azt tették.

1955-ben részben a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) bevonásával megalakult a Petőfi Kör, amely közfigyelmet keltő és tömegeket mozgató vitákat rendezett, vezetői jórészt revizionista kommunisták voltak. Egyébként a DISZ-nek mi, egyetemisták automatikusan tagjai voltunk. Én Tánczos Gábor nevére emlékszem, mint a Petőfi Kör sokat emlegetett meghatározó személyiségére. Az igazi viták 1956 tavaszán, a Szovjetunió Kommunista Pártjának fordulópontot jelentő nevezetes, a személyi kultuszt megőrző XX. Kongresszusát követően indultak meg. Ezek a viták egyre hevesebbek és szókimondóbbak lettek. Az egyetemisták, a maguk fiatalos hevületével mindig is fogékonyak voltak az újra, a megújító, változást hozó gondolatokra, hát még, amikor az évek óta elfojtott érzelmek és indulatok egyre jobban feszítették a hallgatás határait.

Így voltunk ezzel mi is, jöllehet baráti körünkön belül addig sem rejtettük véka alá a diktatórikus politikai rendszert elítélő nézeteinket. Amint eljutott hozzánk a Petőfi Kör rendezvényeinek híre, mindjárt nagy érdeklődéssel követtük az ott elhangzottakat. Nem emlékszem, mikor volt az a vitanap, amelyet a Közgazdaságtani Egyetemen tartottak, ahol mi is a hallgatóság között foglaltunk helyet, de időnként ellátogattunk a Múzeum utcai Kossuth Klubba, a Petőfi Kör rendezvényeinek központi helyszínére is.

Lassan kezdett polgárjogot nyerni az egyre nyíltabb kritikai hangvételű megnyilatkozás, amelyet nem követett a korábbiakban megszokott azonnali retorzió. Talán azért, mert a bíráló szövegek alapvetően mindvégig megmaradtak a kommunista rendszer megreformálásának igény szintjén. Nem volt azonban teljesen veszélytelen az ilyen kritikai szövegek hangoztatása, mert számítani lehetett arra, hogy az államvédelmi szerveknél még működnek a

korábbi reflexek. Az ország és a párt vezetői apparátusa elbizonytalanodott, hogyan is reagáljon a megváltozott helyzetre. A június végi poznaí munkásfelkelés hatására azonban a pártvezetés keményebb hangvételű határozatot hozott, amellyel gyakorlatilag betiltotta a Petőfi Kör tevékenységét. A Petőfi Kör nyilvános működése átmeneti időszakra abbamaradt ugyan, de a demokratikus változásokat egyre szélesebb körben, és erőteljesebben követelő hangulat hatására, szeptember végén újra folytatódott.

Október volt már, amikor az egyetemen elterjedt a hír, hogy a szintén Cornides-tanítvány Nágel Feri, akinél nyári gyakorlatunkat végeztük, nagysikerű előadást tartott a Petőfi Körben az Egyesült Izzóban folyó ésszerűtlen gazdálkodásról és a műszaki fejlesztést akadályozó tényezőkről.

Ugyanakkor az egész társadalmat megmozgatta a rehabilitált Rajk László újratemetése. Rajkot, a Rákosi-rezsim belügyminiszterét 1949-ben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. Temetését, amelyen óriási tömeg vett részt, a budapesti egyetemisták egy népes csoportja kisebb tüntetésre használt ki. Ennek során már hangos jelszavak is elhangzottak. Ezek az események további bátorítást adtak mindnyájunknak, hogy politikai természetű kifogásainknak szélesebb nyilvánosság előtt is hangot adjunk. Az Irodalmi Újság számait, a megújulási törekvések legfőbb írásos fórumát már egy ideje kézzől-kézre adogattuk egymásnak. Ebben a lapban jelent meg Háty Gyula: *Miért nem szeretem?* című korszakos cikke, amelyben „Kucsera elvtárs” személyesítette meg a felkapaszkodott pártbürokratákat.

Talán október 21-e lehetett, amikor ebben a felfokozott légkörben ért bennünket a hír, hogy a DISZ-ből kivált szegedi egyetemisták megalakították a MEFESZ-t, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét, és az október 20-i ülésen 12 pontban összefoglalták tanulmányi és politikai természetű követeléseiket. Talán ez volt az a kis szikra, amely lángra lobbantotta a lappangó indulatok elfojtott tüzét. A Szegedről érkezett hírek nyomán mi is elkezdtünk egymás között arról beszélni, hogy nekünk is mozdulnunk kellene már valahogy. Az ELTE Jogtudományi Karán már néhány nappal korábban, a Petőfi Kör analógiájára, megalakult a Hajnóczy Kör, ahol már néhány, mindenekelőtt az egyetemi oktatással kapcsolatos követelés is megfogalmazódott.

Az események menetének legnagyobb lendületét azonban az október 22-én délután, a Budapesti Műszaki Egyetemen megrendezett nagygyűlés adta. Ezt a gyűlést az egyetemi DISZ és az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) hívta össze, hogy leszereljék az egyetemisták mozgolódásait, és az általuk elfogadott keretek közé tereljék. Am mindez más irányt vett! Az egyetemisták spontán megnyilatkozásaikkal kivették az ülés irányítását a szervezők kezéből, és egyre radikálisabb követeléseket hangoztattak. Elhatározták, hogy megalakítják a helyi MEFESZ-szervezetet. 16 pontban foglalták össze követeléseiket, amelyek a szegedi pontokon túlmutatva már csak politikai követeléseket tartalmaztak. Ugyanazzal a tartalommal többfajta változat forgott közkézen. Egy rövidített változata:

- 1. Vonják ki a szovjet csapatokat!*
- 2. Új, alulról kiinduló választások legyenek a Magyar Dolgozók Pártjában! Válasszanak új Központi Vezetőséget, hívják össze a pártkongresszust!*
- 3. Nagy Imre alakítson kormányt, a sztálinista-rákossista bűnösöket váltsák le!*
- 4. Nyilvános tárgyalást Farkas Mihály és társai ügyében! Vonják felelősségre Rákosit!*
- 5. Általános, egyenlő, titkos választásokat, több pártot, új nemzetgyűlést, sztrájkjogot!*
- 6. Vizsgálják fölül a magyar-szovjet, illetve a magyar-jugoszláv kapcsolatokat a kölcsönös be nem avatkozás jegyében!*
- 7. Szakemberek bevonásával szervezzék át a gazdasági életet a hazai adottságok és a nép létérdekei alapján!*

8. *Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket, a jóvátétel tényleges adatait, adjanak tájékoztatást a magyar uránról!*

9. *Vegyék teljes revízió alá az ipari normákat, vizsgálják ki a bérköveteléseket, állapítsák meg a munkáslétszámminimumot!*

10. *Fektessék új alapokra a beszolgáltatás rendszerét, az egyénileg vállalkozók kapjanak a TSZCS-kkel egyenrangú támogatást!*

11. *Független bíróság vizsgálja felül az összes politikai gazdasági pert, bocsássák szabadon az ártatlanul elítélteket, szállítsák haza a Szovjetunióba hurcolt foglyokat!*

12. *Teljes vélemény- és szólásszabadságot, szabad rádiót, MEFESZ-újságot! Ismerhesse meg mindenki saját káderadatát!*

13. *Távolítsák el a Sztálin-szobrot! Helyére 1848–49-es emlékmű kerüljön!*

14. *Új, nemzeti jellegű címet! A katonáknak új, a magyar hagyományoknak megfelelő egyenruhát! Március 15. legyen nemzeti ünnep, október 6. nemzeti gyásznappal és tanítási szünet!*

15. *Szolidaritást a lengyel néppel!*

16. *Október 27-én üljön össze egy országos diákkonferencia, ahol megvitatják a követeléseket! Október 23-án délután szolidaritási tüntetést szervezünk a Bem-szoborhoz!*

Tehát olyan radikális követelések is szerepeltek a pontok között, mint például a szovjet csapatok kivonása, az általános és titkos választójog, demokratikus választások, többpártrendszer, a párt vezetőinek újraválasztása, a Rákosi-korszak bűnös vezetőinek felelősségre vonása stb. Olyan pontot is tartalmazott, amely a lengyelországi munkásság megmozdulásai iránti szolidaritásról szólt, majd az utolsó pontban általános felvonulást hirdetett meg a következő napra, október 23-án, stílszerűen a Bem-szoborhoz.

Az 1956-os relikviáim között őrzök egy írógéppel írt, de már alig olvasható röplapot, amely a Műszaki Egyetemen megfogalmazott tanulmányi követelésekkel együtt 25 pontra bővült. Bár ezen a nagygyűlésen – mint másik egyetem hallgatója – nem voltam jelen, de nemcsak olvastam róla, hanem sokat hallottam azok személyes elbeszéléseiből is, akik részt vettek, és hangadói voltak az eseménynek, mint például Szabó Iván volt osztálytársam, aki az 1989-90-es rendszerváltást követő időszak egyik jelentős politikai alakja lett.

Miközben e sorokat írom, kezemben tartok egy hevenyészett, kézzel írt, néhány oldalas írást, amelyet feleségem egykori barátnője adott át nekem, aki szintén résztvevője volt a gyűlésnek. Ez az írás a helyszínen készült krónika, írásos tudósítás az események menetéről, saját magának írt jegyzőkönyv. Olyan életszerűen megfogalmazott, hangulati elemekkel és megjegyzésekkel fűszerezett írás, amely jól visszaadja a gyűlés egyre fokozódó, indulati és lelkesedéssel teli hőfokát. Igazi autentikus forrás, együtt született az eseményekkel. Illusztrációként szolgáljon a feljegyzés egyik oldala:

Itt ülök az egyetemi aula lépcsőjén este 10^h és már 3 óra óta tart a Nagygyűlés. Fogalmam nincs meddig tart még, de ha lassabb, így meg van tudom mi lesz. „Viszonylag” szolid egyetemi követelésekkel kezdődött, de már hol vagyunk attól!!! Hogy politikai „vita” az nem szó, ti. tüntetésről beszélnek holnap a Bem szobornál, most megy egyre „stencil-stencil” üvöltéssel és fütty koncerttel akarják kiadni a „pontokat”. De míg a mondatot írtam, már elmaradtam, mert „nyomdában nyomdában” kiáltások hangzanak. Jelenleg Nagy Imrét várja mindenki, akiért már el is küldtek. Nem tudok mindent úgy leírni ahogy van, pedig nagyon szeretném. A 25 pontot majd közlöm, de előbb hozzászólás-hozzászólást követ, a végén ? nem mindenki hozzászólhat, és nyilváníthatja tetszését. Ilyen még nem volt!!! Leírhatatlan a lelkesedés. Egyik hozzászóló márc. 15-ével hasonlította ezt össze, de én is így érzem így van. A forradalmi megmozdulás kezdete ez. Cholnoky rektor is benne, rektorúsi széken van ő is, de szegényt, amint hallom füttyölnek most, mert ki merte ejteni a száján a „holnap” szót. Rettenő forrongás van, mert a rádió nem fogadta el az összes pontokat, nem közölte le az összeset. Most próbál beszélni egy tag a rádiótól, de „megfullad” már látom. A legnagyobb zűr. Varsó miatt van, miért nem közlik a teljes igazságot, miért nem közli az összes pontot a rádió. Rengeteg munkás is jött már az RM művekből, akit a bejelentés miatt kezdtek kifütyülni és csak helyesbítés (ti. Csepeli Művek) után engedtek szóhoz jutni.

(956. X. 22)

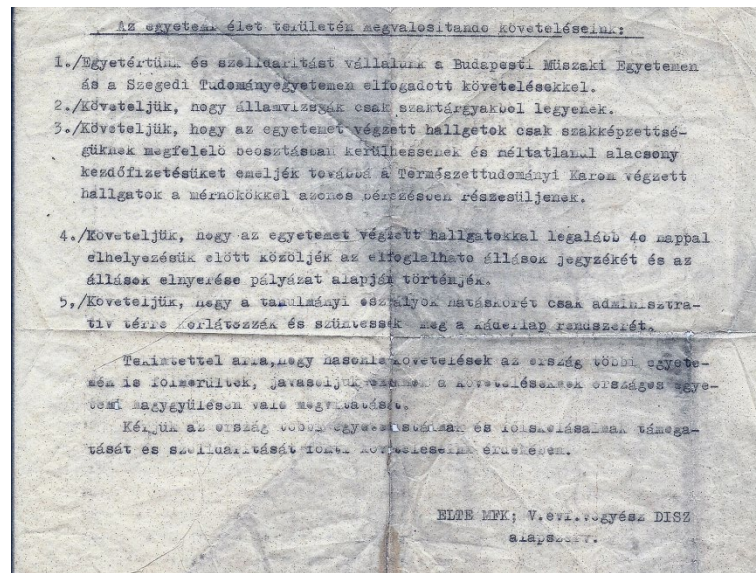
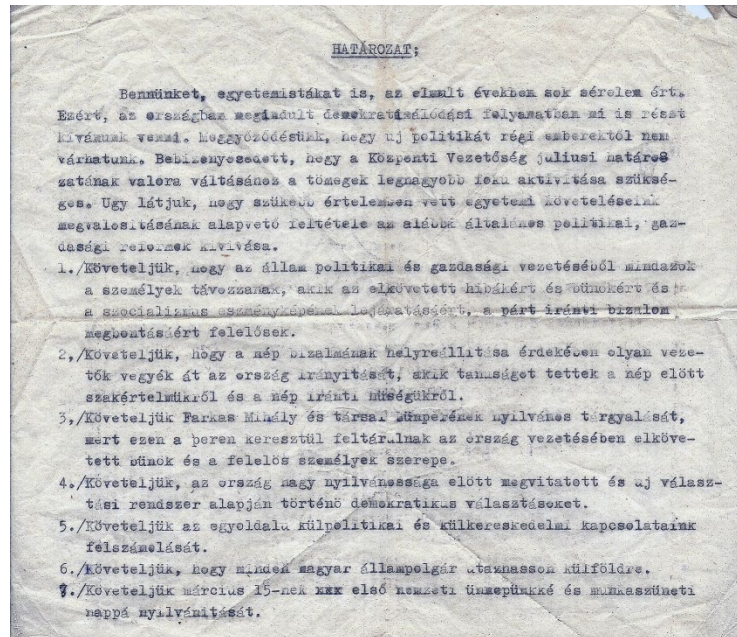
Itt ülök az egyetemi aula lépcsőjén este 10^h és már 3 óra óta tart a Nagygyűlés. Fogalmam sincs, hogy meddig tart még, de ha így megy nem tudom mi lesz. „Viszonylag” szolid egyetemi követelésekkel kezdődött, de már hol vagyunk attól!!! Hogy politikai „vita” az nem szó, ti. tüntetésről beszélnek holnap a Bem szobornál, most megy egyre „stencil-stencil” üvöltéssel és fütty koncerttel akarják kiadni a „pontokat”. De míg a mondatot írtam, már elmaradtam, mert „nyomdában nyomdában” kiáltások hangzanak. Jelenleg Nagy Imrét várja mindenki, akiért már el is küldtek. Nem tudok mindent úgy leírni ahogy van, pedig nagyon szeretném. A 25 pontot majd közlöm, de előbb hozzászólás-hozzászólást követ, a végén ? nem mindenki hozzászólhat, és nyilváníthatja tetszését. Ilyen még nem volt!!! Leírhatatlan a lelkesedés. Egyik hozzászóló márc. 15-ével hasonlította ezt össze, de én is így érzem így van. A forradalmi megmozdulás kezdete ez. Cholnoky rektor is benne, rektorúsi széken van ő is, de szegényt, amint hallom füttyölnek most, mert ki merte ejteni a száján a „holnap” szót. Rettenő forrongás van, mert a rádió nem fogadta el az összes pontokat, nem közölte le az összeset. Most próbál beszélni egy tag a rádiótól, de „megfullad” már látom. A legnagyobb zűr. Varsó miatt van, miért nem közlik a teljes igazságot, miért nem közli az összes pontot a rádió. Rengeteg munkás is jött már az RM művekből, akit a bejelentés miatt kezdtek kifütyülni és csak helyesbítés (ti. Csepeli Művek) után engedtek szóhoz jutni.

Fábri Bernadett helyszíni feljegyzései az október 22-i BME-nagygyűlésen

Akik átérték azokat a napokat, ezekből az életszerű feljegyzésekből teljesen vissza tudják idézni az időszaknak feledhetetlen, euforikus és izzó hangulatát. Néhányan a műegyetem falai között töltötték az éjszakát, lázas stencilezéssel, sokszorosítással, majd a 16 pontos követelések terjesztésével.

A Budapesti Műszaki Egyetemen történekről és a gyűlésen megfogalmazott követelésekről, köztük a következő napra, a 23-án délutánra meghirdetett demonstrációról szóló hírek futótűzként terjedtek el, mindenekelőtt a fővárosi és a vidéki egyetemeken, de néhány nagyüzem, például a Csepel Művek dolgozói körében is.

A műegyetemi nagygyűléssel egyidejűleg a mi egyetemünk bölcsészhallgatói is szerveztek egy összejeövetelt, amelyen megalakították a Március 15. Kört, és ott is megfogalmaztak követeléseket, de ezek nem voltak olyan radikálisak, mint a BME-en. Nálunk a TTK-n 23-án délutánra tervezték az Irinyi Kör megalakítását. Relikviáim között őrzöm évfolyamunk szórólapját. Az ebben legépelet követeléseink, főként az országos politikára vonatkozóak nem voltak annyira radikálisak, mint a műegyetemieké.

Az ELTE ötödéves vegyészévfolyamának követelései

Jöttek hírek hasonló mozgólódásokról több budapesti főiskoláról, majd Debrecenből, Egerből és Győrből is. Október 23-án reggelre, a diákság már minden egyetemen készült a közös megmozdulásra. Keddi nap volt. Miután reggel Csillaghegyről beérkeztem az egyetemre, a Trefort-kertben többen csoportokba verődve tárgyalták az előző nap eseményeit és a legújabb híreket. A kari pártszervezet és a DISZ vezetősége röpgyűlést hívott össze a Gólyavár Ságvári-termében, hogy döntsenek a tüntetésen való részvételről. A kari egyetemisták mellett megjelent a Petőfi Tiszti Akadémia képviselője is. A hallgatóság egyhangúlag a tüntetés mellett foglalt állást, és a párt visszafogott követeléseivel szemben a BME 16 pontos követelését fogadta el. A mintegy másfél órára növekedett röpgyűlés után nagy lelkesedéssel készültünk a délutáni tüntetésre. Meglepetésként ért ugyan, de megnyugtatóan is hatott, hogy a párt lapja, a Szabad Nép aznapi vezércikkében támogató hangnemben foglalkozott az egyetemi mozgalmakkal.

A Természettudományi Kar, köztük a mi évfolyamunk hallgatói is, a Károly-kertben gyülekeztek. Déli egy óra körül kaptuk a hírt, amit a rádió is bemondott, hogy Piros László

belügyminiszter betiltotta a felvonulást. A rendelkezés ahelyett, hogy a demonstráció feladására készítetett volna bennünket, csak olaj volt a tűzre. A hangulat egyre forróbb lett, a feszültség egyre fokozódott. Eszünk ágában sem volt lemondani a felvonulásról, így egyelőre nem mozdultunk, és közben azon tanakodtunk, mi történhet, ha a tiltás ellenére mégis elindulunk. Végül délután fél 3 óra tájban megjött a hír, hogy a belügyminiszter visszavonta a tiltó határozatot. Üdvörléssel fogadtuk a hírt. Mint erről később olvastam, a feloldó határozat meghozatalában szerepet játszott az ELTE vezetése is. Egyetemünk rektori tanácsa a DISZ vezetőivel ugyanis aznap délelőtt összeült és úgy határozott, hogy mivel a diákságot visszafordítani már nem lehet, a tanári kar is vegyen részt a megmozduláson. Az elképzelés szerint így majd hatni tudnak a diákságra, és elkerülhetik a túlkapásokat. Állítólag az egyetem vezetősége részben ezzel az érveléssel győzte meg a hatóságokat, és ennek köszönhettük a tiltás feloldása.

Elindult a menet. A kari tanszemélyzet jelentős hányada is csatlakozott hozzánk. Egyeseknél előkerültek hevenyészve készített nemzetiszínű kokárdák. Ereklüként őrzöm az akkor kokárdaként a kabátomra tűzött nemzetiszínű szalagot. Egymásba karolva, hosszú sorokba rendeződve elindultunk a Múzeum körútról. Az Astoriánál befordultunk a Kossuth Lajos utcába, hogy a Március 15. térre érjünk, ahol az egyetem bölcsészhallgatói gyülekeztek. Kezdetben némán vonultunk az úttesten, miközben a járókelők bekiabálásokkal biztattak, és sokan követtek is bennünket.

A Március 15. téren már óriási tömeg várakozott, más egyetemek és főiskolák diákjai és a tüntetés hírére összesereglett emberek, akik csatlakoztak az egyetemisták megmozdulásához. Az egész demonstrációt az önszerveződő spontaneitás jellemezte. Rám a legnagyobb hatást Sinkovits Imre tette. Felpattant a Petőfi-szobor talapzatára, és hihetetlen átérzéssel és lelkesítő erővel elszavalta a Nemzeti dalt. A tömeg egy emberként vele harsogta a refrént. Gondolom ő, meg a körötte álló ezrek, csak most érezték és élték meg igazán a régóta ismert verssorok jelentését, mozgósító erejét, hiszen mindenki az 1848 márciusának idusán történeteket idézte fel. Óriási ováció fogadta a műegyetemen összeállított 16 pontos követelések mindegyikét. Látva a Nemzeti dalt szavaló Petőfi Sándor szobrát, hallva Sinkovits Imre messze hangzó, dörgő hangján ugyanazokat a szavakat, ráadásul hozzá még a felolvasott 16 pontos követeléseket – amelyek ugyancsak emlékeztettek az 1848-as 12 pontra – lehetetlen volt nem így érezni. A tömegben hol itt, hol ott lelkesítő énekek hangzottak fel, amelyhez a tömeg csatlakozott fokozva ezzel a lelkesedést, az emelkedett hangulatot.

Nehezen találok a szavakat, amelyek hűen visszaadnák azokat az érzéseket, amelyeket akkor megéltünk. Bennem és a környezetemben lévőkben megfogalmazhatatlanul felemelő, euforikus érzéseket váltottak ki az események. Igazi katarzisként éltük meg ezeket a perceket, órákat. Úgy éreztük, hogy részesei vagyunk egy történelmi fordulópontnak, hogy mi magunk is történelmet írunk ezzel a megmozdulással. Azóta bárkivel visszaidézzük ezeket az eseményeket, mindannyian egyetértünk, hogy életünkben egyszeri és megismételhetetlen élménynek lehettünk tanúi.

Lehet, hogy az említetteken kívül volt még több spontán megnyilatkozás a Petőfi-szobornál, de már nem tudom felidézni. Tekintve, hogy a felvonulás eredetileg meghirdetett célja a budai Bem-szobornál a lengyel szolidaritási demonstráció volt, megpróbáltunk újra tömött sorokba rendeződni, és továbbindulni. Addigra mások is csatlakoztak az egyetemistákhoz. Minthogy az Erzsébet-híd még romokban hevert, utunk a Kossuth Lajos utcán, a Bajcsy Zsilinszky úton, majd a Nagykörúton és a Margit hídon keresztül vezetett a Pálffy téren álló Bem-szoborhoz.

A tömeg egyre duzzadt. Innen-onnan előkerültek nemzetiszínű zászlók, transzparensek, molinók. Az ELTE csoportjának elején az egyetemisták nagy, Eötvös Loránd Tudományegyetem feliratú transzparenst vittek. Gyanítom, hogy a táblát korábban, a május elsejei felvonulásokra készíthették. A tömeg ekkor még csendben vonult tovább. Valahol az

Anker köz szomszédos épületének egyik emeleti ablakából egy fiatal nő magyar zászlót lengetett felénk. Egy járókelő kokárdának való hosszú szalagot dobott közénk. Előttünk a fizikusok haladtak, magasba emelt zászlóval, közepén a szovjet minta szerinti hivatalos magyar címerrel. Az olyannyira utált címet valahogy láthatatlanná kellett tenni. A Judit barátnőnknel lévő biztosítótűvel sikerült a zászló közepét összetűzni, hogy a címer ne látszódjék.

Amerre mentünk, a házak ablakaiból lelkesítő biztatások hangzottak, és helyenként ott is megjelentek a nemzeti színű lobogók. Amint a menet elérte a Szent István körutat, és közelített a Belügyminisztérium hírhedt, Fehér Háznak titulált épületéhez, egyre hangosabb és egyre radikálisabb jelszavak kezdtek röpködni a levegőben. Mint például „Aki magyar velünk tart!”, „Vesszen az önkény, éljen a törvény!”, „Kossuth-címet akarunk!”, „Nem állunk meg félúton!”, „Azt kérdezik Pesten-Budán, hová lesz a magyar urán?”, „Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!” vagy még keményebben: „Ruszkik haza!”. Az egyre növekvő tömeg bár békésen vonult, a hangulat törvényszerű módon, visszatarthatatlanul radikalizálódott. Én itt a körútnál valamilyen elintéznivaló miatt elhagytam a menetet, de később a Parlament előtt ismét csatlakoztam.

A többiek elmondásából tudom, hogyan érkeztek meg Pest felől a Margit hídon keresztül a tüntetők a Bem-szoborhoz. Itt már hatalmas tömeg gyűlt össze. Teherautók is érkeztek egymás után a helyszínre, platóikon gyári munkásokkal, akik lelkesen csatlakoztak az egyetemi diákság megmozdulásához. A tömeg elénekelte a Himnusz és a Szózatot, majd a műegyetemisták a lengyelországi változások iránt kifejezett szolidaritásuk jeleként megkoszorúzták Bem apó szobrát. A téren beszédet mondott Veres Péter, az Írószövetség elnöke, és felolvasta az kiáltványukat, amely rendkívül mértéktartó volt: azt a korábban megfogalmazott véleményüket tükrözte, amely nem helyesli az egyetemi ifjúság által kezdeményezett megmozdulást. Ezt követően Bessenyei Ferenc színművész – aki éppen az előző napon bemutatott *Galilei* című színdarab címszereplőjeként aratott nagy sikert – mélyen zengő orgánumával elszavalta a Szózatot. Itt is elhangzottak a 16 pontos követelések. A megemlékezések végén felszólalt Déry Tibor író, aki arra kérte az embereket, hogy fegyelmezetten vonuljanak át a pesti Kossuth térre. Az összesereglett embertömeg nagy része a Margit hídon keresztül indult vissza a Parlament elé, míg egy másik része a Batthyány téren át, az akkor még létező Kossuth-hídon keresztül jutott el az Országház előtti Kossuth térre.

Miután megint csatlakoztam a tüntetőkhez, valahol a Rákóczi-szobor környékén kaptam helyet, az óriási teret teljesen megtöltő tömeg közepén. A sokadalom különböző helyeiről hangos jelszavak hangzottak el. Az alapvető követelés az volt, hogy Nagy Imre jelenjék meg és nyilatkozzék. Az emberek eleinte türelmesen vártak rá, mert az a hír járta, hogy már elmentek érte a lakásához. Ahogy múlt az idő, a tömeg nem mozdult, és egyre hangosabban követelte Nagy Imre megjelenését. A sokaság közben azt is követelte, hogy kapcsolják le az Országház épületének tetején virító nagy, ötágú csillag világítását.

Akkorra már besötétedett, és csak a tér világítása adott némi fényt. Egyszer csak kialudtak a lámpák. Szándékosan lekapcsolták a világítást, hátha a tömeg meggondolja magát és szétoszlik. Hangos tiltakozás hulláma futott végig a tömegen. Ez csak arra volt jó, hogy az emberek indulatait tovább hergeljék. Előkerültek a zsebekből az aznapi újságok, gyufával-öngyújtóval meggyújtották, és a fények fáklyaszerűen fellobbantak. Akkor persze eszembe sem jutott, milyen kockázattal jár ez az átgondolatlan lépés, hiszen komoly tömegszerencsétlenség következhetett volna be, ha a vaksötétben kitör a pánik, a tüntetők meglódnak és agyontapossák egymást. De a nép nem mozdult, és egy idő elteltével szerencsére visszakapcsolták a világítást.

Már eltelt vagy két óra, és a téren nem történt semmi. Akkor kezdett elterjedni a hír, hogy a rádiónál lőnek, az oda kirendelt ávósok így akadályozzák meg, hogy az egyetemisták beolvassák a rádióban a 16 pontot. Azt is mondták, hogy a lövéseket viszonozták, és tűzharc

alakult ki. Most már világossá vált, hogy a szellem végérvényesen kiszabadult a palackból, és már nem lehet visszatuszkolni. Kitört a forradalom! Ez a hír felforrósította a hangulatot. Többen eltávoztak a térről, hogy a rádióhoz menjenek. Én maradtam. Este nyolc órakor a rádió Gerő Ernőnek, az MDP Központi Vezetősége első titkárának beszédét közvetítette. A beszédben a következő szavakkal minősítette az aznapi eseményeket:

... elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételyét igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, amelyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista jellegű tüntetésre használták fel.

Ez a hír is futótűzként terjedt el a téren várakozó százezres tömegben, és csak olaj volt a tűzre. Most aztán még inkább felhangzott, hogy „Vesszen Gerő”. Már kilenc óra felé járt, amikor valaki a minisztertanács részéről megjelent az Országház erkélyén, és beszélni akart, de a nép belefojtotta a szót. Kisvártatva végre megjelent Nagy Imre, akit a régóta várakozó tömeg óriási ovációval fogadott. Ám a lelkesedés azonnal pfujozásba és füttykoncertbe csapott át, amikor Nagy Imre első szava így hangzott: „Eltársak!” Utána már ezt mondta: „Barátaim!”. A beszéd egészét az óvatos megfogalmazás jellemezte. Az elején még az ifjúság sorai közé beférközött zavarkeltőkről és a tőlük való elhatárolódásról szólt, de a tömeg hangosan bekiabált nemtetszése miatt kerülte az olyan kijelentéseket, amelyek feltehetően nem találkoztak az emberek felfokozott várakozásával és hangulatával. A beszéd egészével nyugalomra intette a népet, és ígéretet tett, hogy lépéseket tesznek a megoldásra. A pfujolások hatására saját személyét nevezte meg mint az ígéretek garanciáját. Jóllehet ez utóbbit az emberek üdvözölték, de azonnali változásokat követeltek. Beszéde végén nyugodt feloszlásra és elvonulásra szólított fel, és „Éljen a magyar ifjúság!” felkiáltással búcsúzott el.

Nagy Imre beszéde hatalmas csalódást okozott. Talán a nap elején még meggyőző lett volna, de így a végén már sokkal többet vártak az emberek, különösen az esti események tükrében. Én is ambivalens érzésekkel indultam el a lassan feloszló tömeggel együtt. Arról már csak másnap értesültem, hogy amíg én a Kossuth-téren voltam, a rádiónál történt fegyveres összetűzések mellett ledöntötték a kommunista hatalom grandiózus jelképét, a Sztálin-szobrot. A nap élményeitől felajzottan, késő este érkeztem haza Csillaghegyre. Mint otthon kiderült, Edit is ott volt Luló társaságában a Kossuth téri nagy tömegben nem kevésbé lelkesülten.

Másnap reggel a rádióból értesültünk, hogy az éjszaka folyamán folytatódtak a harcok a rádiónál. Azt is megtudtuk, hogy a kormány a beavatkozás érdekében Budapestre hívta az országban állomásozó szovjet erőket. Az előző napi lelkesedéstől fütve úgy éreztem, nekem is ott a helyem, bár fogalmam sem volt az aktuális helyzetről, és hogy mit is tudnék tenni a cél érdekében. Tehát irány a város, irány az egyetem. Öcsénket otthon hagytuk, és nővéremmel elindultunk a HÉV-megállóhoz. Kiderült, hogy az események miatt a HÉV nem közlekedik. Mi mást lehetett tenni, nekivágtunk gyalog a mintegy tíz kilométeres útnak. Útközben beugrottunk az óbudai Folyamőr utcában lakó Lulóhoz, hogy jöjjön velünk. Azzal fogadott, hogy egész éjjel hallották a városközpont felé vonuló tankok és harckocsik dübörgését.

Így már hármasban folytattuk tovább az utat a kellemetlenül ködfátyolos időben. Az utcák teljesen kihaltak voltak. Mihelyt kiértünk a HÉV-vonalát követő Árpád fejedelem útjára, személyesen is megismerhettük a szovjet haderő gépesített hadosztályának járműveit, amelyek sorban húztak el mellettünk. Ijesztő látvány volt, ahogy egyik jármű a másikat követve, hátulról zajos dübörgéssel lassan kibontakozott a ködből, és közelített felénk. Félelmetes érzés volt, amint a páncélos járművek tetejükön golyószóróállással, mögötte a lövésre kész kezelővel, ránk irányított fegyverrel haladtak el mellettünk. Nyilván utcai harcokra készítették fel őket azzal, hogy bárki, aki közelükbe kerül, potenciális ellenség lehet. Látszott, hogy nem babra megy a játék.

Így értünk el a Margit hídhöz, itt már több gyalogossal találkoztunk. A túloldalon, a pesti hídfőnél fegyveres ávósok zárták el az utat. Mindenkit megállítottak és megmotoztak. Velünk is ez történt. Azzal kezdték, hogy megkérdezték, hova igyekszünk. Mondtam, az egyetemre, ahol bizonyára folytatódik az oktatás. A nem túl barátságos válasz így hangzott: „Na, éjszaka hősei, lássuk, mi van nálatok!” kellemetlen érzés volt, ahogy fegyverüket ránk fogva megmotoztak, végigtapogattak bennünket. Végül továbbengedtek. A Szent István körúton és a Bajcsy-Zsilinszky úton keresztül igyekeztünk eljutni Múzeum körúton lévő egyetemhez.

Több helyütt találkoztunk álló tankokkal, páncélautókkal, némelyek körül szovjet katonák álldogáltak, némelyek magyar járőkelőkkel diskuráltak. Utunk első felén nem dördültek el fegyverek. Várakozás és valamiféle elbizonytalanodás légköre volt érzékelhető. A Deák tér körül járhattunk, amikor hol közelebből, hol távolabbról érkező fegyverropogás hangja ért el bennünket. Ahogy közeledtünk a Madách tér irányából az Astoria felé, az utca szinte kihaltnak látszott, valószínűleg a korábbi tűzharcnak betudhatóan.

Egy veszélyesnek tűnő útkereszteződésnél, ahol ránk lőhettek, az utcasarok fedezékéből egy hevenyészve felkapott bot végére akasztottam a sapkámat, és csaliként előrenyújtottam, ha valaki lövésre készen lesben állna. Lehet, hogy naiv csel volt, de megmutatta, hogy tiszta-e a levegő. Mehettünk, és baj nélkül át is jutottunk a túloldalra. Az Astoria előtt álló orosz tank ágyúcsöve a Rákóczi út 5. alatt lévő épület felé nézett. Ez az épület, a korábbi Pannónia szálloda, egyetemünk leánydiákszállójaként működött. Teljes oldalfelületével szabadon nézett az Astoria épülete felé. Abban az időben a köztük lévő terület üres, beépítetlen, foghíjas telek volt.

Mint később kiderült, odaérkezésünk előtt nem sokkal tűzharc alakult ki a téren a diákszálló épületéből lövöldöző felkelők és a kereszteződésben álló harckocsi között. Az orosz katonák megállították az Astoriánál elhaladókat, és csak alapos motozás után engedték tovább. Ez történt velünk is. Szerencsére ez már csak néhány lépésre volt az egyetem bejáratától. Ide igyekeztem, mert az előző napi röpgyűlésen elhatároztuk, hogy másnap tartjuk meg a tüntetés miatt elhalasztott Irinyi Kör alakuló ülését. Az események azonban ezt is elsodorták.

Az egyetem területén körülnéztem, van-e valamiféle egyetemi mozgolódás, amelybe én is bekapcsolódhatnék, de kisebb csoportosulásoktól eltekintve ilyen nem tapasztaltam. Azt beszélték, hogy kívülről jött fegyveres felkelő csoportok jutottak be az egyetem területére, mert néhány épületből szemmel lehet tartani az Astoria útkereszteződését. Kisvártatva ismét lövöldöztek a közelben, ezért jobbnak láttuk behúzódní valahova. Az egyetemen lakó egyik család, ha jól emlékszem, a főépület portása befogadott néhány más, a harcok elől odamenekült személlyel együtt. Köztük volt a Petőfi Katonai Akadémia néhány tisztje is. Feltehetően még az előző napon rendelték őket a Rádió épületéhez, és most szerettek volna hirtelen civilekké változni.

Itt történt az az eset, amelyről csak később hallottam, miszerint a portás rám mutatott, és bizalmasan közölte nővéremmel, hogy „azzal a szemüveges fickóval jó lesz vigyázni”. Edit nem szólt semmit, de később jót mulatott rajta. A portás nem tudhatta, hogy összetartozunk. Óvatosságra utaló megjegyzése mögött az a tapasztalata húzódní meg, hogy évek óta sokat látott engem az egyetem területén nyüzsögni, és ki tudja, hogy a zavaros időkben kiben mi lakozik, Edit miféle veszélyes felkelő közelébe keveredhetett.

Említettem, hogy fegyveres felkelők fészkeltek be magukat a Rákóczi út 5. alatti lánydiákszálló épületébe (jelenleg az ELTE idegen nyelvi tanszékeinek épülete). A szálló gondnoka és igazgatónője rémült tehetetlenséggel szemlélte a történeteket. Ilyen helyzetben képtelenek voltak a szállóban tartózkodó több száz leány testi épségét szavatolni. A hír gyorsan eljutott a Ráday utca 43-45. alatti fiúdiákszálló lakóihoz is (jelenleg a Corvinus egyetem kollégiuma). Többen, köztük Szabó Ambrus (Brusi), Kapovits Pista (Kapó) és Balázs Laci évfolyamtársaink átsiettek a lányokhoz, hogy segítsenek a rend és biztonság

helyreállításában. Komoly konfliktushelyzet alakult ki a fegyveresek és az egyetemisták között, akik el akarták érni, hogy a felkelők hagyják el az épületet, mert különben a szálló célponttá válik, és életveszélybe sodorják a diáklányokat.

Hosszas huzakodás után a fegyveresek elhagyták az épületet, és ettől kezdve a fiúk őrséget álltak a szálló bejáratánál. A nap történéseihez tartozik az is, hogy a külföldről éppen hazaérkezett fizikatanárunk, Cornides István, akit mind politikai, mind személyes adottságai és nemkülönben népszerűsége révén mindenki a legalkalmasabbnak tartott az új helyzet kezelésére, szintén határozott lépéseket tett az egyetem épületeinek és a benne tartózkodók védelme érdekében. Berényi Zsuzsanna Ágnes, akkori egyetemista egyik írásában így fogalmaz:

Cornides okt. 24-én délutántól 25-én délelőttig bent tartózkodott a TTK Fizikai Intézetében, lezáratta a kapukat, eloltatta a bentlakók lakásaiban is a villanyokat. Intézkedéseket tett, hogy az épületeket megóvja az esetleges károkozótól. A lakók kérésére végigvizsgálta az épületeket, mert korábban felkelők hatoltak be az épületekbe, és ezért több belövést kapott az egyetem. A dékán bejött, és Cornides jelentést tett: Ismeretlen fegyveresek behatoltak az egyetem területére ezen a napon, és ezeket a Nemzeti Múzeumban állomásozó osztagok segítségül hívásával, és Cornides kalauzálása mellett az egyetem területéről eltávolították.

Az egyetem és a diákszálló mentesítése a külső fegyveres felkelő csoportoktól kizárólag az egyetem személyzetének és anyagi értékeinek megóvása érdekében történt, és nem tükrözött semmiféle politikai hovatartozást vagy állásfoglalást.

A harcok városszerte tovább folytak, a parlamentbe költöztetett rádió pedig egyfolytában ellenforradalmi banditáknak, fasiszta, reakciós elemeknek nevezte a felkelőket. A hírek arról is szóltak, hogy Nagy Imrét kinevezték miniszterelnöknek, és a magyar kormány kérésére a hazánkban állomásozó szovjet katonai alakulatok beavatkoztak az általuk ellenforradalomnak nevezett fegyveres felkelés elfojtásába. Maga Nagy Imre is a harcok beszüntetésére szólított fel, és kijárási tilalmat, valamint statáriumot rendelt el. Ez azonban már teljesen hatástalan maradt. A harcok folytatódtak.

Jóllehet az aznapi sajtótermékek beszámoltak az ifjúság által szervezett előző napi, nagyarányú tömegtüntetésekről, de nagyrészt még egészen más hírek töltötték meg az újságok hasábjait. A nyomtatott sajtó jócskán elmaradt a gyorsan változó események menetétől.

Miközben ropogtak a fegyverek, nem emlékszem rá pontosan hogyan, de a nap végén baj nélkül hazakeveredtem.

Természetesen 25-én ismét besiettem a városba, vissza az egyetemre. Beleégett az emlékezetembe, ami a Nagykörúton fogadott. Úgy tűnt, hogy ezen a környéken a harcok már elültek vagy legalább is szüneteltek, de a nyomai annál inkább látszóttak. Jobbra-balra belövések nyomai és betört kirakatok szegélyezték az útszakaszt. Az úttesten elszórtan különböző harci járművek és tankok álltak, akadt köztük kiégett harckocsi is. Olyan tankot is láttam, amelynek tetején békésen üldögéltek az orosz katonák. Előfordult, hogy kedélyesnek látszó beszédbe elegyedtek magyar járőkelőkkel. A nyelvi nehézségek ellenére az emberek megpróbálták megmagyarázni a katonáknak, hogy rossz ügy mellett vetették be őket, mert nem reguláris fegyveres csapatokkal vagy imperialista ellenforradalmi bandákkal állnak szemben, hanem egyszerű, egyébként békés polgárokkal, akik végre megelégtették gyűlölt vezetőik elnyomó politikáját. Érezekni lehetett a szovjet katonák körében egy bizonyos fokú zavarodottság, elbizonytalanodás. Az általános utcaképet azonban nem csak ez jellemezte. Felszedett utcakövekből hevenyészve összerakott barikádok mutatták, hogy itt kemény küzdelem folyt.

Engem leginkább az ezen az útvonalon korábban lezajlott fegyveres harcok emberáldozatban megnyilvánuló látványa rendített meg. Itt-ott a korábbi összecsapások

áldozatai még az utcán heverték. Ma is összeborzadok, ha eszembe jut annak a halottnak a látványa, akinek a testén átgázolt egy tank. Több mint tíz évvel a világháború befejezése után már kezdtük feledni a borzalmakat. És most újra szembesülhettünk a kegyetlen valósággal.

De nem szabad megfeledkeznem arról sem, ami ebben a lesújtó hangulatban szívet melengető, jó érzéssel töltött el. A kitört kirakatokban ugyanis érintetlenül maradtak az árucikkek. Néhol „Ne nyúlj hozzá!”, „Ne vidd el!” feliratokat lehetett látni. Szedett-vedett feliratok jelentek meg papírdobozokon: „Adományok a sebesülteknek és az áldozatok családjának”, „Forradalmunk tisztasága lehetővé teszi, hogy így gyűjtsünk az esetetek hozzátartozóinak”. És bizony egyik doboz sem volt üres. Az arra járók közül többen is belenyúltak a zsebükbe, és az összegyűjtött forintok egyre szaporodtak. Érezhető volt egyfajta kegyelmi állapot, amely az egyébként szerzésre és önzésre motivált emberi magatartást le tudta győzni. Bizonyítva látszott, létezhet olyan közös nemes ügy, amely a legdurvább lelkületű emberből is kikényszeríti a jót. Tudjuk, ez csak ideiglenes állapot lehet, de még így is páratlan dolog, ha az ember életében egyszer egyáltalán részese lehet az ilyen felemelő érzésnek.

Utcai kószálásaim közepette egyszer csak összeakadtam Kapovits Pistával, aki hasonlóképpen járta az utcákat, így próbált tájékozódni az események alakulásáról. Tőle hallottam, hogy a kijárási tilalom és a statárium változatlanul érvényben van. A felhívás szerint, aki délután két óráig önként abbahagyja a harcot és leteszi a fegyvert, mentesül a statáriális következmények alól.

Érdeklődésemre Pista elmondta, hogy közös barátainkról keveset tud. Arra emlékezett ugyan, hogy Nagyvári Jóskát, aki barátnőjével, Neupor Mártával együtt filmnézéssel töltötte 23-a délutánját – elmulasztva a tömegtüntetés feledhetetlen élményét –, másnap reggel olyan teherautóval hozta össze a véletlen, amelyről fegyvereket osztogattak. Ezt a lehetőséget nem hagyta ki, és a frissen szerzett fegyvert rövidesen használatba is vette. Pista legutóbb a lányok diákszállójában találkozott vele. Társaságunk többi tagjáról semmit sem tudott, ezért úgy döntöttem, hogy mielőtt az egyetemre mennék, visszasietek Budára, és felkeresem a Moszkva tér közelében lakó Judit barátnőnket. Ott találtam a már szinte családtagként kezelt Györgyi Sanyit is. Ők a 23-i felvonulást követően távol tartották magukat az események sűrűjétől. Azt is elmondták, úgy tudják, hogy Ágnes barátnőnket újsütetű férje nem engedte semmilyen veszélyesnek tartott környék közelébe.

Miután a baráti körünkhöz tartozók többsége felől megnyugtató hírekhez jutottam, rövid eszmecserét követően irányt vettem az egyetem felé. Utam a Batthyány téren, majd a Kossuth-hídon át vezetett a Parlament előtti Kossuth térre. Elképesztő látvány fogadott. A nyomokból látszott, hogy korábban itt valami szörnyű dolog történt. Emberek csoportjai izgatottan tárgyalták az eseményeket. Mint megtudtam, késő délelőtt ezen a helyen rettenetes vérengzés folyt. Békés tüntető tömeg gyülekezett a téren, hogy tiltakozzék a reggeli rádiónyilatkozat ellen, amelyben a kormány az ellenforradalmi puccskísérlet felszámolását jelentette be. Egyszer csak a környező épületek tetejéről, valószínűleg fegyveres ávósok, golyózáport zúdítottak a tömegre, szovjet harcokcsik is csatlakoztak hozzá. A szovjet katonák megosztottságát jellemezte, hogy némelyik harcokcsijuk az ávósokra irányított választűzzel felelt. Ennek a rengeteg életet és sok száz sebesült áldozatot követelő tömegmészárlásnak a részleteit és tényleges elkövetőit, mind a mai napig, változatlanul homály fedi.

Felzaklatva, aggodalommal telve rohantam az egyetem felé, hogy megtudjam, van-e barátom vagy egyetemi társam az áldozatok között. A Rákóczi út 5. alatti diákszállóban, amely lassan már egy logisztikai központ képét kezdte mutatni, megnyugtató hírekkel fogadtak. Balázs Laci és néhány segítőtársa nem engedte ki az épületből a tüntetésre kivonulni szándékozó diáklányokat, és nem tudtak olyan társunkról, aki jelen lehetett a parlament előtti vérengzésnél. Később azonban kiderült, hogy Kapovits Pista – nem sokkal a találkozásunk után, míg átmentem Budára – egy tüntető csoporttal elment a Parlament elé, és

így részese lett a borzalomnak. A lövedékek elől Pista a szemben lévő Földművelésügyi Minisztérium árkádjai alatt húzta meg magát, így szerencsére csak szemtanúja és nem áldozata lett a kegyetlen vérengzésnek. Átfutott az agyamon, mi lett volna, ha találkozásunk után vele tartok? Ettől eltekintve nem tűnt valószínűnek, hogy a halálos áldozatokat illetően érintettek lettek volna a szállóban összesereglett diákok.

A tömegmészárlás híre persze gyorsan szétterjedt a városban, majd az egész országban. A véres megtorlás visszafordíthatatlanná tette az események további menetét, és új lendületet adott a fegyveres felkelésnek. Ily módon az elsődleges ellenségkép áttevődött a szovjet katonákról az ÁVH-s állományra. Ez a felkelők számára bizonyos harcmódorváltást is eredményezett, mert a jó célpontként szolgáló szovjet tankokkal szembeni küzdelem kezdett átalakulni a sokkal szétszórtabban és váratlanul fellobbanó, ÁVH-s tűzfészek elleni fegyveres támadássá.

A véres esemény a politikában is kiváltott bizonyos változásokat. Az újságok rendkívüli kiadásokban adtak hírt a nagypolitika legfontosabb történéseiről és Nagy Imre rádiónyilatkozatáról. Mint az események menetéből előre látható volt, Gerő Ernőt szovjet ráhatásra az MDP éléről elmozdították, és Kádár Jánost nevezték ki a helyére. A nyilatkozatok és a megfogalmazások változatlanul ellenforradalomról szóltak, bár érződött már némi puhulás a történetek hivatalos megítélését illetően. A fegyveres összecsapások az általános amnesztiát meghirdető nyilatkozatok ellenére tovább folytak. A harcok nem korlátozódtak csupán Budapestre. A fővárosi eseményekkel egyidejűleg az ország számos pontján törtek ki fegyveres összetűzések.

Elérkezett az a helyzet, amikor úgy éreztem, elég volt az események passzív szemléléséből. A forradalom érdekében nekem is tevőlegesen részt kell vállaltam a feladatokból. Akkor mit sem tudtam arról, hogy egyetemünk bölcsészkarán lázas tevékenység folyik a korábban megfogalmazott követelések teljesítése és az aktuális forradalmi folyamatok befolyásolása érdekében. Ott már megalakult az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság. A mi karunkon azonban semmiféle mozgolódás nem látszott, úgyhogy semmilyen szervezési tevékenységbe nem tudtam bekapcsolódni.

Pacifista szemléletem következtében a fegyveres harcban való részvételem nem jöhetett számításba, égetően fontos feladat volt viszont a diákszállóban tartózkodók életfeltételeinek biztosítása. Jelentkeztem a Szabó Brusi által öntevékeny módon hirtelenjében alakult csoportnál, amely elsődleges feladatának tekintette, hogy a háborús viszonyok közepette is élhető viszonyokat teremtsen a szálló több száz lakója számára. Azonnali problémának tűnt, hogy a Rákóczi út 5. alatti épület a diákok szálláshelyéül szolgált csupán, az étkezés másutt üzemeltetett menzákon történt. Az egyik ilyen étkezde például az akkori bölcsészkar épületében működött, amelyhez a Rákóczi út – Kossuth Lajos utca útvonalon lehetett eljutni. Csakhogy az október 24-ét követő napokban, az itt-ott váratlanul fellángoló utcai harcok közepette ez ugyancsak rizikós vállalkozásnak számított.

Kezdetben próbálkoztak azzal, hogy néhány bátrabb önkéntes ételhordóedényekben hozza el az ennivalót, hogy ne kelljen mindenkinek megtennie a kockázatos utat. Így jutottak hozzá a diákszálló lakói még a legszükségesebb mennyiségű kenyérhez is. De ez sem tűnt jó megoldásnak. Ilyen nagyszámú éhes száj ellátása napról napra elegendő étellel, nem volt könnyű, hiszen a nagy méretű ételhordók szállítása is veszélyt jelentett. Állítólag előfordult, hogy kalandos útjukról végül egy golyó ütötte lyukon keresztül csorgó levessel érkeztek meg a szállóba. Rémlik, hogy a menzák sem üzemeltetek e napokban zökkenőmentesen. Különös tekintettel a Parlament előtti vérengzés nyomán ismét fellángolt harci cselekményekre és a politikai helyzetre az események előre vetítették, hogy még sokáig elhúzódik, amíg a dolgok rendeződnek.

Valamilyen más megoldást kellett találni a változó létszámú lakók ellátására. A lányok közül az, aki tehetett, megpróbált hazautazni vagy biztonságosabb helyet találni magának.

Ezzel szemben a létszámot növelték a fiúdiákszállóból átköltözöttek. Nemkülönböztetve jelentkeztek még a TTK egyéb épületeiben tartózkodó személyek is. Erről az ínséges időszakról így ír naplójában Nyeste Juci, a szálló egyik lakója:

... Az első két-három nap alig ettünk valamit. Teába tettünk egy hónapos kenyeret naponta kétszer vagy háromszor. Hoztak ugyan a menzáról tűzszünetben, de a mi szobánk nem akart odaállni, mert sokan voltunk, és kevés volt az élelem, ugyanis sokan jöttek be az utcáról és kapott mindenki...

Már említettem, hogy az épület korábban Pannonia néven szállodaként működött. Végül az épületnek ez a múltja mentette meg a helyzetet, mert abban az időben természetesen konyha is üzemelt a házban. Az új funkció ezt nem igényelte, ezért a helyiség használaton kívül, bezárva várta, hogy valamikor történjék vele valami. Ez az idő most elérkezett. Ráadásul kiderült, hogy konyhában használatos edények és eszközök is megmaradtak a múltból. A konyha üzemeltetéséhez persze tüzelőanyagra is szükség volt, amelyet kezdetben az épületszárnyak által közrefogott kupolateremben összehordott, használt és sérült bútordarabok szolgáltattak. Később az épület fűtésére a pincében tárolt szenet használtuk fel.

Szabó Brusi találékonyaságról és kiváló szervezőkészségről tett tanúbizonyságot. Egy-két fiú mellett több talpraesett diáklány is segítségére sietett. Így tehát a legfontosabb eszközök rendelkezésre álltak, de a főzéshez alapanyagok is kellettek. Ezen sokat segített, hogy a vidék is megmozdult. A budapesti diáksággal szembeni szolidaritásuk jeleként egymás után indítottak útnak kisebb-nagyobb élelmiszer-szállítmányokat Budapestre. A lövöldözésmentes időszakokban néhány bátrabb lány kiállt az épület elé meg az Astoria kereszteződéséhez. Ott lesték, nem jön-e arrafelé élelmiszert szállító jármű, amit lestoppolhatnának. Az akció sikeresnek bizonyult, már csak azért is, mert ebben a hangulatban az egyetemi diákságnak mint a forradalmi megmozdulások kezdeményezőinek megnőtt a tekintélye és a támogatottsága.

Az egyik első fogás egy hűtőkocsi volt, amely nagy mennyiségű disznóhúst szállított. Mindjárt le is raktak nálunk negyven mázsa féldisznót. Ebből lett az elkövetkező hosszabb időszak egyik fő nyersanyaga, egyben legértékesebb cserevalutája. További akciók keretében sikerült összességében mintegy száz mázsa krumplit szerezni, amelynek nem csak a behordása, de a tárolása is komoly feladatot jelentett. Ez utóbbit úgy tudtuk megoldani, hogy kineveztük a már említett kupolatermet élelmiszerraktárnak. Lassan híre ment, hogy az élelmiszer-adományok itt jó helyre kerülnek, érdemes ide további szállítmányokat is eljuttatni, hiszen diákszállónk számos egyetemistának ad menedéket. A következő napokban többször megálltak a szálló előtt kisebb-nagyobb teherautók, és lepakoltak ezt-azt, ez továbbszaporította készletünket.

Az élelmiszer-beszerezés formái átalakultak, amikor már rendelkezésünkre állt egy teherautó, amellyel a vidéket járva további adományokat tudtunk begyűjteni.

De álljunk meg egy pillanatra! Úgy gondolom, magyarázatra szorul, hogyan is tettünk szert tehergépkocsira. A nehezen hihető történet forrása maga a sofőr, Laci (csak a keresztnévét ismertük). Egyszer csak megállt a járművel a diákszálló előtt és felajánlotta szolgálatait. Elmondása szerint évekkel korábban kikerült a Szovjetunióba, ahol kemény kommandós, deszantos katonai kiképzést kapott, majd 1944 őszén bevetésre került hazánkban. Repülőgépről dobták le Miskolc környékére a magyar-orosz frontvonal mögé, majd a háborút követően a néphadsereg állományában szolgált tovább. A forradalom híre egy vidéki kaszárnnyában érte. Megszökött, és a közelben elkötött egy sóderrel megrakott teherautót, hogy Budapestre jöjjön. A kaszárnya riadóztatta az ÁVH-t, akik gépkocsival eredtek a nyomába. Miután beérték, ő hirtelen lefékezte a súlyos járművet. Ennek következtében az üldözők hátulról beleszaladtak, mire ő a billenőkocsi teljes rakományát

rájuk borította. Így egerutat nyert, eljutott Budapestig, ott homályos körülmények között beszállt egy tankba, azzal folytatta útját a belváros felé, ám a Keleti pályaudvarnál kilótték alóla. Akkor szerezte valahol azt a diplomatarendszámmal ellátott teherautót (vagy ő hozta össze a kettőt), amivel beállított hozzánk, a diákszállóba.

Függetlenül a történet igazságtartalmától, a jármű oda került a maga valóságában, és fuvarozás céljából rendelkezésünkre állt, mégpedig egy mindenre elszánt és – tegyük hozzá – gátlástalan, de irányunkban elkötelezetten segítőkész járművezetővel. Ezt követően Laci többször megfordult vidéken, és elhozta számunkra az élelmiszer-adományokat.

Az egyik ilyen útról egy cirka kétszáz darabos élőcsirke-szállítmánnyal állított be. Tanácstalanok voltunk, mit kezdjünk vele. A lányok kijelentették, hogy egyetlen csirkét sem hajlandók levágni. Minthogy csirkefarmot mégsem létesíthettünk az épületben, valakinek mégis el kellett vállalnia a véres munkát... Végül Brusi kényszerült a probléma megoldására oly módon, hogy guillotine általi halálra ítélvén a jószágokat, baltával választotta le fejüket a testükről. A kivégzés végrehajtása nem csak a veszőhely környékét, de Brusinak, és a véres jelenetet végignézőknek a lelkivilágát is megviselte. Ezután a kopasztást a lányok, ha nem is lelkesen, de elvégezték. Brusit a későbbiekben is érte effajta kihívás, például akkor, amikor böllérként kényszerült fellépni egy élő disznóval szemben. Szegény párát nem vigasztalhatta az a tudat sem, hogy a forradalom oltárán áldozzák fel életét.

Sofőr Lacit némelyik útján Balázs Laci is elkísérte. Egyik beszerzési kiruccanásuk a mecsekaljai Ófaluba vezetett, és bőséges rakománnyal tértek vissza. Azért éppen oda, mert ez egyik leány diáktársunk szülőfaluja volt. Közreműködésével sikerült így nagyobb élelmiszer-adományhoz jutnunk, ő pedig egyszerűen hazautazhatott. Sofőr Laci hallatlan talpraesettségének köszönhetően a teherautó üzemanyagát mindig beszerezte valahogy, természetesen szintén adományok révén, hiszen egyrészt a töltőállomások nem nagyon üzemeltek, másrészt erre sem volt pénzünk. Egyébként abban is rendkívül ügyesnek bizonyult, hogy elkerülje azokat az utakat, ahol szovjet katonai ellenőrzésre lehetett számítani. Egy másik jelentős adomány éppen Balázs Laci szülőfalujából, Pincehelyről érkezett, ahova még csak el se kellett furikáznunk. Ők maguk szállították házhoz a rakományt.

Mai fejjel szinte elképzelhetetlen az a szolidaritás, segíteni akarás, amellyel a falu népe viszonyult a forradalomhoz, a felkelőkhöz. Abban az időben a parasztság hozzáállása teljesen érthető volt, hiszen a kommunista hatalom a kötelező beszolgáltatásokkal és rekvirálásokkal, az ún. „padláskisöpréssel” kíméletlenül kizsigerelte őket.

Ezek az utak Balázs Laci számára nem voltak kockázatmentesek, hiszen a gépkocsi papírjai aligha voltak rendben. Akkoriban lépten-nyomon megállították és igazoltatták a járműveket, hol a felkelők, hol az ellenoldal képviselői. Sofőr Laci, akinek valamilyen megmagyarázhatatlan okból csehszlovák személyi papírjai voltak, állandóan tartott magánál fegyvert, és ilyen helyzetekben a pisztoly agyán tartotta a kezét minden eshetőségre felkészülve. Kétség sem fér hozzá, hogy adott esetben fenntartás nélkül használta volna. Egyébként a diákszállóban teljesen domesztikálódott, ehhez hozzájárult egy egyetemista lányhoz fűződő érzelmi kötődése is.

Barátunk, már a szovjet csapatok által levert forradalom időszakában, december első napjaiban, egyenruhás társai segítségével továbbállt egy rendőrségi gépkocsin, hogy nyugat felé elhagyja az országot. Azóta nem hallottunk felőle, de ismerve elszánt, rámenős természetét, bizonyára sikerült neki. A gazda nélkül maradt teherautó pedig még hosszabb ideig árválkodott az egyetem területén, amíg sorsa, az egész diákszállós vircsaft felszámolásával egyidejűleg állami tulajdonba vétellel meg nem pecsételődött.

Visszatérve a diákszállóban történetekre megérkezett a nagy mennyiségű élelmiszer-alapanyag. A szálló lakóinak ellátását azonnal el kellett kezdeni. Ebben Szabó Brusi önjelölt gazdasági felelős és Papp Mari, egy vidékről felkerült bölcsészhallgató mint későbbi, szintén

önjelölt konyhafelős jeleskedtek leginkább. Az önjelöltség itt pozitív értelmű jelzőként szerepel, mivel ők azok, akik ebben a váratlanul előállt, kritikus helyzetben felismerték a tennivalókat, és ennek megfelelően habozás nélkül cselekedtek. Vállalt szerepüket mindenki kritika nélkül elfogadta.

A konyhai munkákba bekapcsolódott a szálló többi lakója is. Ők később már „szigorú” munkabeosztási rend szerint váltották egymást. Ebben én afféle házi mindenes szerepét töltöttem be, aki hol a konyhán segédkezik, hol a tüzelőt hordja, hol megbízzák a házban felmerülő, bármilyen természetű egyéb tennivalóval. Az épület hátsó kapuján keresztül gyakran átjártam az egyetem területére, hogy figyelemmel kísérjem, és adott esetben részt vegyek az ottani történetekben. Visszatérve a teendőkre mindenekelőtt a húsfeldolgozásnak kellett nekiveselkedni. Ez ugyancsak komoly hentesmunkát igényelt azok részéről, akiknek eddig fogalmuk sem volt arról, hogyan is kell az ilyesmit szakszerűen csinálni. Célunk az volt, hogy a disznóhúst a későbbi felhasználhatóság érdekében lesütött formában tároljuk.

A tároláshoz Irénke néni nyújtott segítséget, az egyik egyetemista lány rokona. Valahonnan nagy fémhordókat szerzett. Azt is az ő szemfülességének köszönhetjük, hogy a közeli Dohány utcában működő péküzlettel cserekereskedelmi egyezséget tudtunk kötni. Ez a húsért-kenyeret ügylet hetekig jól működött, és biztosította a szálló lakóinak hosszú távú kenyérellátottságát. Igazságtalan lennének azonban, ha azt állítanám, hogy a pékséggel való kapcsolatunkat csak a csereüzleti viszonylat jellemezte. Így például hétvégéken kiflivel, zsömlyével kedveskedtek nekünk.

Beszerzéseinket nemcsak a pékség jóindulata kísérte, hanem a pékség előtt hosszú sorban kenyérért várakozó sokaságé is. Amikor a sorban állók megtudták, hogy éhes szájú egyetemistáknak visszük a nagy mennyiségű kenyeret, morgolódás nélkül fogadták, hogy minket soron kívül szolgálnak ki. Jóllehet a péküzlet nem esett messze a diákszállótól, a lövöldözéses napokban a kenyér átszállítása sem volt veszélytelen vállalkozás. Hogy ez mennyire igaz, arra legyen példa a következő szomorú történet.

Október 26-át írtunk, amikor kora hajnalban, az ország katonai vezetésének nyomására a rádió beolvasta, hogy egész napra kijárási tilalmat rendelnek el az ellenforradalmároknak nevezett felkelők tűzfészkéinek végleges felszámolása érdekében. Rövidesen Nagy Imre hatására enyhítették a rendeletet, és napközben néhány órára felfüggesztették a tilalmat. Ez a rendelet, mint a korábbiak is, alig befolyásolták az emberek, a felkelők, és az őket felszámolni rendelt fegyveres erők viselkedését. A diákszálló környékén is megszólaltak olykor a fegyverek. Az utcára kimerészkedőknek általában fogalmuk sem volt arról, ki-kire és honnan-hova lőnek.

A szálló környezetében folyó élénk harcokra utal Nyeste Juci naplójának az a részlete is, amely szerint a szálló ezen a napon olyan belövést kapott. A lövedék hét falat is átütött, de végül nem robbant fel. Ez volt a szerencséje Balázs Lacinak és Kapovits Pistának, akik éppen egy olyan helyiségben tartózkodtak, amelyen áthaladt a lövedék. Eltekintve a fejükre hulló fehér vakolattól, más bajuk nem történt. A többi helyiség üresen állt, ezért nem sérült meg senki. Ezeket a lövöldözéses időszakokat a lányok nagy része, ha tehetette, a pincében meghúzódva, az oda lecipelt matracokon töltötte, beleértve az éjszakákat is.

A nap történetéhez tartozik, hogy a hatóságok ismét kihirdették az este tíz óráig fegyverüket letevőkre vonatkozó amnesztiát. Ismét hatástalan maradt. Sőt a Corvin közti felkelőcsoport további támadásokat hajtott végre. Más csoportok is alakultak, mint például a Széna téri felkelőcsoport. Ezzel egy időben a Molotov-koktélokat ügyesen alkalmazó felkelők további szovjet harcokcsikat ejtettek áldozatul. Vidéken is folytak a harcok. Közülük kiemelkedik az 1956-os forradalom egyik legfelháborítóbb eseménye, a Mosonmagyaróváron ötvenkét halottat és mintegy kétszáz sebesültet eredményező véres tömegmészárlás. A forradalmi megmozdulások már az egész országra kiterjedtek.

Október 27-nek egyik legfontosabb híre, hogy megalakult az új Nagy Imre-kormány. Míg a párt és a honvédelmi vezetés a felkelők elleni harc folytatására, az ellenálló csoportok felszámolására törekedett, Nagy Imrere egyre nagyobb nyomás nehezedett. Küldöttségek járultak elé, neves közéleti személyiségek győzködtek, hogy változtassa meg az események ellenforradalommal való minősítését. Közben országszerte folytatódtak az összecsapások.

A későbbiekben világossá vált, hogy egyetemünk Bölcsészettudományi Karának (BTK) oktatói és hallgatói lényeges szerepet játszottak abban a folyamatban, amely a forradalom követeléseinek következetes tolmácsolása, valamint a kormány- és pártszervekkel folytatott tárgyalásai révén az események hivatalos megítélésének megváltoztatásához vezettek. Ebben a mi karunk lényegében nem vett részt. A döntő szempontot nyilván a forradalmat magáévá tevő társadalmi szolidaritás, a mozgósítható katonai erők megosztottsága és a felkelők katonai sikere jelentette. Ez utóbbira jó példa a Corvin közti fegyveres felkelő csoport ezen és a következő nap elért harci sikerei.

Hadd szakítsam meg az események taglalását egy rövid személyes történettel! Talán éppen ezen a napon történt, hogy évfolyamtársam, későbbi feleségem, Földes Márta – aki az egyetem közelében lakott – úgy érezte, neki is részt kellene vállalnia valamilyen tevékenes módon az események formálóinak segítségével. Úgy gondolta, hogy én lennék az a mérvadó személy, akitől ennek módját megkérdezheti. Ezért puskaropogások és golyósüvések közepette felkeresett engem a diákszállóban, hogy felajánlja segítségét. Az adott pillanatban ez a diákszálló konyháján a zsíros kenyerek kenésében merült ki. Majd úgy gondolta, ez mégsem olyan feladat, amelyet más, a szállóban lakó személy ne tudna elvégezni, ezért aligha érdemes utcai lövöldözések által az életét veszélyeztetnie. Igaza volt! Valljuk be, „Zsíros kenyérrel a forradalomért!” nem hangzik magasztos és lelkesítő hívó szónak. Így Márta részvétele a forradalomban ezzel a tevékenységgel lényegében be is fejeződött.

Október 28. jelentős dátum az események folyamatában. Még az MDP hivatalos lapja, a Szabad Nép *Híven az igazsághoz* című vezércikke is elutasította az események ellenforradalmi minősítését. Ez már komoly hangnemből való volt. Délután Nagy Imre a rádióban felolvasta az új kormány nyilatkozatát – nyilván már a szovjet vezetéssel történt egyeztetés után –, amely az eseményeket „nemzeti demokratikus mozgalomnak” minősítette, és kötelezettséget vállalt számos követelés teljesítésére, mint például a szovjet csapatok kivonása az országból és az ÁVH megszüntetése. A nyilatkozat emellett általános amnesztiát hirdetett a felkelésben részt vettek számára. A nap fontos döntése volt, hogy a kijárási tilalmat feloldották. A kormány a rend és a biztonság helyreállítása érdekében megalapította a rendőrség mellett működő nemzetőrséget, és felhívta az egyetemi ifjúságot, hogy vegyen részt ebben. Eörsi László *A budai műegyetemi és a pesti bölcsészkar nemzetőrségeinek a megalakulása* című írásában így fogalmaz:

... Az 1956-os egyetemi nemzetőrségek közül a pesti bölcsészkar és a budai műegyetemi vált a legjelentősebbé, ez a két nemzetőrség befolyást gyakorolt a többire... Október 27–28-án Kopácsi Sándor rendőrfőkapitánnyal és más rendőrtisztekkel folytatott tárgyalások eredményeképpen felfegyverezték a bölcsészkarokat...

Ezzel kapcsolatban Borsodi Csaba *Forradalom az ELTE bölcsészkarán 1956* című történelmi áttekintésében azt írja:

... Október 28-án megalakult a bölcsészkaron a nemzetőrség, amely a rend fenntartását tartotta fő feladatának, de a szervezett egyetemista csoportot más feladatok ellátására is igénybe vették. Az ELTE többi karai is szerepet vállaltak a forradalom védelmében, de a kezdeményező szerep elsősorban a bölcsészkar hallgatóira és társadalomtudományi képzésben részt vevő hallgatókra hárult. A jogi kar épületében is megalakult a nemzetőrség és

fegyveres szolgálatot is láttak el a kar környezetében. Az egyetem vezetése ezekben a napokban arra helyezte a hangsúlyt, hogy a hallgatóit és az egyetemet megvédje minden atrocitástól és terveket készítsen az elkövetkező időkre...

Az idők távlatából úgy tűnik, hogy erre már, a mi karunk, a TTK is felébredt Csipkerózsika-álmából. Legalább is ami a politikai eseményekben való aktív részvételt illeti. Mi eddig – ha lehet ezzel a kifejezéssel élni – a szociális-logisztikai feladatokban jeleskedtünk inkább. Ez utóbbival kapcsolatban kissé meglepődve olvastam az előbb idézett írásban a következő szöveget:

Normális egyetemi munkára nem volt lehetőség, az utcákon zavaros volt a helyzet, az egyetem kollégiumaiban rekedt hallgatókról gondoskodni kellett, meg kellett oldani élelemmel való ellátásukat, megakadályozni minden atrocitást. Ennek a felelősségteljes feladatnak az egyetem és a karok akkori vezetése megfelelt.

Ez utóbbi megállapítással bizony erőteljesen vitatkoznék. Azt hiszem, az előzőekből világosan kiderült, hogy – legalább is az ELTE legnépesebb diákszallójában – ezekben a kritikus napokban ezt a felelősségteljes feladatot nem a kari vezetés, hanem néhány egyetemi hallgató látta el öntevékeny, lelkes és nem egy esetben önfeláldozó munkával. Ráadásul mindezt pénzügyi háttér és támogatás nélkül. Egyedül az országos szolidaritás és összefogás tett ezt lehetővé. Október 29-én, hétfőn, miután a nemzetőrség felállításának híre eljutott hozzánk is, a TTK katonai tanszékén elkezdődött a szervezkedés a kari nemzetőrség létrehozása érdekében.

Az évfolyamunkból – mindenekelőtt a diákszallóban lakók közül – többen jelentkeztek nemzetőrnek, például Balázs Laci, Kapovits Pista és Zanati Tibi. Én ott voltam ugyan, de tartottam magam ahhoz a meggyőződésemhöz, hogy fegyvert nem fogok senkire, ezért nem léptem be a nemzetőrségbe. Laci úgy emlékszik vissza, hogy a joghallgató Dornbach Alajos jelent meg nálunk azzal a hírrel, hogy a nemzetőröket éppen most fegyverzik fel a Deák téren, a Budapesti Rendőr-főkapitányság épületében. Nosza rajta, Laci és Pista már indultak is, és „teljes fegyverzettel” tértek vissza. Mint később kiderült, az ottani fegyverkészletet hamarosan elhordták. Itt jegyzem meg, hogy ők ketten azokhoz tartoztak, akik nem csak az egyetem őrzését végezték, de a későbbiekben központi irányítás mellett részt vettek egyetemen kívüli megbízatásokban, őrzáratokban is.

Ezen a napon a rádió is fontos bejelentést közölt nevezetesen, hogy másnap megkezdik a szovjet csapatok kivonását Budapestről. A fegyveres összecsapások száma országszerte csökkent, ennek egyik fontos eseménye, hogy a Corvin közí, nagy létszámú fegyveres felkelő csoporttal is megkezdődtek a tárgyalások. A rádióban elhangzott, majd később az újságban is megjelent Tamási Lajos legendás verse, a *Piros a vér a pesti utcán*. Egyik sokat idézett versszaka így hangzik:

*Piros a vér a pesti utcán,
munkások, ifjak vére ez,
piros a vér a pesti utcán,
belügyminiszter, kit lövetsz?*

Még kimondatlanul ugyan, de kezdtük hinni, hogy a forradalom győzelméhez már nem férhet kétség. Ezt tükrözték az egyre növekvő számban megjelent újságok, köztük az *Egyetemi Ifjúság* cikkei is. Október 30-ra végre elmondhattuk: „Győzött a forradalom!” Ez a nap ismét bővelkedett rendkívüli eseményekben. Nagy Imre rádióbeszédében bejelentette a

többpártrendszer bevezetését, és felszólította a szovjet csapatok vezetőit, hogy erőiket haladéktalanul vonják ki Budapestről.

Ezen a napon jelentkezett gimnáziumi osztálytársam, Péter Gyurka (számunkra Cinci) a TTK nemzetőrségébe. A vele történeteket azért tartom érdemesnek megemlíteni, mert így, egy résztvevő szemüvegén keresztül lehet talán a legjobban érzékeltetni a kari nemzetőrség megalakulásának menetét. Cinci miután eltávozott az országból, 1957-ben geofizikus-szakmáját a Nemzetközi Geofizikai Év keretében egy világtengereket járó kutatóhajón gyakorolta. *Az utolsó 60 napom Magyarországon* című írásában fogalmazta meg az alábbiakat:

Hétfőn este, amikor Félixel kettesben sétáltunk a Múzeum Körúton, összetalálkoztunk az egyetemi katonai tanszékről Pálinkás századossal, aki, amint a fiúktól hallottam, szintén aktívan részt vett a harcokban, és könnyezett, amikor a Múzeum Körút és a Rákóczi út sarkán lőszer hiányában ott kellett hagynia elfoglalt orosz tankját. "Gyerekek, gyertek be holnap a tanszékre, ha akartok. Megint elkezdünk valamit. Kellenek a beleváló srácok. Ha tudtok, hozzatok magatokkal még több fiút" – mondta. Mi megígértük, hogy ott leszünk, és kezet rázva elváltunk. Odahaza egy szó ellenvetés nem volt, amikor mondtam, hogy másnap be akarok lépni az egyetemi nemzetőrségbe, és hogy nem tudom, mikor jövök haza. Kedden az egyetemen (október 30.) vagy harminc srác jött össze. A többségét akkor láttam először, de a frissen végzetek közül volt ott egy pár geológus, fizikus és vegyész, akiket ismertem. Ott volt két középiskolás osztálytársam is: 'Sicc' (A. Andor.) [ez én volnék!] és 'Suttyó' (K. Pista). (Az én középiskolás becenevem 'Cinci' volt, mert a rádióban 1946-ban egy "cinege" című verset szavaltam az akkor még Érseki Katolikus Gimnáziumban vagy Rákócziánumban.) Az egyetemen nagy volt a kavarodás. Egyetemi gyűlések, megválasztották a forradalmi bizottságot, mindenki valamilyen ügyben lótot-futott.

Az egyik fő probléma az egyetemi nemzetőrséggel az volt, hogy nem volt elég fegyverünk. Pálinkás végül összeszedte azokat, akiknek semmi fegyver nem jutott, és szerzett valahonnan egy teherautót, hogy megyünk fegyverekért. Először Kelenföld felé mentünk egy laktanyába, ahol megtudtuk, hogy a Mosonyi úti rendőrlaktanyára kell mennünk fegyverekért.

... A rendőrlaktanya közelében leugráltunk a teherautóról, és átszaladtunk az útesten. Száz méterre, a Tisza Kálmán téren (mai Köztársaság tér) nagy lövöldözés volt, időnként még ágyúdörgést is hallottunk. Az ávósokat füstölik ki a partházból, mondta valaki az utcán.

... A Mosonyi úti rendőrlaktanya bejáratí lépcsőházában összegyűltünk vagy tizenötön egyetemisták, és amikor meghallották, hogy fegyverekért jöttünk, "civilék" is csatlakoztak hozzánk.

... Kapkodva készülődtünk, ami a kintről szaporán dörgő ágyuknak, és golyószóró-ropogásnak tudható be. A civilék alig várták, hogy elkészüljenek, máris rohantak ki, nehogy lemaradjanak az ávófüstölésről.

A fentiek átvezetnek bennünket a forradalom egyik legtöbbet idézett és a forradalom tisztaságát leginkább megkérdőjelezhető, nem éppen dicső eseményéhez, amely a későbbiekben a megtorlás egyik fő hivatkozási alapjául is szolgált. Október 30-án már egyértelmű volt a forradalom győzelme, a gyűlölt ÁVH hivatalos feloszlata azonban még nem történt meg, és fegyveres ellenállásuk is több helyütt tapasztalható volt. Eközben városszerte terjedt a hír, hogy a párt Köztársaság téri székházának pincéjében az ávósok politikai foglyokat őriznek. A felkelő csoportok összeálltak, hogy elfoglalják a székházat. Megkezdődött az ostrom. A hírre a karhatalmi szervek is megjelentek néhány páncélossal, hogy megakadályozzák a vérontást, de helyette szétlőtték az épületet. Ott nagyrészt ÁVH-s katonák és pártalkalmazottak tartózkodtak. A székházból kilépő, a megadást tolmácsoló parlamentert a feldühödött tömeg meglincselte. Így

jártak többen is a pártszékházat védők és a bent lévők közül. A hisztérikus hangulatban még a halottgyalázástól sem riadtak vissza. Ezek a jelenetek az emberi brutalitás mértéktelenségére szolgáltatnak szomorú példát, és az 1956-os forradalom szégyenfoltjai lettek. A hisztéria a későbbiekben is folytatódott, hogy tisztázzák az elterjedt hiedelem igazságát, hogy valóban léteznek-e földalatti kazamaták az épület alatt vagy körülötte, ahonnan segélykiáltásokat véltek hallani. A következő napokban az egész teret feltúrták, bizonyítékot mégsem találtak.

Október 30-án már a TTK-n is felpezsdült az élet. Az egyetem területét 25-én elhagyó Cornides István tanárunk ismét megjelent a színen. Gondolom azért, mert a forradalom kimenetele eldőlni látszott. Elkötelezettsége, rátermettsége és diákok előtti tekintélye miatt tőle várták, hogy meghatározza, milyen lépéseket tegyen az egyetem az új helyzetben. Félévvel később az egyetemi fegyelmi bizottság elé idéztek. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a következőket mondta (idézet Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Cornides István a TTK Forradalmi Bizottságának elnöke* című írásából):

Legközelebb október 30-án mentem be az egyetemre. Ekkor merült fel – emlékezetem szerint – a bölcsészkar forradalmi bizottság példája nyomán, a mi karunkon is a forradalmi bizottság felállításának a gondolata. Mivel értesülésünk szerint a Bölcsészkaron az ifjúság alakított ilyen bizottságot, az ott lévő oktatók (Kovács József, Balkai Bálint stb.) véleménye szerint helyesebb volna, ha az oktatók vennék kézbe átmeneti időre az ügyek vitelét, és megóvnák a kart hasonló kilengésektől, amilyenek a Bölcsészkaron tapasztalhatók voltak. Ugyanakkor értesültem arról is, hogy az egyetemi tanács lemondott, személyes tapasztalatom volt a jogi kari ifjúsági nagygyűlésről, ahol professzorok eltávolítása, kiszegedésként alakítása stb. került szóba, éppen ezért helyeseltam magam, hogy az oktatók vegyék kezükbe az állami irányítás helyreállításáig a kar ügyeinek a vitelét. Így jött létre október 30-án egy ideiglenes, kis létszámú bizottság, amelynek én is tagja és ideiglenes vezetője voltam. Nem sokkal ezután értesültem arról, hogy elégedetlenek az ideiglenes forradalmi bizottság összetételével és akcióival, és a rádió útján felhívást tettek közzé november 1-re egy kari nagygyűlés összehívására, ahol az ideiglenes forradalmi bizottságot kívánták megválasztani. Én a dékánokkal való tanácskozás után, amikor is Mödlinger dékán szóban, Fuchs dékán pedig írásban kért az ügyek vitelének ideiglenes átvételére, erre vállalkoztam. Így került sor a november 1-i nagygyűlésre.

... én amikor a két dékánal való megállapodás alapján vállalkoztam az ügy vitelére, a következő feltételek mellett tettem ezt:

A/ az oktatás megindulásáig az épületek lezárása, a kari vagyon megőrzése, a károk kijavítása a feladatom,

B/ az ifjúság foglalkoztatása a helyreállítási munkálatokban,

C/ mindenfajta személyi hajszát meggátolok.

Közben az országban fontos dolgok történtek. A konszolidáció érdekében október 31-én a Kilián laktanyában – a forradalmi események egyik tüzfészkeiben – összeültek a katonaság, a rendőrség, a frissen alakult nemzetőrség valamint számos felkelőcsoport képviselői, hogy megalakítsák a Forradalmi Karhatalmi Bizottságot, amellyel létrejöhetett egy egységes karhatalmi szervezet a rend helyreállítása érdekében. Ennek megfelelően a szovjet csapatok – legalább is látszólag – kivonták erőiket Budapest területéről. Bár a kormányhoz olyan hírek is eljutottak, hogy ezzel egyidejűleg újabb szovjet harci alakulatok lépték át a magyar határt.

Mindezek persze nem jutottak el a hozzánk, így csaknem euforikus hangulatban, gyökeres változások reményében készülhettünk a november 1-re meghirdetett kari nagygyűlésre. Minthogy lövöldözések már csak szórványosan fordultak elő, erre az egyetemi hallgatók nagy része bejött, köztük szűk baráti körünk szétszóródott tagjai is. A nagygyűlésen történtek leírásához ismét Cornides István szavait idézem ezúttal abból a beszélgetésből, amelyet Staar

Gyula folytatott vele a rendszerváltást követően. Ez *Tudóssors Közép-Európában (Beszélgetés Cornides István fizikussal)* címmel írásban is megjelent a *Valóság* 2007. októberi számában:

... Úgy gondoltam, az összejövetelem alkalmam lesz kifejtetni a nézetemet, hogy nekünk itt az egyetemen nem országos hatókörű politikai cselekvéseket kell szerveznünk, mi az értelmiség legfelsőbb rétegét képviseljük, legfeljebb morális állásfoglalásokat tehetünk...

... Több felszólalás is elhangzott. Egy matematikus docens, akinek pártbeli szerepe közismert volt, úgy kezdte a hozzászólását, hogy most, amikor végre felragyogott az igazság és a szabadság napja... Elképedve néztünk össze: pont ő mondja? A hallgatók közül egy fiú elkezdett lázongani, hogyan kerülhetett a forradalmi bizottságba az az évfolyamtársa, aki a kommunista párt tagja volt. Ez igaz, válaszoltam neki, de miután maga az elmúlt félévben a moszkvai egyetemen tanult, nem tudhatja, hogy ez a fiatalember mennyire pozitívan tevékenykedett a hallgatók között. Én azonban tudom, bizonyíthatom. Ezeket a hangokat könnyen lecsillapítottam. A zűrzavart inkább egy oktatói csoport keltette, mely harminc év körüli fiatal titánokból állt. Ők messzebbre akartak menni, az úgynevezett győri program mellett érveltek, hogy nekünk igenis politikai szerepet kell vállalnunk, részt kell vennünk a forradalom kiteljesítésében, győzelemre vitélben, meg kell tisztítani az egyetemet a kommunizmust kiszolgáló elemektől. Már előzőleg is jöttek konkrét javaslatokkal, hogy az oktatók közül kiket kellene eltávolítani az egyetemről.

Az idézetet itt most személyes érintettség okán megszakítom. Cornides „lázugó fiúval” kapcsolatos megjegyzésének háttérében a következő tényleges történet húzódott meg. Cornides egyik kedvelt diákja Zanati Tibor, vidéki származású, kiválóan tanuló évfolyamtársunk volt. A vegyészévfolyam felelőse, DISz-titkár, legújabban MDP-párttagságot is szerzett. Közvetlen, közlékeny, kicsit nyüzsgő természetű fiú, tele jóindulattal. Cornides őt javasolta, mondván, hogy maga mellé venné mint hallgatót a Forradalmi Bizottságba. Megjegyzem, akkor a testület Forradalmi Tanácsnak nevezte önmagát. Amikor a Bizottságba javasoltak nevét felolvasták, Wollitzer Gyurka évfolyamtársunk jelentkezett, majd felállt, és úgy érvelt, hogy Tibor párttagságára tekintettel, ne ő kapja ezt a kiemelt szerepet, hanem inkább javasolná helyette Andrási Andort, azaz engem. Puff! Úgy ért a nevem említése a zsúfolásig telt teremben, mint a villámcsapás. Mindjárt éreztem, hogy ebből sehogy sem jöhetek ki jól. Az mindenesetre jól esett, hogy Cornides nem az én alkalmatlanságomra, hanem Tibor alkalmasságára és népszerűségére hivatkozott, amikor ragaszkodott saját javaslatához. Véleményének tényleges mozgatórugóiról nem lehetett tudomásom, de kellő önismeret birtokában őszintén megvallhatom, helyesen tette, hogy így döntött.

A beszélgetésben azonban elhangzott Cornidesnek az a megjegyzése is, amely a felszólaló Wollitzer Gyurka moszkvai tartózkodására utalt. Ez az állítás nem felelt meg a valóságnak, már csak azért sem, mert Gyurka, aki néhány évvel idősebb volt nálunk, Hollandiában már elvégzett néhány évet az ottani egyetemen, és ezért hazatérve gyanús „nyugatosként” kezelték. Csak nagy nehézséggel tudott bekerülni egyetemünkre. Ilyen előzmények után moszkvai tanulmányokról szó sem lehetett. Erre azonban csak az igazság kedvéért tértem ki, mindez nem tartozik a lényeghez.

Azt viszont mindenképpen érdemes felvetni, hogy Gyurka és Tibor kapcsolata miként alakult a későbbiekben. Azt várhatnánk, hogy a közjáték után egy életre megromlik a viszony közöttük, ha ugyan ennek bármiféle jelentősége lehet később, amikor az egyetemet elhagyva messze kerülnek egymástól. Az élet azonban úgy rendezte, hogy hasonló szakterületre kerültek, és felelős vezetőkként munkás évtizedeik során végig szoros és kifejezetten jó kapcsolatot tartottak egymással. Persze számtalanszor szóba került közöttük ez a bizonyos

affér, és mindig jól szórakoztak a történeteken. Tibor bevallotta, hogy utólag hálás ezért a felszólalásért, mert a forradalomban betöltött szerepéért később, egy rendőrségi kihallgatás során enyhítő körülménynek tekintették, hogy akadt, aki őt a pártállására való tekintettel nem javasolta a Forradalmi Bizottságba. Így Tibor még némi előnyt is kovácsolhatott belőle. A későbbi években eljátszottam azzal a gondolattal, hogy mi lett volna a sorsom, ha akkor mégis én kerülök a Bizottságba. Az biztos, hogy nem sok enyhítő körülményre számíthattam volna.

Folytassuk a korábban idézett beszélgetést azzal, hogy Cornides miként reagált az indulatos felvetésekre:

... ilyen felizgatott, a sérelmek megtorlásához kedvet érző hangulatban nem szabad döntenünk. Higgadtan kell megvizsgálnunk a konkrét panaszokat. Ezért azután mindenkit arra kérek, ne hangozzanak el a továbbiakban olyan felszólalások, hogy ezt vagy azt a professzort, oktatót rúgjuk ki, szégyenítsük meg. ... Akik viszont úgy érzik, hogy korábbi cselekedeteik sértették az egyetemet, az ifjúság érdekét, akik másoknak hátrányt és nehézséget okoztak, azoknak is szeretnék valamit mondani. Ne féljenek semmiféle megtorlástól!. Szabályszerű fegyelmi eljárás keretében védekezhetnek majd, még ha bünt követtek is el. De nagyon kérem, ne foglalják el itt az első sorokat! Nem politikai, csupán praktikus, esztétikai okból kérem ezt önöktől. Ezeket a mondataimat azután még évekig emlegették. Az újraéledt kommunista párt pedig nagyon megharagudott rám ezért a morális intelemért.

Kisebb közjátékokat követően a kari nagygyűlésen végül megválasztották a Forradalmi Bizottságot lényegében abban az összetételben, amelyet Cornides István javasolt, és amelynek elnöke a várakozásnak megfelelően ő lett. A Bizottság összetételét is tőle tudhatjuk, nevezetesen abból a kihallgatási jegyzőkönyvből, amely 1957 februárjában letartóztatásának idején készült. Ehhez az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) fértem hozzá. A Bizottság tehát így állt fel:

Cornides István, docens (elnök)
Egyed László, professzor
Kovács József, üvegtechnikus
Zanati Tibor, vegyészhallgató
Herodek Sándor, biológushallgató
Nagy Tibor, fizikushallgató
Balkay Bálint, tanársegéd
Dér János, fizika-matematika szakos hallgató
Mayer József, százados, katonai előadó
Balla Ida, leánykollégium képviselője
..., fiúkollégium képviselője (üléseken nem vett részt)

Cornides ezt követően beköltözött az egyetemre, hogy felügyelni tudja az eseményeket, és irányítsa az egyetem megóvása érdekében folytatott tevékenységet. Ettől kezdve napi kapcsolatba kerültem vele, és sokat sündörögtem körülötte. Erről az időszakról a fent idézett beszélgetése során így nyilatkozott:

Jó kapcsolatban álltam a hallgatókkal, az egyetemi sportklub, a TTK Haladás elnökeként jól ismertem kosarasainkat és futballistáinkat. Úgy 30-40, colos gyereket rögtön beállítottam kapuőrségbe, beosztottam az egyetem területén belüli rendfenntartásra. A kapukat bezártuk, csak a kis személybejárókat hagytuk nyitva, a legényeknek pedig megmondtam, senkit ne engedjenek be, aki nem a karhoz tartozik. Bármiféle rendzavarást észlelnek, azonnal jelentsék nekem.

... Egyszer megjelent néhány diák az irodámban, hogy tanár úr, tessék kinyitítani a kaput! – Miért, mit akartok? – kérdeztem. – Hoztunk egy tankot! – magyarázták ragyogó képpel. – Ezt meg hogyan gondoltátok? – Így jobban megvédehetjük az egyetemet, ha szükség lesz rá – büszkélkedtek. – Gyorsan vigyék el innen, mit gondoltok, ezzel éppen az ellenkezőjét érjük el! – teremtettem le őket. Lógó orral elvonultak.

Ezekben a napokban megélénkült az érdeklődés a Központi Káderosztályon bizalmasan őrzött káderlapok iránt. A káderanyagokat, mielőtt azoknak teljesen lába kelt volna, Cornides áthozatta a „főhadiszállásául” szolgáló Gólyavár helyiségébe, hogy átadja a tanszékvezetőknek. A hallgatói káderanyagokat a hallgatók maguk vehették át a Tanulmányi Osztály vezetőjétől. Ki-ki megismerhette a róla szóló jellemzéseket, magyarázatot találhatott a vele szemben alkalmazott bánásmódra, meglepődhetett, jobb esetben elszórakozhatott a bejegyzéseken. Engem nem érdekelt annyira, úgyhogy én nem ismertem meg a káderanyagomat.

Cornides szorosan együttműködött a katonai tanszékkal, így tudta a kari nemzetőrség segítségével biztosítani az egyetemi terület lehetőség szerinti zártságát és érintetlenségét. Cinci barátunk szavait idézem:

Az egyetemi nemzetőrség feladata végül is az egyetemen való rend fenntartása és az egyetemi vagyon védelme volt. Annak a kidolgozására, hogy mi hogyan kapcsolódunk majd be a városi és az országos nemzetőrség munkájába, hivatalos létezésünk hetében nem volt idő. A tulajdonképpen "katonai feladatunk" a mindenkor kapuőrségből állt. A hét közepére már olyan szép számmal jöttek össze srácok az egyetemen, hogy megint nem jutott fegyver mindenkinek....

Nem tudom megállni – a személyemre vonatkozó utalás miatt –, hogy Cincinek a nemzetőrség ellátottságával kapcsolatban leírt szavait ne idézzem:

A Rákóczi úti leánydiákszálló készítette az egyetemi nemzetőrségnek és a környéken harcoló "szabad alakulatoknak" az ételeket. Vegyészek is dolgoztak ott a konyhán, köztük Sicc is, volt középiskolai osztálytársam. Nem egy forró rumos teát és valami finom falatot köszönhetek neki, amikor egy párszor éhesen bevetődtem, hogy "te Sicc, állati kajás vagyok, nincs valami készen?" "Várj egy picit" mondta, és máris a kezembe nyomott egy forró sült húst két szelet kenyér között: „Csak ugorj be akármikor, Cinci, ha valami kell.” De ez nem csak velem volt így, mert bárki ment be, ők és a lányok mindenkit jól tartottak. Pompásan el voltak látva étellemmel; libák lesütve zsírban, sült húsok hatalmas üstökben, akár hónapos harcokra is elegendő lett volna...

A napi nagypolitikában fontos dolgok történtek ezen a napon, még ha ebből mi nem is sokat érzékelünk. Ilyen volt például, hogy a szovjet katonai alakulatok hamis ürüggyel („sebesültjeik és családtagjaik hazaszállítása”) körülvették a Feriegyi repülőteret, majd az ország összes többi repülőterét. A bennfentesek bizonyára sejtették, hogy valamilyen akció van előkészületben. A rádióban is elhangzottak fontos nyilatkozatok. Nagy Imre közölte, hogy a magyar kormány a Varsói Szerződést azonnal felmondja, egyidejűleg kinyilatkoztatja Magyarország semlegességét. Késő este pedig a rádióban a Kádár János szavaival elhangzott nyilatkozatból megtudhattuk, hogy a párt MSZMP néven újjáalakult. Beszédében „népünk dicsőséges felkelésének” nevezte az eseményeket, és „a nép szabadságának és az ország függetlenségének kivívásáról” beszélt. Mint az a későbbiekben ismertté vált, a beszéd elhangzása idején Kádár már Moszkvában tartózkodott, miután a szovjet követségről titokban kivitték.

Míg a színpalak mögött már látszott a szovjet katonai beavatkozás fenyegető árnya, addig mi a forradalom győzelmének felemelő tudatában éltünk. Minthogy november 1. mindenszentek ünnepe és a halottak napjának előestéje, a város számtalan pontján gyertyák gyúltak az utcákon, így emlékeztek meg az életben maradtak a harcokban elhunytakról, a forradalom áldozatairól.

Jóllehet az egyetemi nemzetőrség elsődleges feladata az egyetem biztonságának szavatolása volt, országosan egységes szervezeti jellegéből következően időről-időre egyetemen kívüli feladatokat is végzett. Ilyenek a fegyveres járőrszolgálatok, amelyek időnként egyéni kezdeményezésre is folytak. Hiszen, ekkor még történtek szórványos lövöldözések ávósok és felkelők között. Itt említem meg, hogy Cornides minden erőfeszítése ellenére sikerült bizonyos felkelő csoportoknak, legalább is átmenetileg, helyet szerezniük az egyetem területén. Cinci ezt írta erről:

Az egyetemen ütötte fel tanyáját egy csoport, mely Petőfi Szabad Csapatnak nevezte magát. Nem tudom, hol verődtek össze, csak azt, hogy az egyik munkásbarakkban szálltak meg, és onnan ruccantak ki különböző akciókra, hallomás szerint az ellenálló és bujkáló ÁVH ellen. Irigyeltük őket szabad mozgásuk miatt, és hogy volt egy pár féltve őrzött páncélöklük.

Cinci leír egy olyan esetet, amikor ő és néhány egyetemi nemzetőrtársa csatlakozott ezekhez a petőfistákhoz, akik hírül vették, hogy az Egyetem tér közelében az egyik ház tetejéről feltehetően ávósok lövöldöznek. Végre valamilyen akció, amelyben kipróbálhatják fegyvereiket! A petőfistáktól különváltva, a Cukor utcai iskola tetejéről próbálták felfedezni a lövöldözők tűzfészket, és feltételezett helyére néhány géppisztolysorozatot küldtek. A válaszok többször okoztak számukra meleg helyzetet, különös tekintettel arra, hogy nehéz megfelelő fedezéket találni, amikor az ember nem tudja, pontosan honnan is várhatja a lövéseket. Bizony nem egyszer porzott közvetlenül felettük vagy mellettük a ház fala. A tűzpárbajnak szerencsére vége szakadt anélkül, hogy nekik bármilyen bajuk esett volna. Állítólag a lövöldöző fehér kendő kihelyezésével jelezte, hogy megadja magát, de akik ezután a házba bevonultak, nem találtak senkit. Talán később mégis horogra akadt a lövöldöző, ezt Cinciék azonban nem várták meg. Azzal a jó érzéssel jöttek vissza az egyetemre, hogy átestek a tűzkeresztségen. Részt vettek egy valóságos tűzharcban! Ez egyben azzal a komoly tanulsággal is járt, hogy élesben megtapasztalhatták, milyen kevésen múlik ilyenkor az ember élete. Most ép bőrrel megúszták ugyan, legközelebb viszont jobban meg kell gondolniuk, hogy mikor és miért vállalnak ilyen kockázatot.

Ötven évvel később, amikor Cinci hazalátogatott Amerikából, együtt jártuk be a helyszínt. A lövések nyomait eltüntették. Cinci megosztva velem emlékeit, ismét felelevenítette a nap történéseit.

Lehet, hogy az említett fegyveres akciónak mégis lett folytatása. Utólag hallottam, hogy ennek a helynek a közelében fegyveresek elfogtak egy ávósna ismert személyt. A helyszínen meg akarták lincselni. A jogi kar nemzetőrei még időben be tudtak avatkozni meggyőzően a fegyvereseket, hogy majd ők tartják fogva, amíg a törvényes bíróság nem ítélezik felette. Kicsit később két fegyveres nemzetőr az egyetem egy másik kijáratán keresztül távozva hazakísérte a halálosan megrettent embert. A történet úgy folytatódik, hogy sokkal később a számonkérés és megtorlás idején a nemzetőrök melletti önkéntes tanúskodásával szolgálta meg az egyetemisták emberi kiállását.

Ennél szervezettebb akcióban vett együtt részt Balázs Laci és Kapovits Pista, amikor bevonták őket rendfenntartó járőrszolgálatba kritikus városrészekbe irányítva őket. Ez a tevékenységük akkor fejeződött be, amikor két napra kirendelték őket a Keleti pályaudvarhoz, a volt főposta bejáratának őrzésére. Egy kicsit előreszaladva, ez az akció azzal végződött, hogy amikor november 4. hajnalán, látván a szovjet hadsereg átfogó támadását, helyzetüket

kilátástalannak ítélték, és még időben elhagyták posztjukat, majd visszasiettek az egyetemre, és fegyverüket hátrahagyva visszatértek a diákszálló biztonságát nyújtó falai közé.

November második napja azért marad emlékezetes sokunk számára, akik a győzelem euforikus hangulatában éltünk, mert kézhez vehettük az *Irodalmi Újság* forradalomban született első és egyetlen számát. Ebben a számban, amelyet évtizedek óta őrzök, és csak elfogódottsággal tudok kézbe venni, az akkori író-költő társadalom színe-java élteti a forradalmat és annak győzelmét.

Kiragadva néhány példát az elsárgult lapokon olyan írások láthatók, mint Németh Lászlónak az *Emelkedő nemzet* című cikke, amelyben a nemzeti összefogás éltetése mellett nem rejt el a folytatás miatti aggodalmát, nehogy az 1920-as évekre emlékeztető társadalmi rendbe torkolljanak az események. Továbbá Pálóczi-Horváth György hasonló hangvételű írása, amely a *Lábhöz tett fegyverrel* címet viseli, és óva int, hogy ne a bosszúállás, hanem az igazságszolgáltatás legyen majd a számonkérés eszköze. Ebben a számban jelent meg Illyés Gyula: *Egy mondat a zsarnokságról* című híres verse is, amely megrendítő szókimondással fogalmazza meg a zsarnokság természetrajzát.

Mindig úgy tartottam, hogy az *Irodalmi Újságnak* ebben a számában található az 1956-os forradalom legemelkedettebb formában megfogalmazott hitvallása. És micsoda ellentmondás, milyen anakronizmus, hogy ezek az írások akkor jelentek meg és kerültek a kezünkbe, amikor már Moszkvában, Kádár János jelenlétében előkészítették a katonai beavatkozás részleteit, és amikor Nagy Imre hiába tiltakozott a szovjet csapatmozgások miatt a szovjet nagykövetnél, és hiába fordult az ENSZ Biztonsági Tanácsához, hogy tárgyaljon a csapatkivonások elkezéséről. A szomorú valóság az, hogy a nagyhatalmi játszmákban a magyar forradalom sorsa, a magyar nép függetlensége nem játszott döntő szerepet.

Hogy mennyire nem ment át a köztudatba a forradalmunkra Moszkvában kimondott halálos ítélet, arra jellemző Mindszenty József, börtönből szabadult esztergomi érsek, hercegrímás november 3-án elhangzott rádiószózata, amelyben a forradalom győzelméről és az általa teremtett új helyzetről beszélt, valamint átfogó politikai állásfoglalást fogalmazott meg. Pedig nehezen hihető, hogy éppen őt ne tájékoztatták volna a forradalom létét közvetlenül veszélyeztető helyzetről.

Mi, akik hallgattuk az elhíresült beszédet, úgy éreztük, hogy követelései túlmentek azon a határon, amely – az akkori közvélekedés szerint – abban a helyzetben a forradalom célkitűzése lehetett. Boór János, aki kispapként, majd novíciusként a TTK fizika-matematika szakos hallgatója volt, katolikus diáktársai és kispapok társaságában korábban egy memorandumot fogalmazott a börtönből kiszabadult Mindszenty József hercegrímás számára arról, hogy mit kíván a forradalmat kirobbantó magyar ifjúság. Felmerül a kérdés, mit tartalmazott volna a rádióbeszéd, ha még a memorandumban foglaltak sem mérsékeltek a hercegrímás nyilatkozatát.

Ezen a napon egy másik, a TTK-t is érintő eseményről számolt be Boór János visszaemlékezéseiben a *Vigília* folyóirat 1996. decemberi számában:

Másik megbízatásom volt a Pasaréti út 59. szám alatt székelő Állami Egyházügyi Hivatal, az egyházakat és vallásokat ellenőrző, manipuláló és eltorzító, közvetlen szovjet irányítással működő állami szerv megszállása. Az akció célja azt volt, hogy az ÁEH működését tanúsító dokumentumokat megmentsük az esetleges megsemmisítéstől a "privilegium fori" feudális alapelve szerint az egyházi bírások számára. November 3-án reggel a Gutay László évfolyamtársam segítségével szerzett géppisztolyokkal és nagy teherautóval a TTK előtt a Múzeum körútról indultunk. A Bazilikánál felvettük Németh János káplánt. Ellenállás nélkül elfoglaltuk az épületet, megtiltva a hivatalnokoknak az iratok égetését, de megengedve a papi fizetések számfejtését. A többnyire illegális papnövendékek kíváncsian kutattak a saját és egyházi vezetőik jellemzése után. Ilyenek voltak olvashatók: "gyenge idegzetű, könnyen

befolyásolható"; "a Hivatal csinált belőle főpapot... Politikai felfogása megfelelő, ő már ki is akart vetkőzni és megházasodni, a mi kérdésünkre maradt továbbra is pap.

Itt jegyzem meg, jóllehet Boór János a TTK Forradalmi Bizottsága adminisztrációs feladatainak végzésében segített a Gólyavárban, a fenti idézetben szereplő megbízatása mégsem az egyetemünkön született, hanem a hercegprímás közvetlen köréből származott. Az akcióval kapcsolatban Gutay úgy emlékszik vissza a részletekre, hogy a fegyvereket és velük nemzetőröket a TTK-ról Cornides beleegyezésével szedték össze.

Miközben a megszokott módon, a forradalom győzelme tudatában töltöttük a napot, a parlamentben megkezdődtek a tárgyalások a szovjet csapatok kivonásáról. A szovjetek kérésére a tárgyalást késő este, a szovjet hadsereg tőköli főparancsnokságán folytatták, de nem sokáig, mert a megjelenő KGB-vezető ott helyben letartóztatta az egész magyar tárgyalóküldöttséget, köztük Maléter Pált, a forradalom egyik emblemikus alakját. Bebizonyosodott, hogy a szovjetek színlelt tárgyalási készsége csupán a magyar katonai vezetés törbecsalását szolgálta, és jeladás volt a szovjet csapatok támadására. A forradalom sorsa ezzel lényegében megpecsételődött.

November 4-én hajnalban, a diákszállóban távoli ágyúlövések riasztottak fel álmunkból. Gyanakvásunk bizonyossággá vált, amikor bekapcsoltuk a rádiót, mert magyarázatot akartunk kapni a történetekre. A Kossuth rádió újra meg újra elismételte Nagy Imre drámai hangú rádióbeszédét, amely így hangzott:

Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.

Majd mindannyiszor elhangzott a Himnusz és a Szózat. A beszédnek a szavai évtized múlva is élénken visszacsengenek fülemben. Nehezen írható le az az érzés, amely akkor erőt vett rajtunk. Nem akartuk elhinni, hogy a tíz napon keresztül dédelgetett álomnak most egyszerre vége szakadhat. Gondoltuk, a Szabad Európa rádión keresztül a nyugati országokból annyi biztatást kaptunk az elmúlt néhány nap alatt, hogy a nemzetközi erők csak nem hagynak bennünket magunkra, és megindulnak a védelmünkre. Óriási naivitás volt részünkről ilyesmiben reménykedni. Tudomásul kellett vennünk, hogy túl kicsi pont vagyunk a nagyhatalmi érdekek játszmaiban ahhoz, hogy a kialakult erőegyensúlyt ilyen kockázatos beavatkozással megbolygassák. Magunkra maradtunk!

A diákszállóban összedugtuk a fejünket, hogy mitévők legyünk. Az első indulati reakció azt mondata velünk: ellenállni, akár a végsőig. A józanabbik énünk viszont figyelmeztetett, ilyen túlerővel szemben az áldozatvállalás értelmetlen és hiábavaló. Ki-ki vérmérsékletének megfelelően reagált az új helyzetre. Néhány lány kissé naivul azt találta ki, tegyük ki tányérokat az úttestre mielőtt a szovjet tankok a közelünkbe érnek. Akkor a harckocsik majd nem mernek áthaladni rajtuk, hátha robbanószerkezetet rejtenek magukban. Az ötletet tett is követte: az Astoria útkereszteződésében tányérok sora várta a szovjet tankokat. Arról nem tudok beszámolni, hogy a tányérok egyetlen tankot is visszatartottak volna az áthaladástól, de a lányok legalább levezethették a tehetetlenség érzését.

Akik közülünk nemzetőrként fegyveres szolgálatot folytattak, várták, hogy mi lesz az egyetem katonai vezetésének döntése. Cornides István, aki ezekben a napokban beköltözött az egyetemre, nem csak értelmetlennek, de kifejezetten károsnak ítélte mindenféle ellenállást és az egyetemi épületek megóvását, és továbbra is a védelmére rendelt diákság testi épségét tartotta elsődleges szempontnak. A nemzetőrök között voltak, akik másként gondolták. Ez a fajta kettősség jellemezte akkor az egyetemünkön történeteket. Akadtak, akik csalódottan

hazamentek és voltak olyanok, akik úgy érezték, hogy éppen most kell helyt állniuk. Ezek közé tartozott Györgyi Sanyi, akit Judit barátnőnk aggódó szeretete eddig távol tartott a „forróbb” helyektől.

Általános bizonytalanság légköre uralkodott. Nemcsak a mi, Múzeum körúti karunkon, hanem a többi egyetemen is, sőt a budapesti döntéshozók véleménye is megoszlott. Király Béla, Budapest katonai parancsnoka, az ellenállás megszervezése mellett foglalt állást, és ennek szellemében adott utasításokat. A forradalom mellett kevésbé elkötelezett Görgényi Dániel tábornok pedig fegyverletételre szólította fel az egyetemi nemzetőröket. Kopácsi Sándor, Budapest rendőrfőkapitánya bölcsészkar megkeresésre azt tanácsolta a nemzetőröknek, hogy fegyverüket hátrahagyva, menjenek haza, amíg még lehet. Hasonló utasítást adott Marián István, a Budapesti Műszaki Egyetem nemzetőrségének vezetője, jóllehet ő maga egy nemzetőrcsapattal a budai hegyekbe vonult, és ott Király Béla csatlakozása után különítményével még napokig ellenállt.

Később megtudtuk, Nagy Imre és kormánya néhány tagja a jugoszláv nagykövetségen, míg Mindszenty József az amerikai követségen kapott menedéket. A fegyveres ellenállás egységesen összehangolt irányítása teljesen megszűnt. A város számos pontján a kisebb-nagyobb katonai, nemzetőri és egyéb ellenálló csoportok egymástól elkülönülten folytatták a harcot, helyel-közzel komolyabb eredményeket elérve. Az ellenállás végső kimenetele azonban ilyen túlerővel szemben nem lehetett kétséges. Visszatérve az egyetemi történésekre Garamvölgyi Zoltán, a jogi kar oktatója így emlékszik vissza erre a napra:

Az orosz támadás engem a bölcsészkar épületében ért. Kezdetben tanácsstalanok voltunk. Pozsár véleménye az volt, hogy az ellenállás reménytelen. Ő és vele még páran el is távoztak. Én felvettem a kapcsolatot a jogi kar nemzetőr parancsnokával. Ők a helyükön voltak. Megegyeztünk, hogy mi is átmegyünk hozzájuk. A jogászoknál kb. 100 fiút és lányt találtunk. Volt egy teherautójuk, azzal átszállítottuk a bölcsészkarról a fegyvereket.

Ugyancsak a bölcsészkaron aznap történetekre vonatkozik Eörsi Lászlónak az egyik írásából vett idézet:

Más bölcsészek pedig fegyveresen a Rákóczi út 5. sz. alatti leánydiákotthonba mentek, „részben hogy megvédjük a lányokat, részben pedig, hogy megvédjük a hazát” – vallotta később az egyikük. De a velük lévő tisztek felvilágosították a fiatalokat: zárt páncélosokra céltalan lövöldözni.

Több fegyveres átjött tehát hozzánk a Rákóczi úti diákszállóba. A fegyvereket később, a fenti tanács ellenére, olykor használták is. Az egyetemünkön meghozott tiltó utasítást figyelmen kívül hagyva előfordult, hogy az ELTE Múzeum körúti tömbjéből kisebb fegyveres akciók indultak. Ezt azért sem lehetett megakadályozni, mert minden kapuőrségi éberség ellenére oda nem tartozó személyek is bejuthattak, és hosszabb-rövidebb ideig a területen maradtak. Ilyen szerencsétlen eset volt az, amikor egy odavetődött felkelő egy Múzeum körúti kapualjból kézigránátot akart dobni az előttünk éppen elhaladó harckocsira. Az oroszok észrevették a támadási kísérletet, és gépfegyversorozattal válaszoltak. A támadó azonnal életét vesztette. Nem hagyhattuk, hogy sokáig vérbe fagyva feküdjön. Minthogy más megoldást nem találtunk, nekünk kellett eltemetnünk. Olyan helyet választottunk ideiglenes nyughelyéül, amely méltó volt halálának körülményeihez. Az egyetem első világháborús hősi halottai emlékművének közelében ástuk ki a sírgödört, és a körülményekhez képest kegyelettel, hősi halottként helyeztük el. Ez volt életemben az egyetlen alkalom, amikor sírásóként és „gyászhuszárként” voltam kénytelen szerepelni. Halottunkat később, egy konszolidáltabb időszakban exhumálták, és végső nyughelyére vitték. (Akkor már nem tartoztam az

egyetemhez.) A történeteket bizonyítja egy november 29-én kelt korabeli jegyzőkönyv, amely a TTK Nemzeti Forradalmi Bizottságának Tájékoztatója (4. szám) címet viseli. Így szól:

Ugyancsak karunk területén halt meg Szabó Sándor 18 éves ifjúmunkás szintén gépfegyvergolyók áldozata. Az ostrom alatt szolgáló tott teljesítő fiúk a ref-rt kertben temették el, maguk ácsoltakoporsóban a hősi emlékmű mellett. A gyászoló özvegy özvegyével és rokonsággal közöltük, hogy ifjúságunk az egyetem halottjaként kívánja tekinteni.

Cinci beszámolt egy másik kalandjáról is, amely szintén ekkoriban történt:

Egyik délután valaki mondta, hogy egy egyedüli páncélauto jön a Corvin felől a Rákóczi úton. Lelkesen rohantunk egy páran a geológiai tanszékre, hogy a nehézgéppuskával kilőjük. Ott az egyik fiú elhúzta a függőnyt, én megcéloztam az autót, ami a sarkon megállt, és már kiengedtem a biztosítékot, hogy elkezdek lőni rá, amikor egyszerre tankdübörgésre lettem figyelmes. A Bajcsy Zsilinszky útról akkor fordult be egy modern T-54-es tank a Tanács körútra. Lassan közeledett felénk a távolból, és pont beleláltam az ágyújának a torkolatába. Egy pillanat alatt átvillant az agyamon, hogyha tüzelek, a világító töltényekből a tank azonnal meglátja, honnan lövünk a páncélautóra, és másodpercek alatt szét tudja lőni az épületet körülöttünk. A tüzelés egyenlő lett volna öngyilkossággal. Rákiáltottam a függőnyt tartó fiúra: "Ereszd le a függőnyt! Siess, mielőtt meglátnak!" Az gyorsan behúzta a függőnyt, és mi csak vártunk és figyeltük, ahogy a tank befordul a Rákóczi útra, és megy el a páncélkocsival vissza a Corvin felé.

Azt már csak én teszem hozzá, hogy Cinci tanulhatott korábbi meggondolatlanságaiból, és az utolsó pillanatban a józanság legyőzte a harci szellemet.

Boór János egy másik, elég különleges akcióról is említést tesz a már hivatkozott *Vigilia*-számban:

November 4-e a második szovjet támadás kezdete után a fakultás forradalmi bizottságában folytattam kisegítő munkámat. A közeli diákszállóban étkezhettem, ahova a parasztok ingyen szállították az élelmet. Egy alkalommal Dér János (1996) évfolyamtársammal együtt egy a Conti (Tolnai Lajos) utcában lakott prostituált nő szenespincéjéből (nem tudom, honnan került oda) a Rákóczi úton szovjet páncélosok mellett bandukolva szeneszákókban cipeltünk be az egyetem Csillagászati Intézetébe egy katonai rádió-adóvevőt. A forradalmi tanács ugyanis azt a célt tűzte ki, hogy rádión értesítse deportáló vonatok indulásáról a vasutasok szakszervezetét, amely kész lett volna azok megállítására.

Egyébként az a hír járta, hogy a nemzetőröknek hivatalosan átadott vagy egyesek által más módon megszerzett fegyverek jelentős része végül a Csillagászati Intézetben kötött ki, és itt leltek rá később a rendőri szervek.

Berényi Zsuzsanna Ágnes már hivatkozott írásából is érzékelhető, hogy a mi karunkon az ezekben a napokban történeteket nem lehet egységes képpel jellemezni:

Nov. 4. után letették a fegyvert a felsőbb parancsnak megfelelően, és azokat a katonai tanszéken elzárták. Tanácskoztak a szovjet őrségek parancsnokságával, közölték velük, hogy az egyetemről nem fognak lőni a szovjet csapatokra. Később feltörték a katonai tanszék helyiségeit ismeretlen egyének, a fegyvereket széthordták. Ugyancsak ismeretlen egyének az egyetem területéről kilövéldöztek, ezért az egyetem belövéseket kapott.

További akciókról tanúskodik Cinci következő története:

... hatodika felé a petőfisták tüzet nyitottak egy pár Corvin áruház felé portyázó szovjet tankra és páncélautóra. A lövöldözésbe a leánydiákszállóból is bekapcsolódtak. Amikor Jancsival odaértünk, az egyik Rákóczi útra néző emelet ablakánál az épületen belül egy sebesült fiatalembert találtunk a földön. Nem volt magánál, nyilván sokkban volt. Egy golyó teljesen átment a törzsének baloldalán vagy három ujjnyival a szíve alatt. Sem a mellkasán, sem a hátán lévő seb nem vérzett, inkább valami vizes folyadék szivárgott ki belőlük, amitől csúszott a kezem, ahogy a hordágyra emeltük. Jancsi, én és két petőfista fogta meg a hordágy négy sarkát, hogy visszük az egyetem mögött a közelben lévő kórházba. Kinn az utcán istentelen zaj, lövöldözés volt, és mikor kiértünk az egyetem kertjéből az utcára, csak úgy fütyültek a golyók a fejünk felett. Lehajtott fejjel, teljes erővel rohantunk, hogy a következő utcasarok védelmét elérjük. Még eszemben van ma is, ahogy hisztérikusan felröhögtem, amikor a Jancsi a járdáról lelépve megbotlott és kapálódzott nehogy elessen, vagy hogy eldobja a hordágyat, és ahogy ő ezért dühösen rám ripakodott. Egy bizarr jelenet villámképe életveszélyes rohanás közben! A kórházban már sok sebesült volt, de a mi sebesültünket azonnal fogadták és vitték az operálóterembe.

Eközben a rádió a szovjetparancsnokság felhívását szajkózta, amely az „ellenforradalom” elleni beavatkozást a magyar forradalmi kormány kérésével igazolta. Kormány alatt persze a szovjetvezetés által kreált bábkormányt és annak élén Kádár Jánost értették, aki a szolnoki állomásozást követően csupán november 7-én tért vissza a fővárosba. Egyidejűleg megindult a menekültáradat Ausztria felé.

A november 6. emlékezetes dátum, mert egy hozzá kötődő történet későbbi életemben fontos szerepet kapott. November 6-án és 7-én a lövöldözések állandó zajából ítélve kemény harcok folytak a környékünkön. Egy ilyen fegyverropogási időszak után esett be a szállóba egy egyetemista fiú, de nem a kapun keresztül – ez a golyózápor miatt rendkívül kockázatos lett volna –, hanem a védett oldalon, az ablakon át felkapaszkodva jutott be. Jól megjegyeztem a nevét, Trencsényi Imrének hívták, bölcsészhallgató volt az ELTE-n. Erre a névre azért emlékeztem sok évtized múltán is, mert az apja neves irodalomtudós, az ELTE professzora volt. Izgatottan kért segítséget, elmondta, hogy társát az Astoria felől jöttükben a Rákóczi útról az épületünk közelében meglőtték. A szerencsétlen fiút sikerült még a Rákóczi úti nyílt frontról elvonszolni a épület sarkához, védett helyre. Azt a kockázatot nem vállalhattuk, hogy a mentést a Rákóczi úti oldalon szervezzük meg, ezért úgy határoztunk, hogy az épület védett oldalán, a foghíjas telek felé néző tűzfalának első emeleti ablakán emeljük be a sérültet. Egy későbbi, az Astoria aluljáró építésekor készült fotón (Fortepan) látható a diákszálló épületének ez a tűzfala és a kép jobbszélén megjelölt ablak, amelyen át beemeltük a sebesült egyetemistát. A fal mentén húzódó fasor akkor még nem létezett, vagy csak jelentéktelen méretű lehetett.

A kép jobb szélén látható az az ablak, amelyen keresztül beemeltük a sebesült fiút

Azt nem tudtuk, milyen súlyos a sérülése. Az akcióban többen vettünk részt, köztük Nagyvári Jóska barátom is. Valakinek támadt egy ötlete: a közeli szobák ágyairól összeszedtük a lepedőket, végüknél erősen összekötöttük úgy, hogy amikor az ablakból a két végét megfogjuk, a közepe kényelmesen leérjen a földre. Az ablakon keresztül lemásztunk, és Trencsényi Imre segítségével óvatosan ráfektettük a holtápadt, de végig eszméletén lévő sebesültet, majd nekirugaszkodtunk, úgy emeltük-húztuk fel az ablakon keresztül az épületbe. Bizonyára megszenvedte ezt az akciót, de végül fáradozásunk sikerrel járt. Soha nem feledem azokat a szavakat, amelyeket a művelet közben mondogatott: „Hagyjatok fiúk, nekem már úgyis mindegy”. Mikor beemeltük az ablakon, megnéztem a sérülését. Először láttam életemben lövés által ejtett sebet. A golyó behatolási nyomát a gyomra tájékán jól lehetett látni a kissé elszíneződött bőrén, de vérzést kívülről nem lehetett észlelni.

A szegény fiút az egyetem hátsó kijáratán keresztül vitték el, a közeli Vas utcai Balassa kórházba. Ezt igazolja a levéltári vizsgálódásaim során talált jelentés, amelyet a forradalom időszaka alatt a kórházba került személyekről adott az intézmény a Belügyminisztérium felszólítására. Később hallottam, hogy szegény nem élte túl a sebesülését.

Nemrégén egy levéltári dossziében akadtam rá a száraz adatokra, amely szerint Nimsz Béla 1956. november 7-én hunyt el haslövés következtében, és temetése november 15-én történt a pestszenterzsébeti temetőben. Ezt a tragikusan végződött történetet azért említem, mert évtizedekkel később, a forradalomról szóló visszaemlékezések olvasása közben – Beck Tibor és Germuska Pál *Forradalom a Bölcsészkaron* című könyvében – rátaláltam a következő szövegre:

... Másnap, október 26-án ismét tragédia történt. Nimsz Béla (1936-1956) II. éves történész hallgató több társával kenyeret vitt a Rákóczi út 5. szám alatt lévő Zrínyi Kollégiumba, az ELTE lánykollégiumába. Az épület előtt keresztűzbe került és haslövést kapott. A lövöldözés miatt társai nem tudták a kapun bevinni, ezért lepedőkön húzták fel az első emeletre. Mire kórházba került, elvérzett.

Tehát évtizedekkel később tudtam meg a szerencsétlenül járt fiú nevét. Hogy mindez október 26-án, és kenyérszállítás közben történt volna, nem felel meg a valóságnak. A legbiztosabb forrás e tekintetben maga Trencsényi Imre, Nimsz Béla barátja és évfolyamtársa, akivel együtt töltötték az előző néhány napot. Csak most, közel hatvan év elteltével ismertem meg a baleset körülményeit. A diákszálló előtt egy lábán megsérült, segítségre szoruló embert

támogattak, és orvoshoz akarták vinni, amikor Nimsz Bélát elérte a végzetes lövés. Vagyis éppen egy szerencsétlenül járt emberen akart segíteni. Az események gyorsan peregték egymás után, az ilyen dolgok részletei akkor óhatatlanul háttérbe szorulnak, de ez az eset a maga tragikus végkifejletével, mélyen beivódott az emlékezetembe.

Most, hosszú idő elteltével sikerült sok mindent tisztázni. Az történt ugyanis, hogy egy 1956-os dokumentumfilm vetítésénél, 57 évvel az események után, a sors megint összehozott Trencsényi Imrével, aki az emlékiratain dolgozott. Összeültünk, hogy végigbeszéljük 56-os emlékeinket. Sok részletkérdésre derült fény. Ahogy az új ismeretek tudomásomra jutottak, megpróbáltam összevetni kettőnk emlékeit és összerakni az események mozaikjait. Ekkor villant át az agyamon az, amit Cinci a fentiekben leírt: hogyan szállítottak el november 6. körül egy sebesültet a diákszállóból. Ez lehet a válasz a már régóta bennem motoszkáló kérdésre: hogyan jutott el a meglőtt fiú a kórházba úgy, hogy nincsenek róla se közvetlen vizuális emlékeim, se közvetett információm. A történetek rekonstrukciója arra utal, hogy Cinci volt az, aki társaival – úgy, ahogyan leírta – elrohant a kórházba a súlyos sérülttel. Az így kibontakozott történet hitelességét a napokban a Trencsényi Imrével és az Amerikában élő Cincivel történt egyeztető beszélgetés is megerősítette. Ő akkor nem tudta meg, hogy veszélyes vállalkozásuk sem volt képes szegény Nimsz Béla életét megmenteni.

A kézirat elkészültét követően került a kezembe a korábban idézett gépirásos tájékoztató a TTK Nemzeti Forradalmi Bizottságának 1956 november 29-i üléséről, amelynek az ide másolt részlete mint korabeli dokumentum bizonyítja Nimsz Béla tragikus sorsával kapcsolatosan leírtakat:

Nimsz Béla III éves történelmsz hallgató, özvegy édesanyja egyetlen gyermeke Rákóczi uti diákszállónk előtt esett el. Egy társával egy ugyanígy fegyvertelen, kenyérvivő férfi segítségére siettek, miután azt lövés érte. Ők is sebtüzet kaptak. Nimsz Béla halálosan megsebesült. A szállóban szolgáló tot teljesítő orvos fiuk hiába vitték azonnal orvoshoz megmenteni már nem lehetett.

Térjünk vissza oda, hogy Trencsényi Imre – társa végzetes sebesülése után – végre megpihenhetett a szállóban! A testileg-lelkileg feldúlt Imre néhány napot töltött nálunk. Eközben előállt egy valószínűtlennek hangzó történettel. Elmesélte, hogy ő és Béla barátja most menekültek meg egy kritikus helyzetből. Az Egyetem téren az ELTE jogi karát védték a nemzetőrökből és felkelőkből összeverődött gárda tagjaiként. Megpróbáltak harcba szállni az épületet körülvevő szovjet tankokkal, de hamar kiderült, hogy elszántság és lelkesedés mit sem ér ilyen erőviszonyok mellett. Kézfegyverekkel csak azt érték volna el, hogy velük együtt lövik romhalmazzá az egyetemet. Felszólították őket, hogy adják meg magukat, és ők tárgyalásba bocsátkoztak a szovjetekkel, akik megígérték, ha leteszik a fegyvert, szabadon elvonulhatnak. Az immár fegyvertelen csoport elindult, ám ahelyett, hogy elengedték volna, betuszkolták őket egy katonai járműbe. Imre és több társa, a védők óvatosabb része, hátra maradt, és amikor látták, hogy mi történik társaikkal, visszahúzódtak az épület belsejébe. Itt aztán találtak egy lichthofot, keresztülmásztak-kapaszkodtak rajta, és egy olyan házba kerültek, aminek a kapuja a szomszédos Veres Pálné utcára nyílt. Sikerült egérutat nyerniük, és megmenekültek.

Azokról, akiket bezsuppoltak és elvittek, akkor még nem lehetett tudni semmit. Amikor ezt a mesébe illő történetet a szerencsésen megmenekült Imre előadta, nem tudhattam, hogy az esemény valamilyen formában engem személyesen érint. Talán két-három héttel később jutott el hozzám a híre, hogy jó barátom, Füzeki Pista is jelen volt, ő is letette a fegyvert, őt is elfogták, és azóta nyoma veszett. Pisti az édesanyjával és öccsével a Veres Pálné utcában lakott, egy olyan házban, amelynek fala közös volt az egyetem épületével. De hogyan is került

Pista a jogi karra, és milyen előzmények vezettek odáig? Öccse, Füzéki Bálint így emlékszik vissza erre az időszakra:

24-én reggel nyilvánvaló volt, hogy nem tudunk bemenni dolgozni – nem is nagyon akartunk – Pisti már ekkor bement a BTK-ra, a Piarista közbe. Ettől kezdve napjait ott töltötte, igen keveset láttuk otthon, leginkább csak aludni – ezt se minden nap. Engem is hívott később, 28-29. lehetett, be is mentem vele. Nekem azt mondták, vidékre megyünk élelemgyűjtő útra, gyere velünk, elkél a munkáskéz. Felültem a Csepel platójára – hoztunk, amit adtak – estére itthon voltam, otthon aludtam.

Amit az Astoriánál láttam: „Forradalmunk tisztasága megengedi, hogy így gyűjtsünk az elesettek hozzátartozóinak” – alatta papírdoboz tele papírpénzzel. Ez egyféle válasz volt a „csürhe lázadása” vádjára. Aztán megalakult a Nemzetőrség quasi ennek a tisztaságnak a szavatolására. Pisti azzal jött haza: Beléptem! Evett, s már ment is vissza a Piarista közbe. Ottani tevékenységéről nem tud(t)unk semmit. S aztán már nem jött haza, de azt az elbeszélésekből tudjuk, hogy onnan a nov. 4-i támadás után testületileg vonultak át a jogi karra.

Édesanyjától megtudtam, hogy mintegy két héttel az esemény után, valaki bedobta a postaládájukba Pisti személyi igazolványát, de róla, az ő sorsáról senki sem tudott semmit. Így teltek a hetek, hónapok, majd az évek, évtizedek, miközben a remény, hogy előkerül valahonnan, lassan elfogyott. A család és a közeli barátok is megpróbálták a nyomára bukkanni, valamit kideríteni a történeletről. A forradalmat követő megtorlási időszak azonban erre nem igazán volt alkalmas. Nyomozás a vörös kereszt segítségével, érdeklődés a belügyminisztériumban és a nyugati rokonságnál mind eredménytelennek bizonyult. Akikkel együtt lehetett, azok egy része feltételezhetően börtönbe került, vagy nyugatra szökött, de azok sem beszéltek, akik szabadlábban itthon maradtak.

Áttörést csak az 1989-es rendszerváltozás hozott, amikor megtörtént az 1956-os forradalom rehabilitálása, és már nyíltan lehetett a történeletről beszélni. Fejet hajtottak a megtorlási időszak áldozatai előtt, az újratemetésekkel név szerint megadták a végtisztességet a forradalom halálraítelt és kivégzett mártírjainak, Füzéki Pistáról azonban senki nem emlékezett meg. Egy ember, aki nyomtalanul eltűnt, mintha nem is létezett volna.

Senki és semmi nem emlékezett meg tehát arról, hogy Füzéki István élt, és életét adta hazája védelmében. Ezt nem lehetett elfogadni! Pisti öccse, Bálint újból nekilátott a nyomozásnak és nem teljesen sikertelenül. Tudomására jutott, hogy Papp István, a könyvtáros szakma neves személyisége egy szakmai folyóiratban zsörtölődő, szemrehányó cikket írt arról, hogy a könyvtárosok nem veszik ki eléggé részüket a múlt értékeinek felmutatásában. Példaképpen említette Füzéki István nevét és hősiességét. Ennek kapcsán Bálint is úgy gondolta, hogy a könyvtárosszakma büszke lehet arra, hogy sorai között tudhat egy igazi mártírt. A megfelelő fogadókészség birtokában megalapította a „Füzéki István emlékérem” könyvtárosi díjat, amely ünnepélyes körülmények között évenként kerül kiosztásra az Országos Széchényi Könyvtár épületében a névadónak állított emléktábla megkoszorúzásával egyidejűleg.

Bálint – Papp István közvetítésével – találkozott Horváth Tibor neves könyvtárvezetővel, aki, mint kiderült, részese volt annak idején az Egyetem téri harci eseményeknek. Azok közé tartozott, akiket az orosz katonák a fegyverletételt követően összefogdostak és elhurcoltak. Jól emlékezett Füzéki Pistára annál is inkább, mert ő is könyvtárszakon végzett.

Pista már 1956 nyarán befejezte tanulmányait, és első munkahelye az Országos Statisztikai Hivatal könyvtára lett. Néhány hónapja tehát semmilyen hivatalos kapcsolat nem fűzte az egyetemhez, mégsem tudta elviselni, hogy a forradalom összeomlott, ő meg tétlenül ül, és végignézi, ahogy az idegen katonai hatalom semmissé teszi a sok véráldozattal

kiküzdött demokratikus változásokat. Pista sohasem tudta elfogadni az igazságtalanságot. Ilyenkor mérlegelés nélkül cselekedett. Mint megtudtuk, a bölcsészkarról többedmagával átvonult a lakásuk szomszédságában fekvő egyetemi épületbe, hogy csatlakozzék a védőkhöz.

Horváth Tibor csaknem 50 év távlatából idézte fel a történeteket, és leírta az emléktábla avatására készült kis emlékkönyvbe. Ebből idézek:

... A Jogi Karon vezetőnk Molnár József tanársegéd volt. Azt, hogy vezetőnk, csak fenntartásokkal szabad leírnom, hiszen a forradalom idején senki sem választotta meg vezetőit – ezek a tisztségek spontán alakultak ki –, rátermettség s tekintély alapján. Molnárt a forradalom után eltávolították az egyetemről. A jogi karon 35-40-en lehettünk...

... A későbbiek megértéséhez tudni kell, hogy az épületből egy menekülési útvonalat készítettünk a Hittudományi Akadémia épületén keresztül – áttörtük a válaszfalat. Bölcsészek kevesen maradtunk, de köztünk volt Füzéki István, aki éppen 1956 nyarán végzett a könyvtárszakon. Ismertem őt, bár nem túl közelről, hiszen több évfolyamnyi idő volt közöttünk. Tudtam róla, hogy intellektusáért az egész szakon tisztelik – igazi értelmiségi alkat volt, külső megjelenésében is a bölcsész, a filosz típusa...

A délelőtti folyamán épületünket szovjet páncélosok vették körül, és nagy erejű tüzet zúdítottak ránk. Nekünk csak kézi fegyvereink voltak. Segítséget nem várhattunk. Helyzetünk reménytelen volt. Az épület ellenállt ugyan, de tudatosult bennünk, hogy elfoglalása csak rövid idő kérdése. A tűz hirtelen abbamaradt, a nagy csendben vártunk. Rövidesen a teológiai épület felől a lyukon keresztül megjelent Füzéki István. Néhányan megkísérelték a menekülést ezen az úton, de a téglafal másik oldalán a szovjetek várták őket, és mindannyiukat foglyul ejtették...

... Füzéki Istvánnak az volt a balszerencséje, hogy jól tudott oroszul. Ő közvetítette a köztünk folyó tárgyalást. István ingázott csapatunk és a szovjetek között. Végül abban állapodtunk meg, hogy minden fegyverünket hátrahagyva elhagyjuk az épületet, ők viszont szabad elvonulást biztosítanak...

... Az épületet a Szerb utcai kapun hagytuk el. A szovjetek összefogdostak bennünket. Néhány páncélos és sűrű gyalogos kísérettel a Roosevelti téri Belügyminisztérium épületéhez kísérték...

... A BM épületénél a falnak háttal felsorakoztattak bennünket, velünk szemben sűrűn szovjet katonák álltak, ránk szegezett géppisztolyokkal. Hátrakulcsolt kezekkel sétált előttünk egy tiszt fel s alá, időnként megállt egyikünk előtt és arcára meredve szidalmazta. Leginkább azt sziszegte, hogy fasiszták vagyunk. Elnéztünk a feje felett, és nem válaszoltunk. Füzéki István azonban válaszolt. Oroszul. Idegesen. Kicsit kapkodva, indulatosan azt mondta – így emlékszem –: „Ti vagytok a fasiszták! Mit kerestek az én hazámban?” Ha beszélni nem is tudtunk, a párbeszédet mindannyian értettük, hiszen már 8-10 éve kötelezően tanultuk ezt a nyelvet. Pista azonban igen jól beszélt az orosz. A tiszt nem szólt semmit, oda-vissza néhányszor 5-6 lépést tett Füzéki István előtt, közben le nem vette a szemét róla, mint aki jól megnézi áldozatát.

Az épület előtt addig álltunk, míg az első emeleti terembe székeket hordtak a foglyok számára. Amikor elkészültek, hirtelen és rutinosan nagy lendülettel betuszkoltak bennünket, fel a lépcsőn a terembe. Füzéki István ekkor már nem volt közöttünk. A lökdösődés miatt a részleteket nem láttam. Nem történhetett más, mint, hogy kiemelték őt közülünk, és máshová vitték. Azóta senki nem látta. Családjától tudom, hogy személyi iratait valaki a család postaládájába dobta. Az is lehet, hogy az utcán még útközben maga dobta el

igazolványát, bízva abban, hogy egy jótét lélek megtalálja, és értesíti hozzátartozóit. Többen tettek így az út alatt. Az is lehetséges azonban, hogy a belügyesek az értesítésnek ezt a módját választották, hiszen sem vádemelés, sem ítélet nem volt, csupán eltüntettek egy embert...

A fent előadott történet, amely a lefegyverzés után elfogott emberekről szól, több érintett beszámolója alapján is teljesen hitelesnek tekinthető. A szerencsés megmenekülőkről Garamvölgyi Zoltántól értesültünk. Garamvölgyi az ELTE jogi kara oktatójaként aktívan részt vett a forradalomban, majd emigrációba kényszerült. 1966-ban jelent meg *Epizódok az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság tevékenységéből* című írása, ebből való a következő részlet:

... Észre sem vettük, mert rosszul szerveztük meg a figyelő szolgálatot, hogy az egyetem körül van véve szovjet páncélosokkal. Ellenállni? Egy páran meg akarták kísérelni a lehetetlent. Ezeket azonban a többség meggyőzte az ellenállás reménytelenségéről. Mit kezdhettünk a páncélosok ellen puskáinkkal? Végül is úgy döntöttünk, hogy lemondunk az ellenállásról, s ha tudjuk, elhagyjuk az épületet. De hogyan? Az épület mindkét bejáratára szovjet páncélosok ágyúcsövei meredtek.

Egy egerút mégis maradt. Az épület ikerháza az egyetemi templom volt a papnevelő intézettel. Reménytelen helyzetünkben a kispapok siettek segítségünkre.

Nem tudtuk honnan, egy kispap jelent meg váratlan közöttünk.

– Ellenállni esztelenség lenne – mondta –, mindannyian itt vesznének. El kell hagyni az épületet a lehető leggyorsabban. Menekülésteknek csak egy útja van. Gyertek utánam!

Az egyetem pincéjében, onnét egy szűk folyosón keresztül egy sötét üregbe értünk. Vezetőnk megkopogtatta az üreget fedő deszkát, amely erre „kinyílt”. Két kispap állt az üreg szélén és kezüket nyújtva húztak ki minket egymás után a lyukból. Az egyetemi templom főoltára mögött voltunk.

A templombejárat utcai része kihalt, csendes volt. Egymás után, feltűnés nélkül szállingóztunk ki az egyetemi templomból.

Megmenekültünk.

Ez ellentmond a Horváth Tibor által leírtaknak. Logikailag csak úgy tudom feloldani, ha a két esemény eltérő időpontokra, különböző menekülő csoportokra vonatkozik. Ilyen időtávlatból ezt már nem is lehet tisztázni. Nem tudok szabadulni egy gondolattól, ami ehhez a menekülési útvonalhoz kapcsolódik. Füzéki Pista tízéves gyerekként ebben a papnevelőben talált ideiglenes menedékre az 1944-es zsidóüldözés idején. Megtörténhetett volna, hogy életében másodszor is menedéket talál ezen a helyen. De sajnos, nem így történt. Persze a „volnának” önmagában nincs is értelme, csupán annak kifejezésére szolgál, hogy a történetekkel nehéz megbékélni.

Visszatérve Füzéki Pista sorsához úgy tűnik, hogy a megismert történet hiteles lehet egészen addig, amíg Pistát el nem különítették többi társától, további sorsa azonban változatlanul ismeretlen maradt, és ebben változás már nem is remélhető. A már említett emlékkönyvecskébe többek között ezt írtam Füzéki Pistáról:

Meghatározó jellemvonása volt a rendkívül kifejtett igazságérzete, amely számos konfliktushoz vezetett. Mint afféle, főként szellemi értékekben jeleskedő személy, a kamaszkorú fiú társadalomban az erejüket fitogtatni akaróknak gyakran célpontul szolgált. Pisti soha sem vette tudomásul mások erőfölényét, ha úgy érezte igazságtalanság érte. Ilyenkor felháborodva, magából kikelve esett neki az őt igaztalanul bántó, nála jóval erősebb fiúknak. Ez az igazságérzete és az igazságtalanságot elviselni nem tudó természete nagymértékben

hozzájárult sorsa szerencsétlen alakulásához. 1956 novemberében az egyetem fegyveres védelme során a szabad elvonulást ígérő orosz katonák szőszegő módon fogságba ejtették és elhurcolták. Sorsáról azóta sem tudunk semmit.

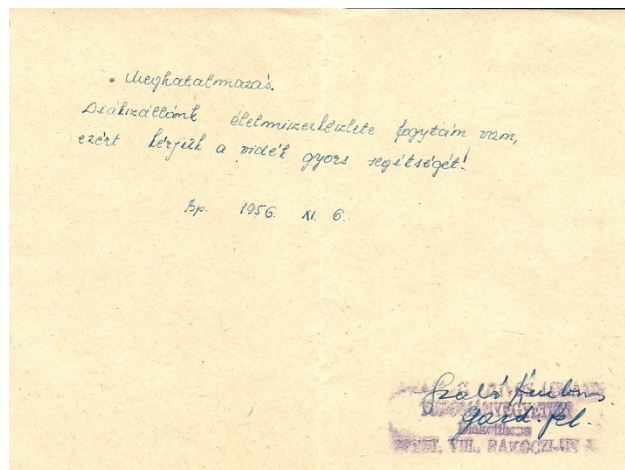
Azzal fejezném be Füzéki Pista történetét, hogy a rendszerváltás után lelkiismereti kötelességünknek tettünk eleget, amikor nem kis utánajárást követően még két helyen állítottunk emléktáblát Pistának. Az egyik tábla az ELTE jogi karának közreműködésével annál a Szerb utcai kapunál kapott helyet, ahol a megadásról tárgyalt az oroszokkal, és ahol a fegyverletétel és a szőszegő elfogás történt. A másikat a régi osztálytársai nevében állítottuk közös alma materünk, a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium épületében. Az emléktábláknál minden évben megemlékezünk feledhetetlen barátunkról. A véletlen úgy hozta, hogyha kinézek lakásom ablakán, amely a jogi kar tözsomszedságában található, szinte odalátok az egyetem kapujában állított táblára. Csaknem naponta megyek el előtte, és tekintek rá ezzel is ébren tartva emlékezetemet.

Térjünk vissza az országos történésekre! November 7-én megkezdődött az a folyamat, amely ellehetetlenítette és megszüntette a forradalom vívmányainak rövid idő alatt kialakult struktúráit, a forradalmi bizottságokat, munkástanácsokat. A forradalom követelései közül néhányat figyelembe vettek, mint például az ÁVH megszüntetését vagy az orosz nyelv kötelező oktatásának eltörlését. Megvalósulásuk növelte volna a kormány elfogadottságát, ám ezzel egyidejűleg azonnal visszaállították a forradalom előtti államigazgatási rendszert és szervezeteket. Ezekben a napokban a kormány fő törekvése az volt, hogy létrehozza a számára megbízható karhatalmi szerveket, és elérje a kereskedelmi egységek újranyitását, a közalkalmazottak munkafelvételét.

A harcok nem szűntek meg teljesen Budapest területén. A fegyveres ellenállás a város néhány pontján, mint például a budai várban, az óbudai Schmidt-kastélyban, Csepelen és Pesterzsébeten még napokig eltartott, de november 10-ig lényegében mindenütt befejeződött. Előfordult, hogy sztrájkok szerveződtek, számos helyen pedig a nyílt ellenállást felváltotta röplapok, felhívások szerkesztése és terjesztése. A TTK Múzeum körüti épülettömbjénél létrehozott nemzetőrcsapat is megszüntette tevékenységét. Horváth Domokos fizikushallgató, a magas növésű kosárlabdázó, a nemzetőrcsoportnak meghatározó személyisége és Cornides István tanár egyik fő kedvence így fogalmazta meg tevékenységüket és megszűnésüket a már idézett Staar Gyula-interjú szövege szerint:

Cornides tanár úr mint az egyetemi forradalmi bizottság elnöke az egyetemi Nemzetőrségünk felügyeletét is ellátta. Mindig velünk volt, vigyázott fiaira, józan, bölcs magatartással óvott bennünket a fiatalos túlkapásoktól. November 4-e hajnalán is együtt hallgattuk az ágyúzást és Nagy Imre beszédét. A szovjet támadás után is velünk maradt az egyetemen, összetartotta az egyetemünk őrzésére szervezett nemzetőrcsoportunkat. 1956. november 9-e reggelén a Tanár úr összehívott minket. Megköszönte helytállásunkat, majd parancsot adott, hogy csendben, feltűnés nélkül hagyjuk el az egyetem épületét.

Az élet azonban nem állt meg a Rákóczi úti diákszállóban. Egyre nagyobb gondot okozott a szállóban lakó diákok ellátása. Az élelmiszerek és alapanyagok beszerzése a szovjet megszálló erők jelenléte és ellenőrző tevékenysége folytán még jobban megnehezült, hiszen forrásaink főként a vidék adományaiból, önkéntes felajánlásaiból származtak. A mozgási és szállítási lehetőségek csökkenése érzékenyen érintette ellátottságunk folyamatosságát. Jóllehet bizonyos alapanyagokból jelentős tartalékunk gyűlt össze, önmagában mégsem volt elegendő az étkezési szükségletek biztosításához. Ma is őrzök egy november 6-án keltezett, általánosságban „A Vidéknek” címzett levelet, melyben Szabó Brusi – gazdasági felelősnek titulálva magát – pecsétes levélben kéri a vidék sürgős segítségét.

Meghatalmazás vidéki élelmiszer-adományok gyűjtésére

Egy másik levél sóbeszerzés érdekében íródott. Nagyvári Jóska készülő könyve kéziratában részletesen kitér egy élelmiszer-beszerzési akcióra, amelyben rajta kívül még Kapovits Pista és Zanati Tibi vett részt. A főszerep ismét a már korábban említett Laci nevű vakmerő fickónak jutott, aki kapcsolatai és szlovák eredete révén teherautót szerzett a hozzávaló jó papírokkal. Hogy megfelelő eséllyel túljuthassanak a Budapestet körülvevő ellenőrző pontokon, megjátszották, hogy a Csehszlovák Nagykövetség megbízásából mennek élelmiszert szerezni. A rutinos Laci vezette az autót. Az akció sikere az ő többször bizonyított merészségén és kommunikációs készségén múlt. Kezdetben elkerülték a főútvonalakat, inkább kacskaringós mellékutcaikon haladtak, hogy megússzák az ellenőrzést, de végül csak beleszaladtak az egyikbe. Laci kiváló tárgyalási rutinja nagyon jól jött, mert ezen a ponton a szovjet katonák megállították őket. Az igazoltatás, majd néhány perces izgalmas társalgás végén a katonák bevették a szlovákul előadott magyarázatot, és továbbengedték őket. A főváros körzetét elhagyva a Balaton-felvidékre vették az irányt. Több helyütt megálltak, hogy élelmiszert szedjenek össze. Mindenütt készséggel fogadták őket, ezzel bizonyítva a forradalom vidéki támogatottságát és a forradalmat kirobbantó diákság iránti szimpátiát. Eredményes begyűjtő útvonaluk visszafelé Fonyódon keresztül vezetett. Ott Jóska felidézte gyermekkori emlékeit, majd egy váratlan lehetőséget kihasználva, hirtelen elhatározással faképnél hagyta a csapatot, és hazautazott Kaposvárra.

Az élelemszerző küldetés végül sikeresnek bizonyult, és nagyban hozzájárult a diákszálló lakóinak elfogadható ellátásához. Ahogy az időjárás hidegre kezdett fordulni, felmerült egy másik megoldásra váró probléma, a fűtőanyag beszerzése. Ez roppantul fontos tennivalóként jelentkezett, mert a konyha üzemeltetése is jelentős mennyiségű tüzelőanyagot igényelt. Nagy segítséget jelentett egy tűzifaszállítmány, amely Tihanyi Kálmán egyetemi társunk nevéhez fűződik. Ínséges helyzetünk Kálmán tudomására jutott, aki egyébként ebben az időben nem a diákszállóban, hanem Üllőn, az otthonában élt. Sikertelen megnyernie még két társunkat, akikkel a környező erdős területen nekiláttak a fakivágásnak, felaprításnak. Az akció nem lehetett teljesen legális, de a rendkívüli idők olykor rendkívüli megoldásokat igényelnek, és egyébként is nem az efféle cselekmények álltak a figyelem középpontjában. Igen ám, de a tűzifát el kellett juttatni hozzánk, Budapest belvárosába. A talpraesett Kálmán szerzett a környéken egy stráfkocsit és hozzá két lovat, amellyel november közepén, nagy feltűnést keltve a Rákóczi úti diákszálló elé hajtott. Most is mosolyogni van kedvem, amikor elképzelem Kálmánt amint a bakon ülve, kezében ostorral legyintgeti a lovakat. A jelenetet akkor is csak elképzelni tudtam, mert azzal egy időben kényszerűen máshol tartózkodtam.

Az inkriminált november közepi nap korareggelén ugyanis razzia és házkutatás érte a diákszállónkat. Hogy feljelentésre érkeztek-e a karhatalmisták vagy más okból, azt nem

tudom, de nyilvánvaló, hogy – mint akkoriban általában – elrejtett fegyvert, stencilgépet, röplapokat kerestek. Mint afféle házi mindenesnél, nálam voltak az épület helyiségeinek kulcsai, így előtűk haladtam, és sorra nyitogattam az egyes szobákat, az épület különböző helyiségeit. Egy darabig ez simán, problémamentesen történt, ám ugyancsak nagy gondba kerültem, amikor egy szárítónak használt félreeső helyiséget kellett volna kinyitnom. Ezek éppen olyan helyiségek voltak, melyek alkalmasak lehettek fegyverek vagy sokszorosító gépek rejtetegetésére. A nyomozást végző rendőrök különös érdeklődést mutattak éppen e gyanús helyiségek iránt. Rossz érzéssel készültem eleget tenni a kívánságuknak, mert sejtettem, hogy ott jó helyen kapizsgálhatnak, és találhatnak is olyasmit, amit keresnek. Ez volt az a pillanat, amikor kezdett kivenni a verejték, nem találtam ugyanis a helyiségek kulcsait. Össze-vissza kerestem, próbálgattam más kulcsokat is a zárba, de csak nem sikerült az ajtókat kinyitnom.

Most jól hangzana, ha azt mondanám, hogy szándékosan dugtam el a kulcsokat, mert tudtam, hogy ott rejtetegetett dolgok találhatók. De nem ez az igazság. Valójában a mai napig sem tudom, hova tűnhettek el azok a kulcsok, bár lehet, hogy éppen azok csenték el tőlem, akik ezekre a helyekre rejtettek el dolgokat. Mondanom sem kell, hogy a rendőrség azonnal lecsapott a gyanús viselkedésre, és anélkül, hogy a helyiségek ajtóit feltörték volna, úgy döntöttek, hogy letartóztatnak és magukkal visznek. Így kerültem a kerületi rendőrség fogdájába majd röviden kihallgattak. Fogalmam sem volt, hogyan tudom kimagyarázni magam, és mi fog történni velem. Így érkezett el az este.

Egyszer csak megnyílt a zárka ajtaja. Az űr mellett állt Cornides István, és közölte, hogy mostantól szabad vagyok. Hogy ezt hogyan érte el, fogalmam sincs. Gondolom, szerepet játszott a rendőrség vagy egyes rendőrök jóindulata és a levert forradalom céljai iránti szimpátia, hiszen nem sokkal korábban éppen a rendőrség fegyverezte fel az egyetemi nemzetőrséget. El lehet képzelni, milyen ovációval fogadtak a diákszállóban, örömkönnél talán csak az enyém volt nagyobb.

Amint a szállóban lakóknak tudomására jutott, hogy a rendőrség vendégszeretetét vagyok kénytelen élvezni, a lányok összedugták fejüket. Most mi legyen? Állítólag szóba került, hogy testületileg elvonulnak a rendőrségre, de végül amellelt döntöttek, hogy a hírrel megkeresik az egyetemen tartózkodó Cornides Istvánt mint a korábbi Forradalmi Bizottság elnökét, és tanácsát kérik. Kedvenc tanárom tehát így szerzett tudomást a történetekről, és ezután vállalta magára a végül sikeresen végződött kimenekítésemet. Persze lehet, hogy akcióját az egyetem vezetése is megtámogatta, amint erre a következő idézetben foglaltak is utalnak. Az esetről Beck Tibor és Germuska Pál is említést tesz a *Forradalom a bölcsészkaron* című könyvben:

November 13-14-re virradó éjjel karhatalmisták razziát tartottak az ELTE Rákóczi út 5. szám alatti leánykollégiumában. (Az egyetem többi kollégiuma erősen megrongálódott, ezért a vidéki hallgatók nagy része ekkor itt lakott.) Az akció oka az volt, hogy a fiatalok röplapokat készítettek és sokszorosítottak, de itt gépelték az „Október Huszonharmadika” kéziratait is. Néhány napra többször letartóztattak ELTE-hallgatókat. Ezek a karhatalmi razziák később rendszeressé váltak. Az ellenállásban részvevő hallgatók állandó veszélyben voltak. Ezért a rektori tanács utasítást adott a dékáni hivataloknak, hogy „orvosolják a szabadságkorlátozó rendszabályokat”, próbálják megvédeni a hallgatókat. Maga Világhy Miklós rektor a minisztériumon keresztül, illetve személyes összeköttetéseit felhasználva többször eredményesen intézkedett letartóztatott hallgatók kiszabadítása ügyében.

Hogy egy kicsit érzékeltetni tudjam ennek az átmeneti időszaknak felemás jellegét és légkörét, hadd említsek néhány jellemző momentumot ebből az időből. Kádár János november 11-én rádióbeszédet tartott, amelyben ostorozta ugyan a Rákosi-klikk politikáját, és (mintegy koncként odavetve) támogatta a Kossuth-címerre és a március 15. ünneppé

nyilvánítására vonatkozó követeléseket, de a beszéd jellegéből következően nem hagyott kétséget afelől, hogy a forradalom lényegi követeléseitől lépésenként fog elhatárolódni. Itt még jó szándékú tömegekről és a kapitalista restauráció szándékával bekapcsolódó ellenforradalmi elemekről esett szó. Ebből persze később egyre inkább a forradalom ellenforradalomra történő átminősítése következett. Beszédében ígéretet tett arra, hogy megkezdik a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonása érdekében. Tudjuk, hogy több évtizednek kellett elmúlnia és egy rendszerváltásnak bekövetkeznie, hogy ez valóra váljék.

Az Írószövetség és egyéb értelmiségi szervezetek, közöttük az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság kiáltványban deklarálta, hogy a forradalomban a nép olyan egységes akaratot nyilvánított ki, amellyel csak ugyanilyen össznépi akarat állítható szembe. Eközben a kormány rendeletet hoz bizonyos bűncselekmények esetében a büntetőeljárás egyszerűsített lefolytatására, és ez egyben lehetőséget teremt a későbbi számonkérésre. A munkástanácsok is üléseznek, és nyilatkozatokat tesznek, majd kezdeményezésükre létrehozzák a nagy-budapesti Központi Munkástanácsot élén Rácz Sándorral. Kiáltványukban a szocializmus melletti elkötelezettségen túl olyan pontok szerepelnek, mint a Nagy Imre-kormány visszaállítása, az egypártrendszer megszüntetése, a szovjet csapatok kivonása és az általános amnesztia.

November 23-án, a forradalom kitörésének egy hónapos fordulóján a Központi Munkástanács felhívást tesz közzé, hogy az emlékezés jegyében a nap meghatározott órájában senki ne menjen az utcára. Budapesten teljesen kiürültek az utcák jelezvén, hogy a forradalom megítélésében szinte teljes az egység. Míg a Kádár-kormány tárgyal a Központi Munkástanács képviselőivel, a hatalom megkezdí egyes munkástanács-vezetők őrizetbe vételét. Egyrésztől Kádár kijelenti, hogy Nagy Imre nem ellenforradalmár, és szabad mozgásában sem korlátozzák, ugyanakkor néhány nappal később jóváhagyja, hogy a szovjetek álnokul elrabolják őt és társait. További sorsuk ismert.

Az ellentmondásos politikai légkörre jellemző, hogy november legvégén számos egyetem részvételével megalakult az Összegyetemi Forradalmi Bizottság, amely nyilatkozatában hitet tett a forradalom kirobbanása előtt megfogalmazott követelések mellett. Ilyen időtávtól nézve, ismerve a későbbi történeteket, naivitásnak tűnhetnek ezek a törekvések, de akkor az a remény éltetett sokunkat, hogy még nincs veszve minden.

December elején a hatalom elérkezettnek látta az időt, hogy az októberi eseményeket egyértelműen ellenforradalomnak deklarálja. Az egymást követő tárgyalások ellenére egyre súlyosbodott a konfliktus a Központi Munkástanács és a kormány között. Ez végül december közepén, egy általános sztrájk meghirdetése kapcsán odavezetett, hogy a Munkástanács működését betiltották, és vezetőit letartóztatták. Ezek részvételével országsszerte megszaorodtak a tüntetések. Nagy részüket számos halálos áldozatot követelve vérbe fojtották.

December közepére egyértelművé vált, hogy a hatalom nem tűr ellenvéleményt, sőt kritikát sem, és elég erősnek érzi magát a számonkérés megkezdéséhez. A megtorlás az ezt követő években teljedett ki. Ha visszagondolok arra az össznépi egységre, amely országsszerte felsorakozott a forradalmi célkitűzések mögött, és az elvekből a hatalom fenyegető nyomása ellenére sem akart engedni, értetlenül állok a meglepő tény előtt, hogy a forradalmat idegen segítséggel leverő hatalom hogyan tudott néhány hónappal később, 1957. május elsején csaknem milliós tömeget mozgósítani a központi ünnepségre. Ilyenek lennénk? Lehetséges, hogy az igazodási kényszer olyan erős, hogy felülírhatja az elveink iránti hűséget? Vagy eleve félreismertük a forradalom során megnyilvánuló nagy egységet? Ezekre a kérdésekre azóta sem találom a választ.

Térjünk vissza a saját házunk tájára! Az említett történetekkel szerettem volna röviden jellemezni azt a társadalmi-politikai hátteret, amelyben meg kellett keresnünk a helyünket, és választ adnunk a hogyan továbbra. Ki előbb, ki később szembe találta magát azzal az alapvető kérdéssel: menni vagy maradni? A döntéshez több meghatározó szempontot kellett

figyelembe vennünk. Évek óta most nyílt először lehetőség arra, hogy a meggyengült határőrizet következtében valamelyik nyugati országba helyezjük át életünk színterét, ez szabad, demokratikus légkört, jobb életlehetőséget ígérő és nagyobb szakmai kihívást jelentő karriert kínál. Ezzel a választással együtt járna egy ismeretlen jövő felvállalása, az újrakezdés és meggyökeresedés küzdelmes útjának vállalása a családi háttér biztonsága nélkül. Ez az út magában foglalná a családi kapcsolatok beláthatatlan időre szóló megszakítását is. A mi utolsó éves, diploma nélküli évfolyamunk esetében számolni kell azzal a hátránnyal, hogy vizsgák sorát kell majd letennünk és mindezt idegen nyelvi környezetben. A döntés meghozatalához nem állt rendelkezésre sok idő, mert napról-napra szigorították a határőrizetet. Aki a távozás gondolatával foglalkozott, annak a mérlegelésnél azt is számba kellett vennie, hogy milyen kockázattal és következményekkel járhat az ország illegális elhagyása a fegyveresen őrzött határon, hiszen elfogás esetén börtönbüntetéssel, rosszabb esetben akár az életével is fizethet ezért a lépéséért. Másrészt a maradás melletti döntés esetében számolni kellett azzal az eshetőséggel, hogy a forradalomban játszott szerepünk miatt ér majd bennünket valamilyen retorzió, fegyelmi felelősségre vonás vagy egyetemről történő eltávolítás, esetleges börtönbüntetés. De kockáztattuk azt is, hogy „foltos” múltunk következtében elhelyezkedhetünk-e egyáltalán a tanult szakmánkban. Persze akadtak olyanok, akik nagyon exponáltak magukat a forradalom alatt, már „égett a lábuk alatt a talaj” és nem adódott sok választási lehetőségük.

Tulajdonképpen felvetődött egy további, érzelmi jellegű szempont is. Ma talán nehezen hihető, hogy többünkben működött a forradalmi légkör által felfokozott hazafias érzés. Ez arra készítetett bennünket, hogy akármilyen nehéz körülmények között is, de idehaza próbáljunk megtartani és képviselni valamit abból a szellemiségből, amelyet a forradalom alatt ismertünk meg. Cornides István tanárunk is ez utóbbiról próbált mindnyájunkat meggyőzni. Engem ez a szempont jelentősen motivált, döntésem során mégsem ez volt a meghatározó tényező.

Családi helyzetem, öcsém hazaérkezése, felelősségem az ő eltartásában, neveltetésében és taníttatásában olyan szempontok voltak, amelyek mellett a külföldre távozás fel sem merülhetett. Nem tagadhatom le azt sem, hogy a hirtelen változtatásoktól berzenkedő természetem is a maradást diktálta. Úgy ítélt meg, hogy nem vállalom túl nagy kockázatot a maradással, hiszen harci cselekményekben nem vettem részt. Persze, mint azt később számos példa mutatta, a számonkéréshez és megtorláshoz a hatalomnak ennél sokkal kevesebb is elegendő volt. Baráti körömhöz tartozók zöme hozzám hasonlóan döntött. Nem így a volt osztálytársam, a már korábban többször is idézett Péter Gyurka alias Cinci. A távozást választotta egyetemi időszakom legjobb barátja, Nagyvári Jóska is.

Jóska történetét ott hagytam abba, hogy egy élelemszerző akció során hazalátogatott Kaposvárra. Egy egész hetet eltöltött ott. Amikor november 20-án elbúcsúzott a családjától, a „menni vagy maradni” tekintetében még nem jutott elhatározásra, de nem is zárta ki a távozás lehetőségét. Döntését a budapesti helyzet ismeretében kívánta meghozni. Ahogy megérkezett a Ráday utcai fiúdiákszállóhoz, ahol az eredeti kollégiumi szobája volt, megdöbbenve látta, hogy az épület bejárata és frontoldala súlyosan sérült egy belövés következtében. Mint az később Neupor Márta elmondásából kiderült, egy szovjet tank vette célba a forradalom kirobbantásáért felelőssé tett egyetemisták szálláshelyét.

Míg Jóska Kaposváron tartózkodott, Márta egy alkalommal sűrű lövöldözések közepette, fedezékeket keresve sietett át a Petőfi-hídon Budáról a pesti oldalra egy vekni kenyérrel a hóna alatt, hogy a Ráday utcában lakó nagynénjét meglátogassa. A kenyér ezúttal kettős szerepet kapott. Egyrészt Márti ezzel kívánta demonstrálni, hogy nem rossz szándékkal közlekedik az utcán valahogy úgy, mint az a történet szerinti bizonyos katona, aki vízhordásra hivatkozva gyalogolt hazafelé a messzi frontról (ráadásul üres fenekű vödörrel). Másrészt ezzel a kenyérrel szerette volna kisegíteni az utcára kimerészkedni sem merő nagynénit.

Márta nem mérte fel kellőképpen, milyen veszélyes vállalkozásba fogott. Amikor éppen a diákszálló közelében haladt az utcán, vigyázó karok hirtelen berántották egy kapualjba, hogy megóvják őt az összevissza röpködő lövedékektől. Ekkor érte az a bizonyos belövés a diákszálló homlokzatát.

Jóska az állapotok láttán úgy határozott, hogy gyorsan összeszedi holmiját, és átteszi székhelyét hozzánk, a Rákóczi út 5. alá, ahol már több lakótársa szálláshelyre talált. Balszerencséjére éppen ezalatt érkezett az épülethez egy fegyveres állambiztonsági különítmény, hogy fegyvereket és egyéb bűnjeleket találjon. Mindenekelőtt igazoltatták az ott tartózkodókat és feljegyezték adataikat, így Jóskaét is. Fenyegetések kíséretében zajlott a házkutatás. Fel lehetett tételezni, hogy akkor is találnak majd valamit az épületben, ha az eredetileg nem volt ott. Jóska átlátva ennek a veszélyét, kívárva egy alkalmas pillanatot megszökött, és némi bujkálást követően végül nem sokkal később kikötött a mi szállónkban.

Ha eddig bizonytalan volt is, ez az eset megérlelte benne az elhatározást a távozás mellett. Miután szűk baráti körben megtárgyaltuk a vele történeteket, és megbeszéltük, hogy melyikünket mi motivál az itthon maradás mellett, az ő döntését ésszerűnek véltük az övét. Nyilván nehezítette a dolgát, hogy közülünk nem talált senkit, aki csatlakozott volna hozzá. Szökése miatt várható volt, hogy keresni fogják, még akkor is, ha a szállóban a kutatás során nem találtak erre megfelelő okot, hiszen ott minden adatát felírták. A kérdés tehát az volt, hogy mennyi ideje lehet még addig, amíg a keresésével eljutnak hozzánk. Még ha nem is ebből az okból, csupán hasonló razziát és házkutatást akarnak a mi szállónkban tartani, akkor is horogra akadhat.

Lényegében egy éjszakája maradhatott a tennivalók átgondolására és a felkészülésre. Ezen az estén sokat beszélgettünk. Az elmúlt több mint négy év során szinte elválaszthatatlan barátokká nőttünk össze. Szembe kellett néznünk azzal, hogy ezzel a lépésével életünk teljesen elválik majd egymástól. Persze fogadkoztunk, hogy amint lehet, hírt ad majd magáról, és a kapcsolatot változatlanul fenntartjuk a jövőben is, bár a személyes találkozás esélyét a köztünk húzódó, szinte áthatolhatatlan vasfüggöny minimálisra csökkenti majd. Neupor Mártának, annak a lánynak, aki a szíve választotta volt, Jóska telefonon felvetette, hogy tartson vele nyugatra. Márta azonban nem tudta vállalni, főként ilyen hirtelenséggel, az ezzel járó következményeket, családjának elhagyását. Ezért Jóska arra kért, istápoljam Mártát. A távozásával járó bánatában legyen segítségére, és hogy a hiánya miatt ne szakadjon meg Mártának az itthon maradó baráti körünkkel a kapcsolata.

Jóska utolsó éjszakája kissé rövidre sikeredett, mert már kora reggel távozni szándékozott. Miközben készülődött, zörgettek a diákszálló kapuján, és valóban megjelentek a fegyveres „elvtársak”, hogy igazoltassanak és razziát tartsanak. Jóskának nem maradt ideje az érzékeny búcsúzásra, hanem gyorsan összeszedve cókókját, sürgősen el kellett tűnnie. Igen ám, de a kapun keresztül már nem juthatott ki. Egyetlen lehetősége ablakon keresztül, az egyetem területe felé távozni. Ez nem tűnt egyszerűnek, hiszen mintegy négy méteres magasságból kellett leugrania. Nem maradt más választása. Ugrott. Szerencsésen ért talajt, úgyhogy épségben távozhatott. Miután egerutat nyert, és kellő távolságra jutott, át kellett gondolnia, hogy mit csináljon, hová menjen? Az isteni gondviselés jött a segítségére.

Véletlenül összetalálkozott Puskás László évfolyamtársunkkal, aki Erzsike nevű húgával és feleségjelöltjével, Lenkével a Kelenföldi-pályaudvar felé tartott. Híre érkezett ugyanis, hogy egy vonatszerelvényt indítanak Szombathely felé, és ők éppen arra készültek, hogy elhagyják a zürös fővárost, és hazautaznak nyugodtabb vidéki otthonukba. Jóska boldogan csatlakozott hozzájuk. Így, az igazoltatás esetére alibiként azt is mondhatják, hogy ő Laci húgának a vőlegénye, és ezért vele tart otthonába. A vonatba feljutás az utazni szándékozó, óriási tömeg miatt nem volt könnyű feladat, de végül a kupé ablakán keresztül bemászva valahogy be tudtak préselődni a kocsiba.

Jóska Csorna közelében a lassító szerelvényről többedmagával leugrott és megkezdődött a mintegy két napig tartó útkeresésekkel, izgalmakkal, veszélyekkel és megpróbáltatásokkal terhes, kalandos útja a határon túlra. Ennek részleteiről mi csak jóval később értesültünk. Jóska az osztrák menekülttáborban töltött rövid időt követően Svájcban kötött ki. A Nobel-díjas Paul Karrer professzornál levizsgázott, majd három éven belül doktori címet szerzett nála. Ezt követően egy rövidebb ideig Angliában vállalt munkát, majd az Egyesült Államokban telepedett le. Családot alapított, és szakmai karrierje kiteljesedett. A Texas A and M University biokémia-professzoraként szerzett magának tekintélyt és kutatási eredményeivel komoly elismerést. Ahogy egy korábbi fejezetben már szó esett róla, mintegy három évtizedes múltra tekint vissza nemzetközi figyelmet keltő munkája, a Stradivari-hegedűk kivételes hangzásának tudományos vizsgálata. Ez lényegében mind a mai napig aktív tevékenységgel tölti ki nyugdíjas éveit.

Kapcsolatunk az évtizedek múltával is töretlen maradt. Kezdetben gyakori levélváltással követtük egymás életének alakulását. Sok évvel távozását követően először Prágában sikerült személyesen találkozunk, azóta persze a nemzetközi helyzet kedvező alakulása, a kelet-nyugat kapcsolatainak folyamatos javulása, de főképpen az 1989-es rendszerváltás következményeként kölcsönös látogatások révén is követjük egymás életét. Az utóbbi években, a modern kommunikációs lehetőségekkel élve kapcsolatunk már szinte mindennaposá vált. Jóska készülő, angol nyelvű könyve a határátlépésig tartó élettörténetéről szól. Kéziratából sokat szemezgettem.

Nemrégiben Kézdi Gabi barátom beszámolt néhány, 1956 novemberében vele megesett, és azóta is megőrzött kalandos emlékről. Ezek a szovjet katonai beavatkozás idejére estek, és üdítő színt vittek az egyébként a legkevésbé sem szívderítő időszak történéseibe. Gabinak két fiatalabb fiútestvére volt, Janó és Bandi, közülük már csak életkori hasonlóság miatt is, rendszerint Janó volt „balhész” ügyekben a megfelelő társa. Apjuk tiszthelyettesi rangban fegyvermesterként dolgozott a dunai Flottillánál, és mint ilyen, meglehetősen szigorral óva intette gyermekeit minden fegyveres akciótól beleértve fegyverek tartását és egyáltalán bármiféle harci eszköz begyűjtését és tárolását családi házukban. Gabi rendelkezésemre bocsátott írásában így emlékszik vissza egyik kalandjukra:

Már 1956 novemberében jártunk, mikor apánk intelmeit meghallgatván nem mászkáltunk sehova. Ő ezalatt a Flottilla megyeri laktanyájában tartózkodott. Laktanyájukat a szovjetek tartották megszállva – ők tartottak őrseget is –, ahonnan a magyar katonáknak nem volt szabad eltávozniuk. Így apámnak, úgy is mint a laktanya fegyvermesterének, bent kellett maradnia. Janó öcsémmel elhatároztuk, hogy meglátogatjuk. Minthogy Pünkösdfürdő és Megyer között az idő tájt a komp sem közlekedett, Csillaghegyről úgy tudtunk a laktanyához gyalog eljutni, hogy ámentünk az újpesti összekötő hídon. A laktanya bejáratánál szovjet kapuőrség várt bennünket. Valamit gügyögtem nekik oroszul, mire a fegyveres őrség beengedett bennünket apánkhoz. Ő először is csúnyán letolt bennünket, majd óvatosságra intve bennünket: „kerüljétek a feltűnést és a fegyvereket stb.” szokásosan hangoztatott szöveg kíséretében hazaküldött bennünket. Mi annak rendje és módja szerint kimentünk a kapuőrsegen keresztül vidáman búcsúzkodva az oroszoktól. Ekkor támadt öcsémnek az ötlete, hogy ha már itt vagyunk, mielőtt hazamennénk, nézzük meg a kikötőben a Flottilla hajóit. Így aztán elindultunk a kikötőbe. Amint a hajók közelébe értünk, puskaropogásra lettünk figyelmesek. Kiderült, hogy az egyik ágyúnaszádon két fiatal ruszki katona célba lövöldözött egy kispuskával. Némi erőlködéssel sikerült annyira összebarátkozni velük, hogy felmehettünk a hajóra. Mondtam nekik, hogy nagyon rosszul lőnek, mi ennél sokkal jobban tudunk célozni, mire ők versenyt ajánlottak. Ezt követően öcsém elvette valamelyikük kulacsát, levette a kupakját, majd feltette egy hordó tetejére úgy, hogy a kulacs szája felénk nézzen. Megegyeztek, aki többször talál bele a kulacsba, az legyen a győztes. De mi legyen a tét?

Janónak hirtelen ötlete támadt: legyen az a mentőcsónak, ami a hajón található evezőkkel együtt vízre eresztve. Hogy mi volt a részünkről felajánlott tét az ő győzelmük esetére, már nem emlékszem, mert olyan biztosak voltunk a győzelmünkben. A ruszkiak egy kicsit gondolkodtak, majd belementek a feltételekbe. 3-3 töltény kilövésében egyeztek meg. Ők lőttek először, de még a kulacsot sem találták el. Öcsém következett. Mellesleg én jól tudtam, hogy Janó kitűnő lövő, ami már akkor kiderült, amikor korábban fegyvermester apánk magával vitt bennünket karabélyirányzékok beállítására. Szóval öcsém lőtt. Az első lövésnél ő sem találta el a célpontot, amelyet a részünkről nagy derűtség kísért. A második és a harmadik lövésnél egyaránt leesett a kulacs a hordóról. Mindkét lövés keresztül ment a kulacs száján és a hátulján jött ki. Na, erre az orosz kiskatonák becsülettel meghajoltak a nagyobb tudás előtt, és elismerték győzelmünket. Ezután leeresztették a csónakot a lapátokkal, majd búcsúzkodást követően beszálltunk a hajóba és nagy irammal az öböl kijárata felé eveztünk, hogy mielőbb kijussunk a nagyvízre. Amint az öböl bejáratához értünk két géppisztolysorozat töltényei verték fel körülöttünk a vizet. Először nagyon megijedtünk, de visszanézve láttuk, hogy a katonák vidáman integetnek utánunk. Átvezve a Dunán a csillaghegyi parton kötöttünk ki, majd a csónakot kiemelve, a biztonság kedvéért elrejtettük egy parti ismerősi kertjében. Úgy tartottam, hogy a csónakot odaadták nekünk, tehát ezentúl mi vagyunk a jogos tulajdonosai. Ezt a folyamórság persze nem egészen így gondolta, mert később, miután rendeződtek már az átmeneti viszonyok, a Flottilla égre-földre kereste a csónakot mindkét parton, de hiába. Apánknak persze nem árultuk el ezt az akciónkat, és azt, hogy egy csónaknak vagyunk jogosnak vélt tulajdonosai.

Hogy milyen módon írták le az eltűnt csónakot a honvédségi leltárról, vagy kire "hátékázták" (hiánytérítési kötelezettség) rá az árát, arról nem szól a fáma. Pedig a csónak nem maradt mindig a rejtkehelyén. Gabi még az akkori zavaros időkben ismét vízre szállt, ezúttal Pali haverjával, hogy újdonsült tulajdonukat élelmiszer-beszerzésre használja. Minden atyai intelem, sőt szigorú fenyegetés ellenére mégis gyűjtöttek be kézigránátokat „jó lehet még valamire” alapon. A csónak és a kézigránát úgy kapcsolódik össze, hogy együtt a robbantásos halászat, szigorúan tilos, de nagyon hatásos eszközeit képezik. Erről a nem éppen veszélytelen kalandról így számol be Gabi:

1956 november közepére már jócskán lecsillapodott a forradalmi hevület. Nagy volt az összevisszaság, gyalázatos állapotban volt az ország. Mi, iskolai szünet lévén, odahaza lébecoltunk, de tettekrelességünk csak nem hagyott nyugton bennünket. Tudtuk, hogy valahol, valamikor „megtalált bennünket” egy kosárnyi kézigránát. A lövészetten nyert csónakunk és a kézigránátok gondolatunkban egymásra találtak. Tehát eldöntöttük, hogy halászni megyünk a Lupa-sziget melletti Holt-Duna-ágba. R. Pali barátommal és a kézigránátokkal odaeveztünk a színhelyre, majd a holtág közepén megálltunk a csónakkal. Kisorsoltuk, hogy Pali dobja az első gránátot. Ezért én ülve maradtam, és felkészültem, hogy az evezőkkel tartsam az egyensúlyt a felborulás ellen. Pali felállt, kezébe vett egy kézigránátot, és mondta: „úgy tanultuk, hogy először kihúzzuk a biztosítószegyet, majd a gránát nyelét megrántva visszaengedjük (és miközben mondja, csinálja is), ekkor sziszegő hangot hallunk, és a gránát 3 másodperc múlva robban”. A gránátot persze a füle mellett tartotta, hogy hallja a sziszegést. Kérdően rám nézett és mondta: „Nem sziszegett.” Rákiáltottam: „Dobd el! Dobd el!” Pali erre végre eldobta a gránátot, ami alig 2 méterre a csónakunktól hullott a vízbe, és alig merült le talán egy fél méterre a felszín alá, és BUMM! Óriási robbanás rázta meg a csónakot, majdnem felborultunk. Pali falfehéren lerogyott a csónakba, és dadogva rebegte: „Majdnem meghaltam.” „És persze én is” – tettem hozzá. Ezután még néhány gránátot elhajigáltunk, de már nem vártunk semmilyen sziszegő hangra.

Aznap este Csillaghegyen az egész környéken halat vacsoráztak. Beismerjük, ez a halászatnak egy nagyon durva és kegyetlen, úgyhogy nem véletlenül szigorúan tiltott módja, de így végül is egyben sikerült megszabadulnunk a kézigránátoktól is.

Gabi illusztrációi a két történethez

Arról már nem szól az írás, hogy Kézdi apukának nem volt-e hozzászólóivalója a váratlanul előállt tömeges halfogás eredetéhez.

A rövid kitérő után folytassuk saját történetemmel! 1956 novemberének már a vége felé jártunk, amikor a belpolitikai viszonyok, a szegényes ellátottság és a lakosság nehéz szociális helyzete arra készítette az illetékeseket, hogy a zálogházba beadott javakat ellenszolgáltatás nélkül visszaadják eredeti tulajdonosának. Én is költségmentesen juthattam hozzá a még a nyáron zaciba adott télikabátomhoz, amelyre az időjárás zordabbra fordulása következtében ugyancsak szükségem volt. Lám, ezt szintén a forradalomnak köszönhettem!

Az ellátási problémák persze érintették a diákszállónkat is. A vidéki adományok elmaradása, a tartalékok felélése következtében más források után kellett néznünk, hiszen ennek az öntevékeny kezdeményezésnek költségvetése nem volt, támogatást sem az egyetemtől, sem más hivatalos szervtől nem kaptunk. Ebben a helyzetben a vöröskereszt kínált megoldást. A Nemzetközi Vöröskereszten keresztül külföldről már a forradalmi időszakban megindultak a különböző szállítmányok. Lassan megalakultak azok a szervek, amelyek hivatottak voltak a segélyek elosztására és célba juttatására. Egyetemünkön is megkezdődött a szervezkedés. 1956-os emlékeim között találtam néhány darab november 28-ról keltezett utalványt, amelyet a Magyar Vöröskereszt kiutaló hivatala állított ki egyetemünk részére. Az egyikben húsz mázsa burgonya, egy másikon öt mázsa káposzta szerepelt. Ha megfeszülök, sem tudom már felidézni, miért maradtak ezek az utalványok nálam. Azt sem tudom megfejtetni, hogy az egyik ilyen utalványon a kiutalt élelmiszereket miért módosították december 12-én:

458 *

MAGYAR VÖRÖSKERESZT
BUDAPEST, VIII., BAROSS-UTCA 13. SZ.

Utaltvány

Raktár: Király u. 8.

Kérjük, hogy Vöröskereszt Tud. Egyet. részére az alábbi árukat kiadni szíveskedjenek:

Sorszám	Megnevezés	Egység	Mennyiség	Megjegyzés
1.	burgonya		20 g	} jón. munkások 9.56. ka. 12 MAGYAR VÖRÖSKERESZT Kisbuda központi MAGYAR VÖRÖSKERESZT
2.	~~bab~~		7 g	
3.	~~lencse~~		5 g	
4.	~~zöldbab~~		4 g	
5.	~~paprika~~		5 g	

Kiadható!

Budapest, 1956 november 28.

Fenti árút kiadtam: _____

Budapest, 1956 _____

Fenti árút átvettem: _____
Budapest, 1956 _____

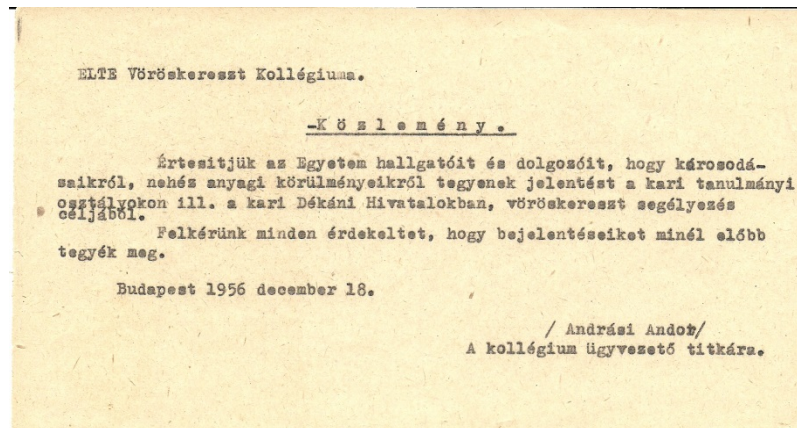
Vöröskeresztes élelmiszersegély kiutalási nyomtatványa

Tényként lehet azonban tekinteni a kari forradalmi bizottság november 29-i tájékoztatójának ide vonatkozó részét, amely utal a Rákóczi út 5. alatt általunk működtetett tevékenységre:

Szociális hírek

A szociális segítés eddig a szervezés stádiumába volt, eredményei ehhez mértek. A leány diákszállóban dolgozó TTK élelmiszeri csoport 24 mázsa krumplit ajándékozott a kar dolgozóinak, ezt 3 kg-os adagokban osztottuk ki. Az egyetem egésze részére 250 rend férfi és 250 rend női ruhát kaptunk. Ezt a legrászorultabbak már meg is kapták. A kis gyermekek részére egy alkalommal tudunk tejport adni. Állandóan 4-5 fős munkacsoport üvegezi a dolgozók sűrűt alakait.

Számomra ma ennek csupán abból a szempontból van jelentősége, hogy már november végéről maradtak nyomok a Vöröskereszt egyetemünkön belüli tevékenységéről és ezzel együtt az én személyes érintettségemről. A birtokomban lévő írásos emlékek szerint december 3-án, az egyetem szociális bizottsága kezdeményezésére, Maros László tanársegéd elnökletével megalakult az ELTE Vöröskereszt Kollégiuma, amelynek a Természettudományi Kar hallgatóit képviselő tagjaként engem neveztek meg, egyben felkértek, hogy lássam el a kollégium ügyvezető-titkári teendőit is. Feladatunk volt a segélyezésre szorulóknak igényeinek felmérése, a rászorultság mértékének és sorrendjének megállapítása és a végső döntések meghozatala. Ennek szellemében született a december 18-án kelt alábbi közlemény. Másolatát ma is őrzöm:

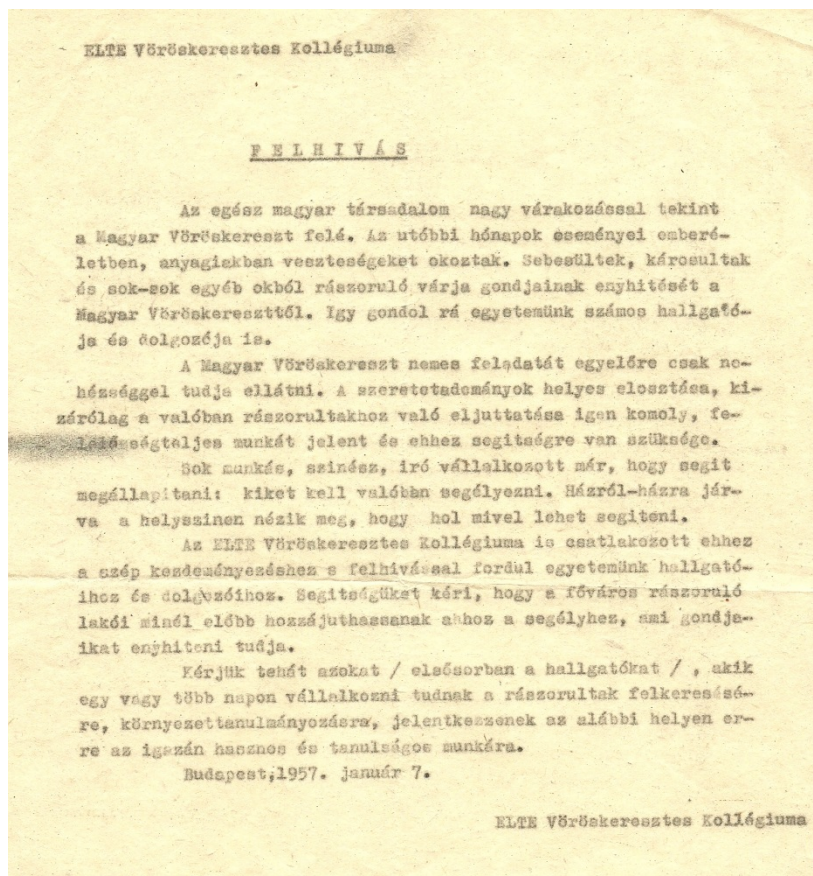
Felhívás a károsodások és nehéz anyagi körülmények bejelentéséről

Ebben az időben születhetett Maros László kézzel írt utasítása az egyes diákszallók fűtését biztosító szén mennyiségének felmérésére, a diákszallóknak juttatandó pokrócok mennyiségére és az élelmiszer igények kiderítésére. Nyilván ez a Vöröskereszten keresztül érkezett segítség tette lehetővé, hogy a diákszalló ellátottsága – a menzák működésének rendszeres megindulásáig tartó átmeneti időszakban is – megfelelően biztosítva legyen.

Ez az átmeneti időszak 1957 januárjának elejéig tartott, amikor is a diákszallóban az ott lakók ételmezése érdekében több mint két hónappal korábban öntevékenyen kezdett és mindvégig sikeresen folytatott tevékenység befejeződött. Én karácsonyig tartózkodtam ott. A még megmaradt, nagy mennyiségben tárolt, lesütött húsból hazavihettem egy nagy uborkásüvegnyi adagot. Ez odahaza még sokáig képezte ételmezésünk alapját. A diákszallóban még megmaradt, jelentős mennyiségű élelmiszert januárban az egyetem rászoruló dolgozói között osztották szét. Visszagondolva szinte hihetetlennek tűnik, hogy ilyen nagy létszámú embernek a két és fél hónapon keresztüli ételmezését egyetlen forintrafordítás nélkül meg lehetett oldani. Ez a csodába illő teljesítmény úgy jöhetett létre, hogy az emberek különböző rétegeinek részéről az egyetemista szóra megnyilvánuló, nagylelkű adakozása találkozott a feladatot öntevékenyen vállaló hallgatói csoportnak az egész közösség érdekében szervezeten végzett, áldozatkész munkájával. Különleges idők, különleges emberi értékeket hoztak felszínre. Bízvást kijelenthetjük, talán soha nem volt olyan ázsiója az egyetemista létnek, mint ebben a forradalmi időszakban.

Emlékeim és a megmaradt jegyzeteim egyaránt utalnak arra a tevékenységre, amelyet vöröskeresztes megbízatásom folytán ezekben a hónapokban végeztem. Számos kérelmet kellett értékelnem, rangsorolnom és gondoskodnom a segélyek eljuttatásáról. Az anyagi rászorultság mellett pozitív szempontként kezeltük a harcok során történt sebesüléseket, amelyeknél nem vizsgáltuk, hogy milyen körülmények vezettek a sebesüléshez. Ez az igazi számonkérés és megtorlás intézményesítését megelőző időszakban történt, amikor még nem jelentett nagy kockázatot a sebesülés emlegetése. Mellesleg jegyzem meg, segélyezési tevékenységemre évtizedekig emlékeztettek feleségem szemrehányó szavai, ugyanis Márti ugyanis rendre felemlgette, hogy bezzeg az ő kérelmét nem támogattuk. Őszintén nem emlékszem az esetére, de biztosan így történt. Viszonyunkat persze ez a legkisebb mértékben sem befolyásolta, de „cikizésre” mindig kéznél volt az eset.

Január 7-i keltezéssel Vöröskeresztes Kollégiumunk felhívást tett közzé, hogy minél többen jelentkezzenek az egyetemen kívüli rászorultak felkutatására. Azt hiszem, ez az írás érdekes kordokumentum lehet:

Az ELTE Vöröskeresztes Kollégiumának felhívása a rászorultak felkutatására

A MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) kari szervezetének létrehozására irányuló szervezkedések már az októberi események során megkezdődtek, és a bizonytalan kilátások ellenére novemberben is tovább folytatódtak. Én, mivel az egész időszak alatt lényegében az egyetemen tartózkodtam, figyelemmel kísértem ezt a folyamatot. Erről az is őrzök írásos emlékeket. Közöttük is különlegesnek számít a MEFESZ központi szervei által december 19-i dátummal megalkotott Ideiglenes Szervezeti Szabályzat. Nem tudom időponthoz kötni az *Ideiglenes működési szabályzat a TTK Diáktanácsai számára* címet viselő írást, amelyben a MEFESZ neve még vagy már egyáltalán nem szerepel. Akkoriban nem volt szokás az ilyen írásokra ráírni születésük dátumát, és ez nehézséget okozott a későbbi beazonosításnál. Visszatérve a kari MEFESZ-re, vöröskeresztes tevékenységem révén is állandó szoros kapcsolatban álltam az ideiglenesen felállt kari MEFESZ-bizottság tagjaival, és időnként részt vettem az összejöveteleiken mint a bizottság szociális megbízottja. Hiszen a MEFESZ jeleskedett a külföldről érkező segélyadományok szétosztásának szervezésében. Ebben a minőségemben végzett munkámról a legutolsó írásos emlékem 1957. február 26-ról származik.

Ha jól emlékszem, valamikor december környékén történhetett, hogy megkeresett az egyik kari MEFESZ-vezető egy váratlan kéréssel. A bölcsészkarra jár egy Gruber nevű szemüveges és alkatilag is hozzám hasonló fiú, akinek a forradalomban való részvétele miatt azonnal menekülnie kell. Szüksége lenne egy más nevére kiállított személyazonossági igazolványra, ha ugyanis igazoltatására kerülne sor, akkor a saját neve láttán azonnal lekapcsolnák. Alig volt időm arra, hogy a kérés teljesítésének számomra lehetséges következményeit alaposan átgondoljam. De ismervé magam, ha több idő áll rendelkezésemre, akkor sem döntöttem volna másképp. Átnyújtottam a személyimet anélkül, hogy megtudakoltam volna, milyen további közvetítőn keresztül fog eljutni a címzetthez. Azzal, hogy megváltam az igazolványomtól, nyilván vállaltam bizonyos kockázatot, mert ha

elkapják a fiút, akkor vele együtt én is bajba kerülök. Bízva a jó szerencsémben, kigondoltam egy történetet, hogyan hagytam el a személyazonosságimat, és bejelentettem a rendőrségen az elvesztését. Úgy tűnt, ez a része a dolognak simán rendeződött. Tudomásul vették a történeteket, és készítettek számomra egy újat. Az első napok némi izgalommal teltek, hiszen mindaddig, amíg Gruber László sikeresen át nem lépi a határt, nem lehettem teljes biztonságban. Ahogy teltek-múltak a napok, majd a hetek-hónapok, biztos lehettem abban, hogy a tranzakció sikeresen végződött. A történetnek azonban mégsem lett vége.

Körülbelül másfél évvel később, 1958 kora őszen kaptam egy „kedves” meghívót a rendőrségre. A személyazonossági ügyet már lényegében lezártnak tekintettem, úgyhogy fogalmam sem volt, mit akarhatnak tőlem. Egy civil ruhás belügyes leültetett egy kényelmes székre, és feltette nekem a kérdést: mondjam el neki most részletesen, hogyan is vesztettem el a személyimet. Előadtam a már korábban kigondolt sztereotip szöveget az esetről. Nyugodtan végighallgatta, majd közölte, most ő mondja el, hogyan történt ez a valóságban. És lényegében elmondta a tényleges történetet megnevezve Gruber Lászlót is. Azt hiszem, a meglepődés nem fejezi ki hüén azt, amit éreztem. Kutya rossz érzés, amikor hazugságon fogják az embert, ráadásul olyan szituációban, amikor a hatalom képviselőjének szolgáltatja ki magát az ember egy törvénytelen cselekedet bevallásával. Nem volt értelme tovább ragaszkodni az elvesztés történetéhez. A kihallgató tiszt ezek után leíratta velem a történeteket. Vigyáztam, hogy másról, történetesen az általam ismert közvetítő személy kilétéről, ne essék szó. Ez utóbbira nem is kérdeztek rá, mert csak annyit tudtak, hogy átadtam a személyimet a megnevezett Gruber Lászlónak abból a célból, hogy vele külföldre szökhessen. Arra ötletem sem volt, hogy minderről, hogyan szerezhettek tudomást. Hiszen, ha Grubert elfogták volna, akkor már régen beidézték volna.

Miután mindez megtörtént, további kérdéseket tettek fel, részben az 56-os tevékenységemmel kapcsolatban, másrészt érdeklődtek az éppen aktuális élet- és munkakörülményeim felől. Egy ilyen kihallgatás olyan, mint a macska-egér játék. A feltett kérdésekből kell megbecsülni azt, hogy a kérdező miket tudhat és miket nem, nehogy olyat mondjon a kérdezt, ami magára vagy másra további terhelő adatot szolgáltat. Alig vártam már kényszerű társalgásunk végét. Ismerve az 56-os cselekményekkel kapcsolatosan még javában tartó megtorló eljárásokat, tartottam tőle, hogy ott fognak. Hiszen az akkori törvények szerint, amit tettem, büntetendő cselekménynek számított. Szerencsére nem így történt. Azzal bocsátottak el, hogy tevékenységemet figyelemmel fogják kísérni, emellett készüljek fel arra, hogy a későbbiekben is meg fognak keresni. De megkönnyebbülhettem, mert bírósági eljárás megindítása szóba sem került.

Ígéretüket be is tartották. A 60-as évek közepéig időnként behívtak és érdeklődtek tevékenységem felől. Adódott egy olyan emlékezetes alkalom, amelyre feleségemmel mosolyogva gondoltunk vissza még évekig.

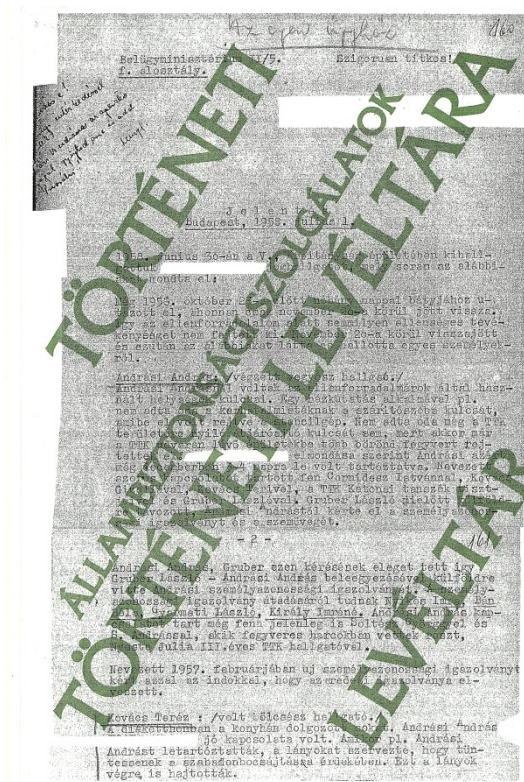
1962 tavaszán első gyermekünket vártuk éppen, és Márti az első alkalommal ment terhesrendelésre. A véletlen úgy hozta, hogy pont ugyanerre az időpontra kaptam én is idézést a rendőrségre. Márti rettenetesen izgult miattam, és nagyon féltett. Ott sírdogált az orvosi váróteremben, amikor odalépett hozzá az orvos asszisztense, és teljesen félreértve a helyzetet, a következő szavakkal próbálta vigasztalni: „Ó, kedves! Ne vegye annyira a szívére, nem olyan nagy baj, hogy megesett. Mással is előfordul.”

Egyébként, ami ezeket a kihallgatásokat illeti, egyszer sem akartak beszervezni, soha nem kérdeztek tőlem olyat, amire kínos lett volna válaszolnom. A történetek után felkészültem arra, hogy „foltos” múltam következtében szakmai tevékenységem során hátrányt fogok szenvedni, akár munkahelyem megválasztásában, akár külföldi útjaim engedélyezésénél. De ellentétben másokkal, semmilyen hátrányos megkülönböztetést nem éreztem. Sőt jól emlékszem, az utolsó meghallgatáson elhangzott párbeszéd hogyan zárult le. Megkérdezték, tapasztaltam-e bármilyen hátrányt is annak következtében, hogy sáros lettem Gruber külföldre

juttatásában és a hatóság félrevezetésében. Miután az őszinte válaszom „nem” volt, a viszontválaszként: „Na, látja!” hangzott el. Hogy mi lehetett ennek a válasznak a hátterében, azt mind a mai napig nem tudom megfejtetni, így erre a kivételes bánásmódra azóta sem találtam magyarázatot. Ez volt tehát az utolsó beidézésem.

Évtizedek teltek el, és ez a történet már teljesen a feledésbe merült. Az élet szolgáltatta mindig az aktuális témát, amivel foglalkozni kellett, a problémákat, amelyek megoldásra vártak. A megtorlás éveit követően, a „lightos” kádári „legvidámabb barakk” időszakában, az ellenforradalomnak minősített 1956-os események nem képezték a közbeszéd elsődleges tárgyát.

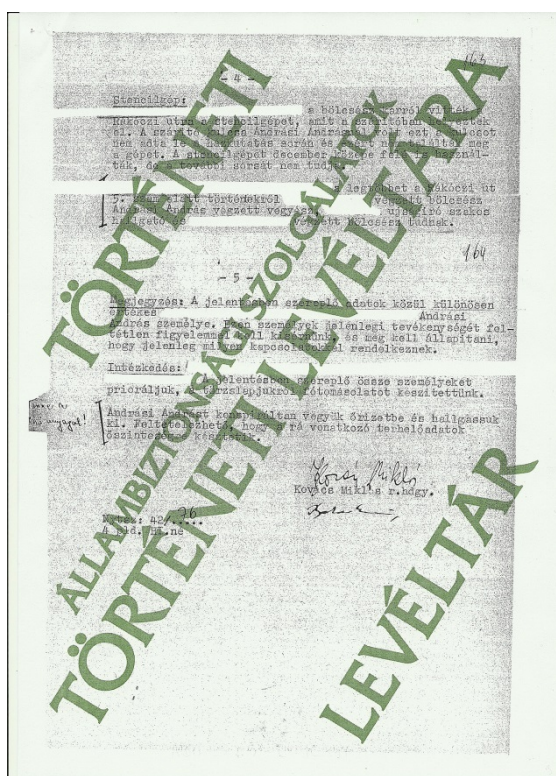
Az 1989-es rendszerváltás azonban meghozta az 1956-os forradalom rehabilitálását, és egyszerre fel- és átértékelődött mindaz, ami akkoriban történt. A változások sok huzavonát követően, lassan elvezettek ahhoz, hogy kutathatókká váltak az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött anyagok. Néhány évvel ezelőtt eszembe jutott, hátha megőrizték azokat a jegyzőkönyveket is, amelyek a rendőrségi látogatásaim során keletkeztek. Gondoltam, érdekes lenne belenézni a feljegyzésekbe. Talán magyarázatot találnék arra is, hogy miért bántak velem olyan kesztyűs kézzel. A levéltárban kérésemre megindított keresés e tekintetben eredménytelennek bizonyult, találtak azonban valami egészen mást, ami sokkal érdekesebb ismereteket tárt fel, mert magyarázattal szolgált arra, hogy az államvédelmi hatóságok honnan szereztek tudomást a személyazonossági igazolványom átadásáról. A kutatás eredményeként átadott iratmásolat egy jogászhallgató kihallgatásáról szóló jelentés anyaga volt, amelyben az én 1956-os tevékenységemről szólt a vallomás:

Belügyminisztérium II/5.
f. alosztály.

Jelentés
Budapest, 1958 július 1.

1958 junius 30-án a V. Kapitányság épületében kihallgattuk joghallgatót, mely során az alábbiakat mondta el:

Szigorúan titkos!

Ha most a jegyzőkönyvbe mondott vallomásának valóságtartalmát nézem, akkor a nekem felrható cselekmények valóságosak voltak ugyan, számos pontatlanság szerepel azonban bennük. Ilyen például, hogy több olyan személy nevét említette, akik számomra teljesen ismeretlenek, szerintem én mégis kapcsolatot tartottam velük. Valótlan az a mondata is, amely

szerint személyesen adtam át a személyazonossági igazolványomat és még a szemüvegemet is Gruber Lászlónak. Egyik sem igaz! Az utóbbi teljes képtelenség, hiszen erősen rövidlátó lévén szemüvegemet rövid időre sem tudtam volna nélkülözni. Az lepett meg leginkább, honnan szerezhetett erről egyáltalán tudomást, amikor az egész igazolvány-átadási akciót – a közvetítő személlyel egyetértésben – bizalmasan kezeltük. Miután érthetően nem vertük nagydobra, elképzelni sem tudom, mi módon tudhatott róla több személy is. De mindegy, hogy akkor mi és hogyan történhetett.

A levéltári anyag lényege, hogy egyértelmű magyarázattal szolgál arra, hogyan kerültem 1958 őszén a hatóságok látókörébe. Azon azért elgondolkodtam, hogy jöllehet a vallomásban nekem felróható tevékenységek sorában fegyver- és sokszorosító gép rejtegetésére történő utalás szerepel – ez annak idején súlyos következményekkel járó cselekménynek minősült –, mégsem emeltek hivatalosan vádat ellenem.

Ahogy hozzákezdtem ehhez az önéletrajzi íráshoz, és eljutottam az 1956-os forradalom alatti tevékenységem taglalásához, felmerült bennem a kérdés – ez persze már korábban az eszembe juthatott volna –, ki is volt Gruber László. Miért kényszerült külföldre távozni, és mi lett a sorsa ezt követően? Úgy éreztem, hogy a kárvallottként okkal és joggal teszem, ha ezekre a kérdésekre választ keresek. Az 56-os forradalommal foglalkozó írások, visszaemlékezések és könyvek olvasása közben ráakadtam néhány vele kapcsolatos utalásra. Gruber László ez idő tájt másodéves hallgató volt az ELTE jogi karán. Politikai aktivitására utal, hogy már 1956 áprilisában cikket írt az *Egyetemi Ifjúság* című folyóiratba. Ebben kifogásolta a DISZ-en belüli munkát. Legközelebb az október 25-i események kapcsán találkoztam a nevével, Gömöri György: *A forradalom sodrában* című írásában:

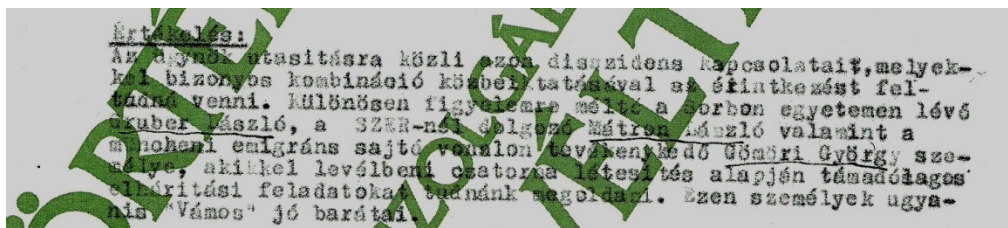
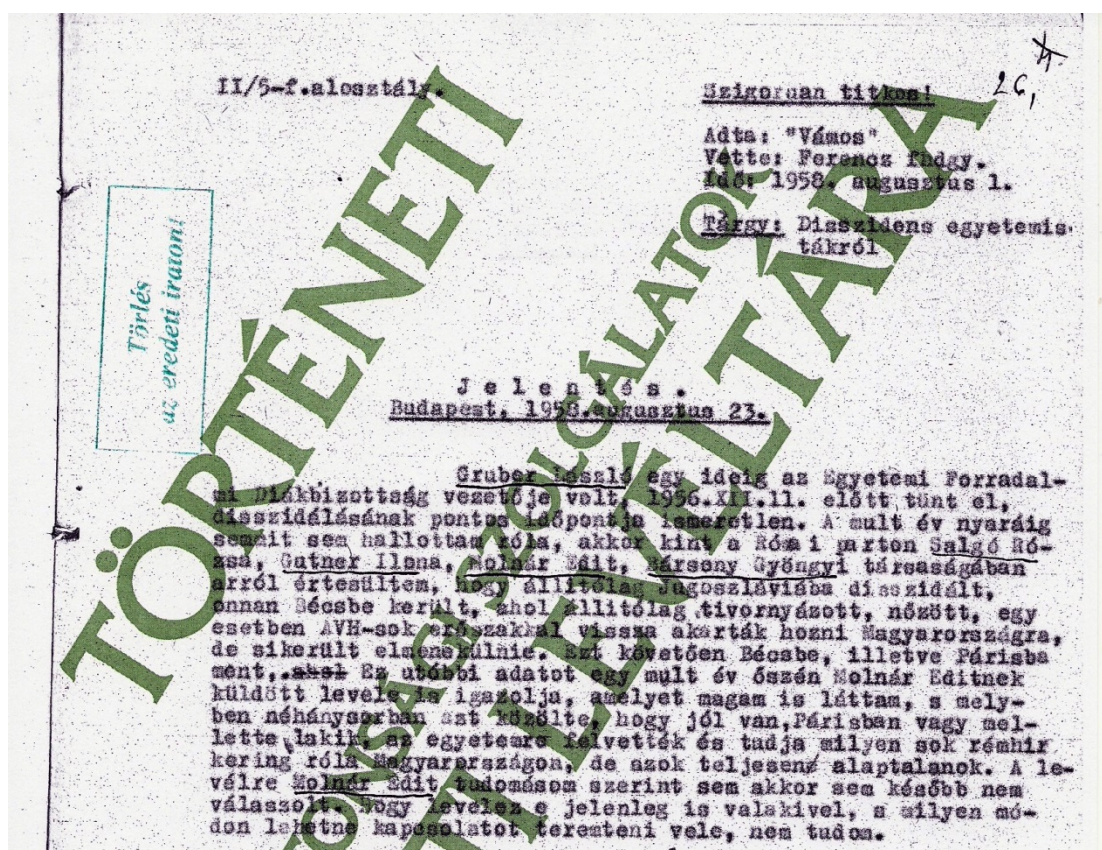
A bölcsészkar épületének máskor oly zajos folyosói most teljesen kihaltan, üresen konganak, csak az újságíró tanszéken gyülekezik néhány ember. Borostás, kialvatlan arcú fiúk és kócos lányok vitatkoznak erről, mit kellene vagy lehetne tenni. Ott látom Mérei professzort, Pozsárt, Molnár Editet és még pár hallgatót, akiket csak arcról ismerek. Egyszer csak betámolyog a szobába Gruber Laci. Siralmas állapotban: háromnapos szakállal, bekötözött kézzel, löporfüstös, remegő ujjakkal. Mintha csak csatából menekült volna. Ez nem is állt távol az igazságtól, mert kiderült: Laci harcolt a felkelők oldalán. Most halálosan éhes volt, levittem hát a menzára. Mohón szürcsölte az eléje tett teát, nagy harapásokkal falta a zsíros kenyeret. Közben mondta, hogy mi történt. Laci (évfolyamtársam) a tüntetés után elment a Rádióhoz, és már ott kapott fegyvert egy – úgy látszik az épületen kívül rekedt – sorozott ávóستól, aki nem volt hajlandó lőni a tüntetőkre. Háromszor nyomták be őket a Rádiónál egy kapualjba. Onnan valahogy kisodródott, és tegnap egész nap az Ady mozinál harcolt. Ma hajnalban lopódzott ki, egy kapu alatt hagyta fegyverét. „Mellőlem lőtték ki az embereket, nem is tudom, hogyan maradtam életben” – mondta fásultan.

A történet, meglehet, nem rendkívüli, nekem mégis sokat jelentett. Ismerni kellett hozzá Gruber Laci hátterét. Zsidó származású fiú volt, szüleit a nyilasok ölték meg, életét köszönhette az oroszoknak. Nyakában ezüstláncon kis ötágú csillagot hordott, meggyőződéses kommunistának vallotta magát. És most ez a fiú harcolt az ávósok és a behívott tankok ellen! Kezdett bennem kibontakozni valami bizonyosságféle: nem csak, hogy a rádió hazudik, de ha ilyen fiúk is harcoltak, akkor – úgy látszik – a felkelés: népfelkelés, s ami a Gerő-beszéd óta történt, nem is történhetett másként.

A leírtak önmagukban is indokolták, hogy Gruber László a forradalom leverését követően, megtapasztalva az új hatalom egyre nyíltabb és keményebb számonkérési politikáját, az ország elhagyása mellett döntsön. Ráadásul aktív szerepet vállalt az október 26-án megalakult Egyetemi Forradalmi Diákbizottság munkájában is. Ebbéli jelentős szerepvállalására fény derül a levéltári anyagokban. Ez a bizottság november vége felé

megszüntetve tevékenységét beleolvadt a MEFESZ Ideiglenes Intéző Bizottságába, amelynek értelemszerűen Gruber László is tagja lett. November 29-i dátummal találtam egy hivatkozást, amikor egy magánlakáson többedmagával megbeszélésen vett részt. Ezen új ifjúsági párt megalapításának lehetőségét fontolgatták. Az ezt követő december 5-i ülésen elhatározták, hogy december 9-ére összehívják egy országos MEFESZ-gyűlést. Miután már 6-án letartóztatásokról kaphatott hírt, a jelentés szerint Gruber illegálitásban vonult. Ezzel valahogy nincs összhangban Kovács Teréz 1958-ban a rendőrség előtt tett vallomása, amely szerint december 14-én Gruber részt vett egy megbeszélésen, sőt még 17-én is találkozott vele a Rákóczi úti diákszálló előtt, miután ott házkutatást tartottak. Nem hiszem, ha valaki illegálitásban vonul, akkor pont azon a helyen fog grasszálni, ahol a hatóság éppen akciót hajt végre. Mindegy is, hogy történt, az viszont biztosnak látszik, hogy nem sokkal ezt követően távozott az országból. Ennyit tudtam meg tehát Gruber Lászlónak forradalmi tevékenységéről és feltehető indokairól, hogy miért kellett külföldre távoznia.

A kérdés továbbra is fennáll azonban, mi történhetett vele ezt követően. A levéltárban nyomára bukkantam egy „Vámos” fedőnevű ügynök jelentésének, amelyet nagyjából másfél évvel később adott le a szolgálatoknak. Ebből a jelentésből való a következő két részlet:

Részletek „Vámos” fedőnevű ügynök disszidens egyetemistákról szóló jelentéséből

Ha hiszünk a jelentéstevőnek, akkor ugyancsak zajos történetek kísérhették Gruber útját Jugoszlávián keresztül Bécsbe, majd onnan Párizsba. Az ÁVH-s tartótsízt értékeléséből kiderül, hogy őt és külföldre távozott másik két egyetemistát be akartak „csatornázni”, hogy „támadólagos elhárítási feladatokat” bízzanak majd rájuk, bármit is jelentsen ez.

Kezembe került Várallyay Gyula: *Tanulmányúton – Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után* című könyve, amely szerint 1957 januárjában az emigráns magyar diákok a belgiumi Louvainben létrehozták a Szabad Magyar Egyetemisták Szövetségét [Union of Free Hungarian Students] (UFHS). Az alakuló ülésen megválasztották az ideiglenes vezetőséget, amelynek egyik alelnöke éppen Gruber László lett. Az UFHS első kongresszusát még ugyanazon év májusának végén a lichtensteini Vaduzban tartotta, ahol Gruber már nem szerepel a résztvevők között, és a Szövetség későbbi történetében sem bukkan fel többet a neve.

Valószínűleg Molnár Edit még egy ideig tudott a hollétéről, hiszen ismert volt személyes jó kapcsolatuk, és mint kiderül a fenti jelentésből, még egy ideig levelezhettek is. Ezek után sem adtam fel a nyomozást. Fáradtságot nem kímélve megkerestem az 56-ban emigrált íróársadalom több jeles képviselőjét, köztük Gömöri Györgyöt, aki mint a korábbiakból kiderült, személyesen ismerte Gruber Lászlót. Továbbá Sándor Andrást, Sárközi Mátyást és Ferdinándi Györgyöt, így sem jutottam azonban nyomára. Még az általuk javasolt és most is Strasbourgban élő egyik akkori disszidens magyar egyetemista sem emlékezett a nevére. Ezek után feladtam a küzdelmet, hogy a nyomára bukkanjak.

Visszagondolva az egész történetre, maradt bennem azért egy kis túske. Jól esett volna, ha valamikor, amikor már konszolidálódott Gruber László körül a helyzet, egy gesztusértékű jelét adta volna köszönetének. Még akkor is elvárható lett volna, ha a disszidálás során nem kényszerült az igazolványom használatára. Okkal feltételezhettem, hogy kellemetlenségem lehet az esetből, mint ahogy az végül be is következett.

Az itt elbeszélte események jelentős hányada nyilvánvalóan kötődik az akkori tartózkodási helyemhez, a Rákóczi út 5. alatti diákszállóhoz. Ez a helyszín az egyetemi ifjúság forradalmi szerepvállalásának fontos színterévé vált. Az épület központi elhelyezkedése, szállóhelyjellege és nem kevésbé az általunk biztosított jó élelmezése szinte predesztinálta a központi szerepre. Ehhez hozzájárult, hogy a forradalomban meghatározó szerepet vállaló egyetemisták szálláshelyül szolgált. Ha nem is egy nyugodt azilum volt, de egy viszonylagos biztonságot nyújtó színhelye lehetett a találkozások és szervezkedések sorának. Itt fogalmaztak meg számos röplapot és bár elrejtve, de a sokszorosításhoz is működtek itt eszközök. Ez a szerepkör jól tükröződik a témérdek dossziében, amelyeket a levéltárak őriznek az 1956-os forradalommal kapcsolatban írt kihallgatási jegyzőkönyvek, ügynöki jelentések és büntetőeljárások sorában. Ennek bizonyosságául csak arra vállalkozhatok, hogy szemléltetésképpen idézzek ezekből a dokumentumokból jellemző részleteket.

Az Államvédelmi Hatóság számára már 1956. december 8-án írtak jelentést az épületben „ellenforradalmi” tevékenységet folytató személyekről. Erről tanúskodik az alábbi részlet „Molnár Edit és társai” című vizsgálati dossziéból, amely egyébként számos valótlanságot állít:

J e l e n t é s

Budapest, 1956. december 8.

Hálózati úton az alábbiak jutottak tudomásunkra:

"A Rákóczi u. 5 sz. alatt lévő leány diákotthonban több /kb. 100-120 fő/ egyetemista és egyéb foglalkozású fiatal költözött be. Először fegyveresen voltak ott, de miután kezdett konszolidálódni a helyzet, a fegyvereket elásták, eddig ismeretlen helyre. Az egyéb foglalkozású fiatalok és a diákok közül is sokan eltávoztak a diákotthonból.

Akik ott-maradtak, alakítottak egy Forradalmi Bizottságot, melynek vezetőségi tagjai voltak a következők: ANGYAL KATALIN, IV. éves történész, MOLNÁR EDIT IV. éves újságíró, KOVÁCS TERI, IV. éves történész, BALOGH EVA, III. éves könyvtárszakos /jelenleg sajtópropagandista/, TÓTH JULIA történész, GÁSPÁR JUDIT /portás szerepét tölti be és ha keresnek valakit, azt mondja, hogy itt nincs és csak bizalmas egyéneket enged be/, BALOGH ELEMER /fegyveres harcokban is részt vett, állítólag több ávost megölt/ egyetemi hallgató, Vince és Péter, valamint egy vegyész fiú, aki állított elő stencilhez szükséges vegyi anyagot.

Ezek a személyek aktívan részt vettek a röpiratok szerkesztésében és kiragasztásában.

Hálózati jelentés a Rákóczi út 5. alatt folyó „ellenforradalmi” tevékenységről

Molnár Edit jogászhallgatóként volt a diákszálló lakója. Tevékenyen részt vett az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság munkájában, amelynek következtében börtönbüntetésre ítélték. A kihallgatási jegyzőkönyvének vonatkozó részlete olvasható a következő idézetben:

K i v o n a t

M o l n á r Edit 1957 január 11-i jegyzőkönyvéből.

Budapest, 1959. jun. 12.

KÉRDÉS: 1956 november 4. után kikkel vette fel a kapcsolatot ?

FELELET: 1956 nov. 4. után egyideig az egyetemen, azután pedig a már említett Vajdaéknál tartózkodtam Schlanger Andrással együtt. Itt pihentünk és semmilyen tevékenységet nem fejtettünk ki. Kb. 9-én, vagy 10-én elmentem a Rákóczi út 5 sz. alatt lévő Zrínyi Ilona diákotthonba, ahol voltak bölcsészkar hallgatók. Itt találkoztam több olyan személlyel, akik az "Egyetemi Forradalmi Diákbizottság" tagjai voltak. A beszélgetés során megállapodtunk abban, hogy másnap ezen a helyen fogunk találkozni. Másnap a megbeszélésre eljött Zádor Pál, Molnár József, újságíró szakos, Vincze György, Gruber László, Pergel Ferenc és Molnár Edit.

KÉRDÉS: Mi volt a megbeszélésük célja ?

FELELET: A megbeszélés során elhatároztuk, hogy a régi névvel egyetemista szervezetet hozunk létre. Feladatként határoztuk el a diákotthonoknak élelmiszerrel való ellátását, a november 4. előtt érkezett ruhák szétosztását. Éreztük, hogy egy szervezet alapjait kell lerakni, mivel a DISz széthullott.

Molnár Edit kihallgatási jegyzőkönyvének részlete

Ide illik W. Klárának a már korábban idézett vallomása, amelyet a közvetlenül szerzett vagy mástól hallott információk alapján tett a rendőrhatalóság előtt az eseményeket követően csaknem két évvel:

Gáspár Judit /1957.-ben végzett bölcsész hallgató./
Papp Margit elmondása szerint nagyobb mennyiségű pálinkát
szereztek és osztották szét az ottszékelő "Petőfi brigád"
tagjai között. Gáspár Judit egyébként csaknem a legnagyobb
főnök volt a szállóban. Névsort vezetett a "Petőfi brigád"
tagjairól és a lányokról, hogy kik hol tartózkodnak. Erre
azót volt szüksége, mert e szerint főzött. A "Petőfi brigád"
tagjainak a legjobb ételeket főzték és terített asztalnál
ebédeltek, akkor is, amikor a szálló többi lakóinak igen
kevés élelme volt. Kovács Gizella kijelentette a panaszt-
tevő lányoknak, "hogy kell a harcosoknak." A konyhán se-
gédkezett Kovács Gizi /végzett bölcsész/ Kovács Teri /volt
bölcsész/ Gáspár Judit válegénye, stb. Ez a társaság egy
diplomata rendszemu "Japp" gépkocsit szerezett, amivel
vidékre jártak élelmeért. Gáspár Judit több mint 25.000
Frt.-os számlával terheltette meg az egyetemet.

Részlet W. Klára vallomásából

Kovács Teréz bölcsészhallgatóra jól emlékszem. Sokszor találkoztunk a diákszállóban. Akkor azt nem is tudtam róla, hogy nyakig benne volt a bölcsészkar, majd a központi MEFESZ szervezésében. Alig lehet olyan, a témával foglalkozó dossziét találni a levéltárban, amelyben az ő neve ne szerepelne. Szerencsétlen módon 1957 februárjában vértlenül belekeveredett egy kémkedésnek minősített ügybe, és lecsukták. Kiszabadulását követően megtartotta korábbi egyetemi kapcsolatait, ezért még sokáig „élvezhette” a hatóságok különleges figyelmét. 1959-ben a rendőrség leíratta vele az 56-os eseményekben vállalt szerepét. A tizenöt oldalas feljegyzésből csupán két, a Rákóczi út 5. alatti diákszállóban történetekre hivatkozó, rövid részletet vágtam ki. A második az 1956 november közepén történetekre utal:

Október 29.-én, hétfőn reggel lehivatott a kollégium igaz-
gatónöje, Hazi Erzsébet, a jogi karra küldött, azzal az
utasítással, hogy ott közlik velünk, mit kell csinálni.
Én Szabó Judittal mentem. Ott adtak terjesztésre "Egyetemi
Híradót", ez az egyetemünk lapja volt, és a már meg-
alakult V. ker.-i Nemzeti Bizottság névsorát tartalmazó

Délután Szabó Miklós megérkezett hozzánk, ő szövegezte meg a röplapokat. Ugyanazon napon Balogh Éva bentjárt az Irodaszeletségben, emlékezetem szerint onnan hozott egy Bibó-féle programtervezetet, azt valamint Bibó Istvánnak november 4.-én hajnalban a parlamentben lejátszódó eseményekről szóló nyilatkozatát, ezeket sokszorosítottuk, olyan formában, hogy Lukács Imre hozott stencilpapírt, Balogh Évának volt írógépe, legépelte, a Természettudományi kar fizikai intézetében, amely a kollégium háttárolt, van, volt egy stencilgép, ott sokszorosította ezeket a röplapokat Lipnik Póter és valamilyen Mátyás, segítette nekik Szendrőy nevezetű hallgató.

November 16.-án és 17.-én letartóztatták a Várban lezajlott gyűlés résztvevőinek jelentős részét, 10 egyetemista hallgatót. 17.-én szombaton, ugyanazon a kollégiumban házkutatás volt. Mindezek megrémítettek bennünket, elhatároztuk, hogy hazautazunk.

Hétfőn délelőtt a kollégiumigondnok két hallgatóval az összes szobákat végigjárta, távollétünkben és megsemmisítette az addig gyűjtött elhunyt események irodalmi termékeit.

Részletek Kovács Teréz 1959-ben írt feljegyzéséből

Az előbbieken bemutatott néhány levéltári szemelvény jól mutatja a Rákóczi út 5. alatti diákszálló szerepét az ELTE hallgatóinak forradalmi aktivitásában. A diákszálló lakóinak több mint két hónapon keresztül történt és öntevékenyen megvalósított élelméze teljesen unikális teljesítménynek tekinthető. Talán nem túlzás felvetni, hogy a diákszálló akkori szerepvállalása megérdemelne egy emléktáblát.

Ugy érzem, meg kell említenem, hogy az 1956-ban viselt dolgaimmal sajnálatos módon hátrányosan befolyásoltam nővérem munkahelyi helyzetét. Az egyetemen forgalomba került irományokat, röplapokat ugyanis továbbítottam Editnek. Ő ezeket nyilván felhasználta. Ennek később számára káros következményei lettek. Munkahelyéről nem távolították el ugyan, de még évekig felhánytorgatták, és éreztették vele „bűnös” voltát azzal is, hogy a béren kívüli juttatásokból rendre kihagyták. El kell ismernem, hogy ez az én saram volt.

Ideillőnek vélem, hogy egy ehhez az időszakhoz kapcsolódó páratlan élményemről is beszámoljak. 1956 decemberének utolsó napjaiban értesültem róla, hogy szilveszter estéjén az Állami Hangversenyzenekar Ferencsik János karmester vezényletével Beethoven hangverseny-előadást tűzött műsorra a Zeneakadémián. A műsoron szerepelt az Egmont-nyitány, ami a forradalom győztes időszakában vissza-visszatérően hangzott el a rádióban, és mintegy a forradalom szignáljává vált. Az általam egyik legkedveltebb zenemű – a hegedűverseny mellett –, a III. Eroica (hősi) szimfónia is előadásra kerül. Félreérthetetlenül célzatos volt a műsor összeállítása. Fájó emléket kívánt állítani az év búcsúztatóján az év kiemelkedő eseményének, a hősi, de elbukott forradalomnak és a forradalom hőseinek, áldozatainak. Ezt a kivételes alkalmat nem lehetett kihagyni. A zsúfolásig megtelt nagyteremben a baloldali erkélyen kaptam helyet. Az Egmont-nyitány megadta az esemény

emlékező alaphangulatát, majd a D-dúr hegedűverseny varázslatosan áradó muzsikájából is azokat a részeket hallottuk ki, amelyek ezt a hangulatot erősítették. A szünet után, amikor Ferencsik János a síri csendben beintette a zenekart, a szimfónia első hangjaival megkezdődött a varázs. Mindenki tudta miről szól a zene. Olyan mértékű szinkront keltett a zenekar, a zene és a hallgatóság között, amilyen csak ritkán teremődik meg. Ez az emelkedett hangulatú légkör, amely áthatotta az egész termet, a szimfónia második, „Gyászinduló” tételénél érte el a maximális hőfokát. Ahogy felhangzottak a lélekbe markoló első taktusok, a hallgatóság – mintha parancsszó hangzott volna el – egyszerre felállt, és lehajtott fővel, síri csendben hallgatta – inkább azt mondanám – élte végig ezeket a perceket. Tudjuk, milyen különleges élvezettel jár az a pillanat, amikor a zene hangulata éppen találkozik a miénkkel. Ha mindez sok emberre egyszerre hat, az érzés megsokszorozódik, és olyan felemelő élményt nyújt, amely csak kivételes helyzetekben állhat elő. Ez egy ilyen feledhetetlen, igazi katarzissal járó alkalom volt. Életem nagy adománya, hogy ennek részese lehettem. A hangverseny minden előzetes szervezés nélkül is nyilvánvaló néma tüntetés volt a forradalom mellett.

Az 56-os forradalomról szóló történet nem lenne teljes, ha nem tennék említést a forradalmat követő megtorlás időszakáról. Egyetemünk természettudományi kara sem maradt ki ebből a folyamatból. Mint arról a korábbiakban már esett szó, Cornides István volt a kari Forradalmi Bizottság elnöke, akinek emberi tartása, józansága, mértékletessége és tisztessége következtében sikerült megóvni a TTK-hoz tartozó épületeket a nagyobb károsodásoktól. Azt is megakadályozta, hogy a szélsőségesek atrocitásokat kövessenek el olyan egyetemi dolgozók ellen, akik elkötelezettjei voltak a korábbi Rákosi-rezsimnek. A forradalom leverését követően az egyetemi vezetés hálával tartozott neki a forradalom alatti helytállásáért, tisztességéért. 1956 decemberében a TTK dékánja köszönőoklevelet nyújtott át neki. Egy későbbi rendőri kihallgatása során tett kézírásos nyilatkozatában a következőképpen fogalmaz:

Nov. 9-én adtam oda az intézkedési jogkört az akkor bejött Dékánnak. Működésemet rektori tanácsülési jegyzőkönyvi köszönetet, a minisztériumban, az akadémián, az egyetemen is számos elismerő dicséretet, s 2000 Ft prémiumot kaptam. Bíráló megjegyzést csak januárban két adminisztratív dolgozótól, de nem szemtől-szembe.

Ugyanebben az írásban a november 4-ét követően az egyetemen kialakult hangulatról ezt írja:

A nov. 4.-i fordulatot tragikusnak éreztem. Egyetemi környezetemen is kiábrándulás és elkeseredés lett úrrá. Bízunk Nagy Imrében és abban, hogy mégis csak úrrá tud lenni a helyzeten. Most, a már múlt évben megindult helyes fejlődés visszafordulásától féltünk. Nov. vége felé több professzorunkkal együtt lehetségesnek véltük az értelmiségi és munkástanácsokon keresztül egy kibontakozási folyamat megindulását. Dec. elején beláttuk, hogy ez az út nem járható az adott körülmények között. Politikai tevékenységgel a helyzeten segíteni nem tudunk, csak a szakmai munka megindításával s ezen a téren a normális állapotok helyreállításával. A Dékánnal együttműködve igyekeztünk levezetni a lassan ismét gyülekező ifjúság hangulatát. Ez sikerült is: dec. 2. felében hallgatóink már az egyetemi munka aktuális problémáiról vitáztak, termékeny javaslatokat dolgoztak ki. A hangulat nálunk közismerten olyan nyugodt volt, hogy a minisztérium jan. közepén a TTK-nak már engedélyt adott, hogy fokozatosan megkezdhetjük az oktatást. Ez teljes rendben meg is történt.

Mindez azonban nem zavarta az egyetem tanári karához tartozó korábbi rosszakaróit abban, hogy régi ellentéteik, eltérő politikai nézeteik következtében ki ne használják a

helyzetet. Elérkezettnek látták az időt, hogy az egyetemről eltávolítsák. Hamis vádakkal feljelentették Cornides Istvánt, és 1957. január végén letartóztatták. Hivatalos jelentés szerint 1957. február 1-től március 16-ig volt őrizetben, a „Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel alapos gyanúja és Népköztársaság államrendje elleni izgatás büntette” súlyos vádjával. Az őrizetbe vételének mintegy másfél hónapja alatt az egyetemről több személyt is tanúként beidézték. A kihallgatások és vallomások alapján hamarosan kiderült, hogy a vádak nem állják meg a helyüket, végül már csak azt írtatták, hogy milyen szerepet játszott a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa megalakulásában és működésében, de bebizonyosodott, hogy részvétele nem volt jelentős, és az sem valósított meg büntetendő cselekményt. Ezért március 16-án szabadlábra helyezték.

Az ezt megelőző napokban a rendőrhatalóság érdeklődése Cornides ügyében szokatlanul megélénkült. A levéltári dokumentumok bizonyossága szerint kihallgatták az ELTE akkori rektorát, Világhy Miklóst és az elméleti fizika nagytekintélyű professzorát, Novobátszky Károlyt is. Az előbbi nem túl kedvező, az utóbbi annál pozitívabb véleményt fogalmazott meg Cornides István személyéről és a forradalomban vállalt szerepéről.

Március 16-án a vizsgálati fogságból kiszabadult ugyan, de az államvédelmi hatóság szerette volna kapcsolatukat ügynöki minőségben továbbra is megtartani. Ennek érdekében, kísérletet tettek ügynöki beszerzésére, erről a jelentés március 21-i dátummal született meg. A levéltári dossziében található jelentés tanúsága szerint négy és fél órán keresztül győzködtek. Mindvégig tiltakozott egy olyan kapcsolattal szemben, amely besúgó szerepkörben várt volna el tőle együttműködést. Jól tükrözi mindezt a beszerzési tárgyalásról készült jelentésnek egy részlete:

A beszerzésnek úgy indultunk neki, hogy nevezettől titoktartási nyilatkozatot fogunk kérni, de tekintettel arra, hogy nevezett igen hosszan vitatkozott a spicli és nem spicli kérdéséről, beszerzés közben eltekintettünk a titoktartási nyilatkozat felvételétől, azért is mert megnyilvánulásait őszintének tartottam, egyenesen és garíncesen vetette fel az őt zavaró problémákat s meggyőződésem, hogy munkáját titoktartási nyilatkozat nélkül is becsületesen fogja elvégezni.

A következő bekezdés jól mutatja az államvédelmi hatóság szándékát Cornides beszerzésével:

Nevezett igen komoly beosztásban van a fentnevezett intézetekben, újabb megbízatása van az atommáglya építésnél is. Szó van arról, hogy külföldi utazásokat fog végrehajtani a KFKI-val kapcsolatos problémák továbbfejlesztésére. Eppen ezért ügynöki munkáját illetően nagy várakozással tekintünk, mert a jelenleg fennálló gyenge minőségű hálózattal igen keveset tudunk eddig a szóban forgó területekről megállapítani. Ismételtén visszatérve a vele való kapcsolattartásra, rendkívüli módon vigyázni kell, rendkívüli módon konspirálni kell, hogy történjen, ellenkező esetben elveszithetjük támogatását.

Nagyon siethettek az ilyenkor megszokott adminisztrációs lépésekkel, mert március 30-án már el is készült egy részletes környezettanulmány. Ezzel egyidejűleg egy „Kerekes” fedőnevű ügynökkel megkezdtek Cornides megfigyelését, és utasításba adták, hogy további adatokat gyűjtsön róla. Jól ismerve Cornides István személyiségét, el tudom képzelni, milyen nehéz volt számára olyan látszólagos együttműködési viszonyba belemenni, amellyel nem

kell feladnia elveit és tisztességét, de nem is teszi ki magát egzisztenciális ellehetetlenítésnek. A szövegből kitűnik, hogy inkább egy szakmájával kapcsolatos tanácsadói szerepet vállalt.

Szabadlára helyezését követően visszatért az egyetemre, hogy tovább folytassa oktatói és kutatói tevékenységét. Rosszakarói azonban ebbe nem nyugodtak bele, és már április hó folyamán fegyelmi eljárást kezdeményeztek vele szemben az egyetemen. Ez abból a szempontból előnyös volt, hogy a fegyelmi vizsgálat ideje alatt nem kényszerült a rendőrhatalommal kapcsolatot tartani, mint azt a szolgálatok 1957. július 30-i jelentésének következő részletében olvashatjuk:

Szabadulása után hamarosan elindult az egyetemen egy általános fegyelmit megelőző előkészítés és éreztük, hogy az egyetemen Cornidest ellenforradalmi funkciójára tekintettel első fokon fogják felelősségre vonni. Ezért vele a kapcsolatot nem kerestük, hanem vártuk az ügy befejezését.

A jelenlegi helyzetből kiindulva mi is úgy látjuk, hogy addig, amíg Cornides az Eötvös Lőránd Egyetemen érintetlenül lévő funkciójában nehezen lehet a fegyelmiüknek reális alapot adni. Bár tudomásunk van arról, hogy Jánossi professzor, a Központi Fizikai Kutató Intézet igazgatója minden követ megmozgat annak érdekében, hogy Cornides az intézetben maradjon. Ennek ellenére véleményünk az, hogy helyes lenne ha az

Oktatásügyi Minisztérium olyan megoldást találna, hogy Cornides ha ideiglenesen is, eltávolítanák az Eötvös Lőránd Tudományegyetemről. Bár feltételezhető, hogy Jánossi professzor maga mellé venné a KFKI-ba. Ami a beszervezését illeti, ha az úgy lezárul, és a fenti elképzelésünk szerint realizálódik, igyekeznénk természetesen felhasználni a Központi Fizikai Kutató Intézetben ügynöki munkára.

A fentiekből az is látható, hogy a minisztérium és az államvédelmi hatóság egyaránt Cornides egyetemről történő eltávolítását támogatta. Ezek után nem meglepő, hogy jöllehet minden vád alól tisztázta magát, ellenlábásainak mégis sikerült kieszközölniük, hogy az egyetemről eltávolítsák, és csak fizikai munkavégzést engedélyezzenek számára. Ezt persze mondvacsinált ürüggyel ki lehetett játszani, hiszen sokan kapva kaptak azon, hogy ilyen kiváló szakember munkáját hasznosítsák. Minthogy Cornides egyetemről történő eltávolítása megtörtént, és így a KFKI sem tartott rá igényt, megszűnt az az indok, amely miatt az államvédelmi hatóság részéről az egész beszervezési ötlet felmerült. Ezután már nem keresték a kapcsolatot vele. 1957. december 12-én kelt javaslatukban le is zárták az ügyét anélkül, hogy bárminemű személyes vagy írásos kapcsolat létrejött volna közöttük:

II/5-f. osztály.

Szigorúan titkos!

Tárgy: "Labor" fn. ügynök kizárására

Javaslat.
Budapest, 1957. december 12.

Cornides István 1957 év elején előzetes letartóztatásban volt a vizsgálati osztályon. Nevezett ügyével Gerő Tamás rny.örgy. foglalkozott. A vizsgálat megállapította, hogy Cornides ügyével kapcsolatban, - aki az Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem Forradalmi Bizottságának elnöke volt - semmi olyan tény nem merült fel, mely ügyészességi eljárást vonna maga után, ezért 1957. március 15-én kiengedték, de előtte foglalkoztunk vele és megállapodtunk - tekintettel hogy ügye lezárult - a BM-et bizonyos problémák megoldásában fogja segíteni. Gerő elvtárssal való megegyezés alapján titoktartási nyilatkozatot nem vettünk fel. Nevezett ebben az időben az Eötvös Lóránd Tud. Egyetem fizikai intézetének volt docense és vele kapcsolatban felmerült az, hogy félállásban a Központi Fizikai Kutató Intézetbe fog kerülni.

Szabadulása után, illetve 1957. áprilisában az Oktatásügyi Minisztérium fegyelmi vizsgálatot rendelt el az ELTE-n és ennek kapcsán Cornides Istvánt - mint a Forradalmi Bizottság elnökét - elbocsátották állásából, és ez maga után vonta azt is, hogy a KFKI. sem vette át állományába.

Nevezett hosszú ideig beosztás nélkül tartózkodott Budapesten, míg az elmúlt időkben személyi sértődésből illetve a fegyelmi miatt elhagyta Budapestet és tudomásunk szerint az Inotai Erőműnél helyezkedett el.

A fentiekre való tekintettel úgy látjuk, hogy nevezettel továbbra titkosan nem tudunk együttműködni sérelmei miatt. Tekintettel arra, hogy beszerzése lényegében a fokozatos elvnek megfelelően történt, így titoktartási nyilatkozatot nem irattunk vele, javasolom a hálózathoz való kizárását úgy, hogy titoktartási nyilatkozatot szintén ne írjon. Véleményem szerint arra sem tartom alkalmasnak, hogy tovább foglalkoztatás végett vidéki osztálynak adjuk át. Ellenben az illetékes megyei kapitányságnak felhívjuk rá a figyelmet, hogy nevezett az ellenforradalmi időszak alatt a Budapesti Egyetemen Forr. Biz. tagja volt és mint ilyenre fordítsanak különös figyelmet.

K: 1 pld.
Kapja: B. dosszié
Gné.

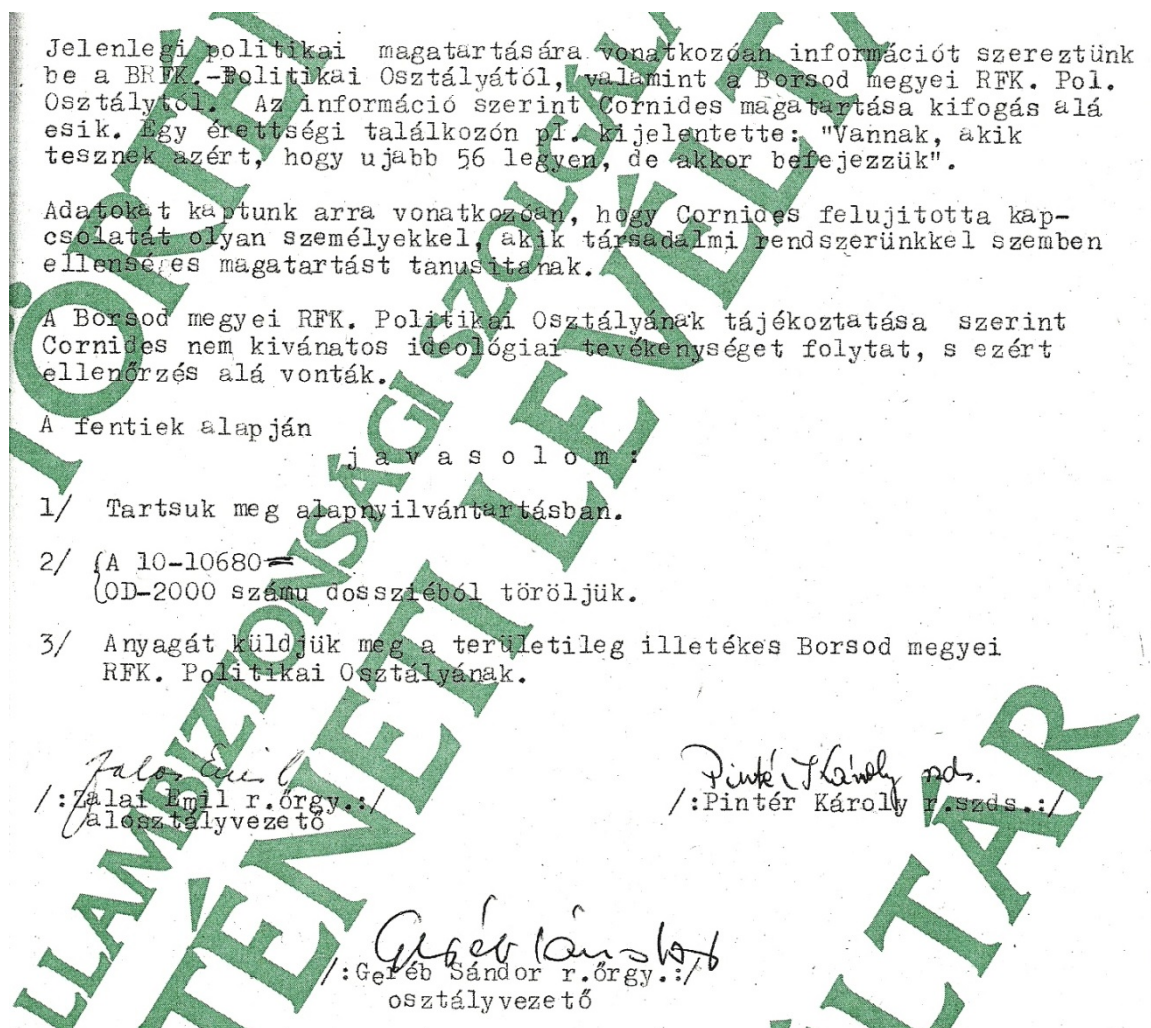
Pálfi József rny.fhdgy.

ÁBTL 3.1.1. B-78732

56
57.

Érdekes, hogy ebben az írásban szokatlan módon együtt jelenik meg a rendes neve és a „Labor” fedőneve.

Éveket töltött Kazincbarcikán a Borsodi Vegyi Kombinát munkatársaként, majd később a Bányászati Kutató Intézet alkalmazta. Még Borsodban volt, amikor nem tudni milyen okból 1965 októberében a BM III. Főcsoportfőnökség látókörébe került. A „Javaslat” címet viselő irat Cornides forradalomban játszott szerepének és felelősségre vonásának ismertetése után így fejeződik be:

Úgy látszik, Cornides István a látókörükben maradt, viszont az ügynöki téma viszont többé már nem került szóba.

Ami Cornides további szakmai életpályáját illeti, lassanként megint foglalkozhatott eredeti tématerületével, a tömegspektrometriával, amelyben nemzetközi ismertségre tett szert. Páratlan oktatási képességeit kezdetben a vegyiparitechnikus-képzésben kamatoztatta, majd átmenetileg a miskolci egyetemen is oktatott, de legkitartóbban a szlovákiai Nyitrára járt át. Ott részt vett a fizikai és kémiai tanárképzésben. A budapesti egyetemeken azonban a rendszerváltásig mindvégig nemkívánatos személynek tekintették. A már hivatkozott Staar Gyula-interjú epilógusában ezt olvashatjuk:

... Eltiltották az oktatómunkától, ő mégis élete végéig, szinte utolsó leheletéig tanított... Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1990-ben rehabilitálta, de az igaztalanul elvett éveket már senki nem adhatta vissza neki.

Most emléktábla állít emléket az ELTE Természettudományi Karának méltó helyén, a valaha volt és érdemtelenül eltávolított kiváló tanárának.

A számonkérés persze másokat is érintett. A TTK-n a MEFESZ ideiglenes bizottságának négy aktív tagját, Gosztonyi Gézát, Lendvai Ödönt, Páris Györgyöt és Ury Juditot – akikkel végig kapcsolatban álltam mint a szociális ügyek megbízottja – a kari fegyelmi bizottság még 1957 kora tavaszán felelősségre vonta. Ez végül kettejük egyetemről történő eltávolításával zárult. A későbbi években mégis sikerült tanulmányaikat befejezniük. Ury Juditot a továbbiakban még a karhatalmi szervek is zaklatták, de nem csak a forradalommal kapcsolatba hozható ürüggyel. A fegyelmi bizottság maga elé idézte Kapovits Pistát is, de nála nem találtak semmilyen okot a felelősségre vonásra.

Zanati Tibor évfolyamtársam, akit azon a korábban már említett bizonyos nagygyűlésen a TTK Forradalmi Bizottságának tagjául választottak, sem úszta meg szárazon. Az utóbbi hónapok levéltári kutatásai tették előttem ismertté, hogy egy „Samu Jenő” fedőnevű ügynök 1957 elején írt jelentéseiben már többször foglalkozott vele. Erre utal az 1957. február 26-i jelentés is, amely megállapítja, hogy egyetemi körökben nem terveznek megmozdulásokat március 15-re, mert erről Tibornak is tudnia kellene. 1957. március 12-én átmenetileg mégis őrizetbe vették. Ennek elsődleges célja volt, hogy minden olyan személyt, aki korábban szerepet vállalt a forradalomban, március 15-re „kivonjanak a forgalomból”. Március első napjaiban ugyanis szóbeszédként terjedt a MUK (Márciusban Újra Kezdünk) jelszó, és megelőző akcióként begyűjtöttek sok mindenkit. Tibor kihallgatása a gyűjtőfogházban történt, ezalatt kísérletet tettek beszerzésére. Már „Géza” fedőnévvel is ellátták. A tartótiszt a beszerzés indokát a következőképpen fogalmazta meg jelentésében:

Bezszerzése azért vált szükségessé, mert akkor a TTK.-n egyáltalán nem rendelkezünk olyan hálózattal, mely ismerte volna az egyetemen folyt ellenforradalmi tevékenységet. Egyéni tulajdonságát annyiban láttuk alkalmasnak, mely szerint igen széles kapcsolatai voltak az egyetemen úgy a hallgatók, mint a tanárok között.

A kísérlet nem bizonyult sikeresnek, mert Tibor egynapos fogva tartását követően nagyon ügyesen elszabotálta az elvárt jelentéstételeket. Tehette már csak azért is, mert nem találtak korábbi tevékenységében olyan súlyosan kompromittáló momentumot, amely zsarolásra alkalmas lehetett volna. Még az is felmerült, hogy olyan hamis kompromittáló ügyet kreálnak, amellyel közreműködésre kényszeríthetik. Szó szerint a következő szöveg szerepel az előbb idézett jelentésben:

A fentiektől függően és függetlenül az a véleményem, hogy le kellene kompromittálni a lehető legjobban, és elérni, hogy hazugságnak bizonyuljanak mind azok, amiket elmondott magáról. Ezzel erkölcsileg megtudnánk fogni, és bizonyára munkába tudnánk állítani.

Erre azonban nem került sor. 1958 novemberében azzal zárták le az ügyét, hogy mivel Tibor hajthatatlannak mutatkozott bárkiről is terhelő jelentést tenni, saját szavát idézve „árulkodni”, a feladatra alkalmatlannak minősítették. Az erről szóló jelentésben így fogalmaznak:

Kapcsolatunkról szólva elmondotta, hogy ő nem tud megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy másokra „árulkodjon”. Ebből a nézetéből még akkor sem engedett, amikor részletesen kifejtettük neki ennek a munkának az elvi lényegét. Különböző is ez már azóta probléma,

amióta velünk kapcsolatban áll. Jellemző erre, hogy még egyetlen sor jelentést sem hozott senkiről.

Ebből a következő tanulságot vonta le a jelentéstevő tiszt:

Soha nem tudjuk vele megértetni ezen munka elvi helyességét, és szerintem nem lehet őt arra rávenni, hogy mások által tett ellenséges tevékenységről jelentsen.

Agrárproletár származása miatt viszont erélyesebb eszközökkel sem lenne helyes ellene fellépni. Ezért javasolom a korábban történt kizárás érvényesítését.

Tibor tehát emberségből és gerinccességéből jelesre vizsgázott. Érdemeiből az sem von le semmit, hogy szegényparaszti származásával és kiugró tehetségével a kommunista rendszer támogatóitjai közé tartozott, így beszerzése érdekében a hatalomnak nehezebb volt fogást találnia rajta. A levéltári anyagokból az is kiderült, hogy hat évvel később, 1964 szeptemberében ismét elővették az ügyét, és további foglalkoztatás érdekében megkeresték. Ebben az időben Tibor már felelős pozíciót töltött be a Konverta Egyenirányító Gyárban, következésképpen jól rálátott a terület szakmai problémáira. Ezeket a gondokat megosztotta az őt megkereső rendőrtiszttel, aki végül jelentésében a következőket írta:

Annak ellenére, hogy a velünk való kapcsolat létrehozását nem vállalta, nem zárkózott el teljesen, és lehetőség van arra, hogy időközönként őt felkeressük és bizonyos szakkérdésekben véleményét kikérjük. Ez lehetőséget biztosít esetleg fokozatos bevonására az operatív kapcsolat létrehozására, amennyiben az adott időben Zanati Tibor körülményei is megfelelően alakulnak.

Tudomásom szerint ennek a kapcsolatfelvételnek folytatására nem került sor, mert nem telt el három hét és a Zanati Tiborral foglalkozó dossziét a következő szöveggel zárták le:

A mai napon lezárom „Géza” fedőnevű ügynök „B” dossziéját. A dosszié 24 számozott oldalt tartalmaz.

Térjünk vissza Zanati Tibor személyes történetétől a forradalmat követő egyetemi élet alakulására! Az elmondottakból talán érzékelhető, hogy a forradalom és az azt követő időszak nem éppen kedvezett az egyetemi oktatásnak. Gondolom, politikai okokból sem volt tanácsos a forradalomban aktív szerepet vállaló egyetemi hallgatókat ismét összerelni. A december 18-ra összehívott kari ülésre készült egy javaslat, amelynek értelmében megkísérelték volna betuszkolni a félbeszakadt első szemeszter oktatási anyagát – nyilván kellően megvágva – az 1957. január 7. és 31. közötti időszakra. Ez a javaslat külön foglalkozott az ötödéves vegyészhallgatókkal – azaz velünk –, akiknek az eredeti tanmenet szerint február végéig be kellett volna fejezniük tanulmányaikat. A javaslat így fogalmaz:

Biztosítani kell számukra a kiképzés befejezését a szokott időben, február hónapban. Evégből szükséges, hogy szakdolgozatukat irodalmi szakdolgozatként készítsék el elsősorban. Az elvégezhető gyakorlati munka beépítendő a szakdolgozatba. A szakdolgozat beadási határideje: január 31.

Ami a határidőket illeti, a decemberi elképzelések túlzottan optimistának bizonyultak, az oktatás ugyanis hivatalosan csak február 7-én indulhatott meg. Így a szakdolgozatunk benyújtási határideje is későbbre tolódott. Természetesen szakdolgozatunk minősége megsínylette a szűkre és meglehetősen zaklatottra sikeredett utolsó szemeszterünket. Én

Cornides István fizikalaborjában kaptam lehetőséget szakdolgozatom megírására egy, a természetes radioaktivitással kapcsolatos témában. Témavezetőm a kivételes képességű Fehér István volt, aki egy évvel járt felettem ugyanezen a szakon és demonstrátorként segítette a tanszék munkáját. Akkor nem is sejtettem, hogy ez később évtizedekre szóló szakmai és emberi kapcsolatnak képezi majd az alapját.

Szakdolgozatom az elvárásoknak megfelelően nagyrészt irodalmi áttekintést adott a szűkebb tématerületről, kísérletes munka csak kis mértékben szerepelt a dolgozatban. Miután a szakdolgozatot február végén elfogadták, az államvizsgára 1957 márciusában került sor. Amennyire a körülmények lehetővé tették, a vizsgára tisztességesen felkészültem, de azért tartottam tőle, hogy – ha a szokásos vizsgadrukkos formámat nyújtom – vizsgateljesítményem a tét nagyságával fordított arányban fog megmutatkozni.

A főszakomat képező fizikai kémia tárgyköréből vizsgáztam először. Amitől tartottam, be is következett. Végül jó érdemjeggyel zártam ebből a szaktárgyból egyetemi pályafutásomat, jóllehet a korábbi években többnyire és a végszigorlaton is, jeles érdemjegyet szereztem.

Melléktárgyam az analitikai kémia volt. Ebből a tárgykörből, amelyet nagyon kedveltem, egyetemi éveim alatt mindig jeles eredménnyel vizsgáztam. Tőlem szokatlan magabiztossággal mentem neki a vizsgának, és azzal az érzéssel jöttem ki, hogy ezúttal is sikerült a jeles osztályzatot megszereznem. Feltűnt, hogy ezután a vizsgabizottság sokáig tárgyalt zárt ajtók mögött. Miután behívtak, közölték velem a végeredményt Nem akartam hinni a fülemnek. Elégséges osztályzatot kaptam! Hogyan? Miért? Szédelegve mentem ki a teremből. Utánam jött az egyik évfolyamtársam, Geiger Pista, aki a DISZ képviselőjében foglalt helyet a bizottságban, és elmondta, mi történt. A vizsgabizottság elnöke és a szaktárgy képviselője Zapp Erika volt, a tanszék egyik docense, akihez korábban semmi közöm nem volt, és nem is találkoztunk. A sok megválaszolt kérdés között szerepelt egy, amely úgy hangzott, hogy mi az oldhatóság definíciója. Néhány másodperces gondolkodás után elmondtam a helyes választ. Megszoktam, hogy nem biflárom be a szöveget, hanem átgondolva, az értelme alapján fogalmazom meg a választ, mint ahogy Cornides mondta mindig: „Fontoljuk meg!” Ez a néhány másodperc lett az oka az osztályzatnak, nem a válaszom helytelensége. „Kedves” vizsgáztatóm szó szerint azt mondta: „Ha egy vegyészt álmából felébresztenek, akkor is kapásból, gondolkodás nélkül kell a definíciót rávágnia.” Kiderült, hogy az elégséges osztályzatot is csak a bizottsági tag évfolyamtársam rábeszélésére, kegyelemből kaptam, mert Zapp elégtelent akart adni. Képes lett volna csupán ezért engem, aki több éven keresztül jeles eredménnyel vizsgázott ebből a tárgyból, az államvizsgán elvágni és a munkába állásomat is ellehetetleníteni!

Később többekkel beszélve kiderült, hogy nem én voltam az egyetlen, akivel ilyen csúnyán viselkedett. Milyen lehet a lelkivilága egy ilyen embernek, aki képes ezt megtenni? Most vén fejjel és szakmai munkám végére jutva bizvást megállapíthatom, hogy a véleménye nem engem, hanem inkább őt minősítette. Persze lehet, hogy az ő fogalmai szerint nem lettem vegyész, de azért nem vallottam szégyent a pályámon. Ezzel a szégyenteljes érdemjeggyel, mintegy megbélyegezve kezddhettem dolgozni. Többször is pironkodást és kényelmetlen közérzetet okozott. Szerencsére szakmai működésem során érdemben senki nem volt kíváncsi az államvizsga osztályzataira, hanem a tevékenységem alapján ítélte meg. Azt hiszem, több évtizedes munkavégzésem bizonyítékát adta, hogy nem érdemtelenül szereztem a diplomám.

Mielőtt búcsút vennék az 1956-os események taglalásától, hadd vessek fel néhány gondolatot a forradalom utóéletéről! Hivatalos megítélése, vagyis ellenforradalommal minősítése az 1989-ig terjedő időszak alatt jól ismert. Magasztos emlékét azonban sokunkban nem lehetett megmásítani, kiirtani meg még kevésbé. Jóllehet ennek a megőrzött, nagyszerű emlékek kifejezést adni nagy nyilvánosság előtt nem volt ajánlatos, a családi és szűk baráti körön belül viszont soha nem titkoltuk. Szerencsére a sors megkímélte attól, hogy a hatalom

képviselői előtt kelljen vállalnom meggyőződésemet. A rendőrségi kihallgatásokon sem került szóba, hogy mit tartok az általuk ellenforradalminak bélyegzett eseményekről. Az senkinek sem tűnhetett fel, hogy évtizedeken keresztül minden év október 23-án végigjártam az 1956-ban ezen a napon megtett utat, és visszaidéztem az akkori történések felejthetetlen emlékét. Tudom, hogy sokan közülünk ugyanígy tettek.

1989 januárjában Pozsgay Imre jóvoltából ismét napirendre került a kérdés, és a gyengülő kommunista hatalom már nem tudta megakadályozni, hogy az ellenforradalmi minősítés népfelkeléssé ne nemesüljön. Revelációként hatott a bejelentés. A folyamat ezután megállíthatatlanul vezetett a rendszerváltáshoz és ezzel együtt az 56-os forradalom teljes rehabilitálásához. Az első nagy nyilvánosságot kapott esemény az 1989. június 16-ra meghirdetett Nagy Imrének és kivégzett társainak az újratemetése volt. A Hősök terére nagy tömegdemonstrációt szerveztek. Ezen az eseményen mindenképpen részt kívántam venni, de úgy alakult, hogy hivatalos kiküldetéssel a Távol-Keletre kellett utaznom. Szerencsére sikerült megszerveznem, hogy a visszaútról éppen a temetés napjának reggelén landoljon a gépem Bécsben. Igen ám, de hogyan jutok haza, hogy a rendezvényre még odaérjek? Mikor Füzeki Bálint meghallotta a gondomat, kérés nélkül felajánlotta, hogy kocsival kijön elém a schwechati repülőtérre, és hazához. Így is történt. Bálint kora hajnalban elindult értem. Időben el tudtunk indulni Budapest felé, úgyhogy már tizenegy óra körül meg is érkeztünk a Hősök terére, és részesei lehettünk a sorsfordító eseménynek.

A következő években az 1956-os forradalom ismételten felmagasztosult, és a magyar történelem egyik legkiemelkedőbb eseményének rangjára emelkedett. Az 56-os emlékeket személyükben hordozó idősebb generáció tagjai, az addig magukba fojtott éreseiknek végre szabad megnyilatkozási lehetőséget találtak, ezért számos visszaemlékezés látott napvilágot. Sokan a korábbi hátrányos megkülönböztetésükért kivételes megbecsülésben részesültek, adott esetben előnyök juttatásával nyertek némi kárpótlást. Mint az ilyenkor lenni szokott, megszorodtak az 56-os hősök is esetenként kiábrándító melldőngetés kíséretében.

A fiatalabb korosztály, amelynek az 56-os forradalom csupán történelem, hamis képet alkot a forradalom mibenlétéről. Az elmúlt két évtized során a forradalom kezdett elszakadni attól, ami volt, és szimbolikus jelenséggé szublimálódott. Kedvenc hivatkozási alapja lett sok mindennek, de az ellenkezőjének is az igazolására. Az évforduló megünneplése manapság nemhogy a forradalom idején megvalósult páratlan társadalmi összefogás és egység felemelő emlékét idézné fel, hanem a kiábrándító széthúzás és ellenségeskedés eseményévé silányul. Mind 1956 célkitűzéseit, mind a nemzeti azonosság tisztelettel övezett közös szimbólumait előszeretettel használják aktuálpolitikai célokra, és ez óhatatlanul leértékelődését eredményezi. Keserűséggel szemlélem az általunk megélt, és nehéz évtizedekben is magunkban őrzött nemzeti forradalmunk méltatlan átalakulását, utóéletét.

Mindaz, amit az 1956-os forradalomról leírtam, értelemszerűen nem történészi igényeket kielégítő objektivitással és precizitással kezeli a történéseket, hiszen nem is ez a célja, hanem saját szubjektív szemüvegemen keresztül láttatja a magyar történelemnek ezt a kivételes eseményét. Nem tagadom, mindenkinek, aki átélte a forradalomnak azokat a napjait, megvan a saját emlékezete szerinti forradalma, hiszen ki-ki társadalmi helyzete, körülményei és személyes élményei alapján ítélni meg a történéseket. Mégis, úgy vélem, hogy kortársaim nagy többsége hozzám hasonló módon élte át és őrzi emlékeiben a forradalom eseményeit.